

ACTA theologica et religionistica

ročník

15

Internetový doktorandský recenzovaný časopis
GRÉCKOKATOLÍCKEJ TEOLOGICKEJ FAKULTY
Prešovskej univerzity v Prešove

1/2026

ACTA THEOLOGICA ET RELIGIONISTICA 1/2026

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS DOKTORANDOV GTF PU V PREŠOVE

ROČNÍK 15 (2026), ČÍSLO I

PEER REVIEWED E-JOURNAL OF DOCTORAL STUDENTS OF GTF PU IN PREŠOV

VOLUME 15 (2026), NUMBER I

REDAKČNÁ RADA

prof. ThDr. Peter Tirpák, PhD. (šéfredaktor);
prof. PhDr. Jaroslav Coranič, PhD. (zástupca šéfredaktora);
prof. ThDr. Marek Petro, PhD.;
prof. PhDr. ThDr. Daniel Slivka, PhD.;
prof. PhDr. Pavol Dancák, PhD.;
prof. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel Paľa, PhD.;
prof. Mgr. Kamil Kardis, PhD.;
doc. ThDr. Mária Kardis, PhD.;
prof. ThDr. Cyril Hišem, PhD.;
doc. ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D., PhD.;
Mgr. Jana Lukáčová, PhD.

REDAKCIA

Mgr. Jana Lukáčová, PhD. (výkonná redaktorka);
doc. PhDr. Jaroslav Coranič, PhD.;
Mgr. Jana Ferencová

VYDAVATEĽ

Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
Ulica biskupa Gojdiča 2
080 01 Prešov
SLOVENSKO
E-mail: redakcia.ater@gmail.com;

EDITORIAL BOARD

prof. ThDr. Peter Tirpák, PhD. (editor in chief);
prof. PhDr. Jaroslav Coranič, PhD. (deputy editor);
prof. ThDr. Marek Petro, PhD.;
prof. PhDr. ThDr. Daniel Slivka, PhD.;
prof. PhDr. Pavol Dancák, PhD.;
prof. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel Paľa, PhD.;
prof. Mgr. Kamil Kardis, PhD.;
doc. ThDr. Mária Kardis, PhD.;
prof. ThDr. Cyril Hišem, PhD.;
doc. ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D., PhD.;
Mgr. Jana Lukáčová, PhD.

EDITORS

Mgr. Jana Lukáčová, PhD. (executive editor);
doc. PhDr. Jaroslav Coranič, PhD.;
Mgr. Jana Ferencová

PUBLISHER

Greek Catholic Theological Faculty
University of Prešov in Prešov
Bishop Gojdic Street 2
080 01 Presov
SLOVAKIA
E-mail: redakcia.ater@gmail.com;

© Internetový časopis Acta theologica et religionistica vydáva Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešov 2026

ISSN 1338-7251
EV 170/23/EPP

© E-Journal Acta theologica et religionistica published by University of Prešov in Prešov, Greek Catholic Theological Faculty
Prešov 2026

ISSN 1338-7251
EV 170/23/EPP

OBSAH

ŠTÚDIE

VLADYSLAVA BERDAL INTERDISCIPLINÁRNE VÝCHODISKÁ PENOLÓGIE V KONTEXTE VÝCHOVY, RESOCIALIZÁCIE A OCHRANY ĽUDSKEJ DÔSTOJNOSTI- MEDZI PRÁVOM, VÝCHOVOU A HODNOTAMI VO VÝKONE TRESTU	11
JANA FERENCOVÁ LEGISLATÍVNE REAKCIE NA TRANSATLANTICKÚ MIGRÁCIU: REGULÁCIA EMIGRÁCIE V UHORSKU V DRUHEJ PO- LOVICI 19. STOROČIA	19
OLEG GRICYK EZEKIEL AS THE EXPLANATORY HORIZON OF HEBREWS 1:3: GLORY, PURIFICATION, AND ENTHRONEMENT	31
MIROSLAV HOŠŤOVECKÝ BIBLICKÝ KONTEXT PODOBENSTVA O ZLÝCH VINOHRADNÍKOCH V SYNOPTICKÝCH EVANJELIÁCH	39
ĽUBOSLAV ŠMAJDA PREMENY OLTÁROV KOSTOLA NASJVÄTEJŠEJ TROJICE OD FRANTIŠKÁNSKEJ TRADÍCIE PO SÚČASNOSŤ	49
GABRIELA ŠMAJDOVÁ FOŤKOVÁ GIUSEPPE VERDI: NABUCCO AKO HUDOBNO-DRAMATICKÁ REFLEXIA ŽIDOVSKÉHO EXILU, IDENTITY A KOLEK- TÍVNEJ PAMÄTI	55
ADRESÁR AUTOROV	63

VLADYSLAVA BERDAL INTERDISCIPLINARY APPROACHES TO PENOLOGY IN THE CONTEXT OF EDUCATION, RESOCIALIZATION, AND THE PROTECTION OF HUMAN DIGNITY BETWEEN LAW, EDUCATION, AND VALUES IN THE ENFORCEMENT OF SENTENCES	11
JANA FERENCOVÁ LEGISLATIVE RESPONSES TO TRANSATLANTIC MIGRATION: EMIGRATION REGULATIONS IN HUNGARY IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY	19
OLEG GRICYK EZEKIEL AS THE EXPLANATORY HORIZON OF HEBREWS 1:3: GLORY, PURIFICATION, AND ENTHRONEMENT ..	31
MIROSLAV HOŠŤOVECKÝ BIBLICAL CONTEXT OF THE PARABLE OF THE WICKED TENANTS IN SYNOPTIC GOSPELS	39
ĽUBOSLAV ŠMAJDA TRANSFORMATIONS OF THE ALTARS OF THE CHURCH OF THE HOLY TRINITY FROM THE FRANCISCAN TRADITION TO THE PRESENT DAY	49
GABRIELA ŠMAJDOVÁ FOŤKOVÁ GIUSEPPE VERDI: NABUCCO AS A MUSICAL AND DRAMATIC REFLECTION ON JEWISH EXILE, IDENTITY, AND COLLECTIVE MEMORY.....	55
ADDRESSES OF AUTHORS	63

ŠTÚDIE / STUDY

INTERDISCIPLINÁRNE VÝCHODISKÁ PENOLÓGIE V KONTEXTE VÝCHOVY, RESOCIALIZÁCIE A OCHRANY ĽUDSKEJ DÔSTOJNOSTI

VLADYSLAVA BERDAL

Abstract: *The paper focuses on the interdisciplinary foundations of penology in the context of education, resocialization, and the protection of human dignity of persons serving a sentence of imprisonment. The aim of the article is to highlight that penology as a scientific discipline cannot function in isolation, but necessarily builds upon the findings of several social, human, and natural sciences. The text analyzes the contribution of criminology, criminal law, social protection, penitentiary pedagogy, psychology, medicine, and theology to the planning, implementation, and evaluation of the execution of criminal sanctions. Particular attention is paid to educational and resocialization efforts under conditions of forced isolation, which go beyond a purely repressive understanding of punishment and lead toward a holistic approach to the convicted person. The article emphasizes the importance of the value-based and moral dimension in the process of rehabilitation, as well as the need to respect human dignity as a fundamental principle of the execution of punishment. Theology is presented as a supportive discipline that, through pastoral care, work with values, and spiritual guidance, contributes to the stabilization of the offender's personality and to an inner reassessment of personal conduct. Interdisciplinary cooperation among professionals thus appears to be a necessary prerequisite for the effective execution of punishment, the reduction of recidivism, and the successful reintegration of offenders into society.*

Keywords: *Penology. Interdisciplinarity. Execution of punishment. Resocialization. Education. Human dignity. Penitentiary care.*

Úvod

Problematika výkonu trestu odňatia slobody predstavuje komplexný spoločenský jav, ktorý nemožno redukovať výlučne na právny alebo represívny rámec. Moderné chápanie trestu čoraz viac zdôrazňuje jeho výchovný, resocializačný a preventívny rozmer, pričom do popredia sa dostáva otázka ochrany ľudskej dôstojnosti osôb pozba-

vených osobnej slobody. Práve v tomto kontexte sa penológia profiluje ako interdisciplinárna vedná disciplína, ktorá skúma nielen tresty a ochranné opatrenia, ale aj ich výkon, účinnosť a dopady na jednotlivca i spoločnosť. Penológia nemôže existovať izolovane, keďže výkon trestu je determinovaný viacerými faktormi právnej, sociálnej, psychologickkej, pedagogickej, zdravotnej a hodnotovej povahy. Úzka súčinnosť s kriminológiou, trestným právom, sociálnou ochranou, penitenciárnou pedagogikou, psychológiou, medicínou a teológiou umožňuje vytvárať komplexný pohľad na osobu odsúdeného a na podmienky výkonu trestu. Tento interdisciplinárny prístup je nevyhnutný nielen z hľadiska efektívnosti trestných sankcií, ale aj z pohľadu humanizácie väznenstva a podpory úspešnej resocializácie odsúdených.

Osobitné miesto v tomto rámci zaujíma teológia, ktorá prostredníctvom práce s hodnotami, morálkou a duchovnou dimenziou človeka prispieva k formovaniu osobnosti odsúdeného a k jeho vnútornému prehodnoteniu vlastného konania. Pastoračná služba v podmienkach výkonu trestu tak nadobúda význam nielen ako realizácia práva na slobodu vyznania, ale aj ako dôležitý nástroj výchovného a resocializačného pôsobenia. Cieľom tohto článku je poukázať na interdisciplinárne východiská penológie a analyzovať prínos jednotlivých vedných disciplín k výkonu trestu odňatia slobody v kontexte výchovy, resocializácie a ochrany ľudskej dôstojnosti.

Interdisciplinárnosť v službách penológie

Penológia ako vedná disciplína je úzko prepojená s ďalšími vednými odbormi, a preto ju nemožno chápať ako úplne izolovanú oblasť poznania. Je možné vidieť jej úzke prepojenie s rôznymi disciplínami, najmä s:

- kriminológiou,
- trestným právom,
- sociálnou ochranou,
- penitenciárnou pedagogikou,

- penitenciárnou psychológiou,
- medicínou a psychiatriou,
- teológiou

Väzenstvo, čiže výkon niektorých trestov a niektorých ochranných opatrení, je však náročné aj z hľadiska potreby riešenia niektorých ďalších otázok. Sú to hlavne otázky ekonomické, materiálne, technické a bezpečnostné. Osobitná pozornosť bude venovaná každej z vyššie uvedených disciplín, pričom sa zároveň poukáže na dôležitosť ich súčinnosti s penológiou.

Kriminológia a jej prínos do penitenciárnej prognostiky

Kriminológia je vedným odborom, ktorý skúma kriminalitu ako spoločenský jav, jej príčiny, podmienky, možnosti prevencie, inak povedané, systém prostriedkov boja proti kriminalite, formy boja proti kriminalite, rôzne aspekty osobnosti páchatel'a aj obeť kriminality.¹ Hovorí sa, že penológia má povahu aplikovanej kriminológie. Kým predmetom skúmania kriminológie ako samostatnej vedy je kriminalita ako hromadný socialnoprávny a sociálnopatologický fenomén, penológia sa zameriava na výskum trestov a ochranných opatrení, ich výkonu a účinnosti.² Neskúma príčiny, ale len právne následky spáchaného trestného činu, teda to, čo je namierené a aplikované proti trestnej činnosti vrátane uplatnenia a efektívnosti.

Trest však v kriminológii nemá tak zásadný význam ako v penológii a v rámci trestného práva a jeho vedy. V rámci trestného práva a v rámci kriminológie je to len jeden z prostriedkov, ktorý má povahu *ultima ratio*, čiže je založený na princípe, ktorý spočíva v povinnosti zákonodarcu dať prednosť prijatiu netrestných opatrení právnej aj neprávnej povahy pred kriminalizáciou a v povinnosti súdov a orgánov činných v trestnom konaní dať prednosť uplatňovaniu zodpovednosti podľa netrestnej právnej normy pred postihom páchatel'a pomocou noriem trestného práva.³ Aplikácia trestu ako podporného prostriedku prichádza do úvahy až v tom prípade, ak prostriedky sociálnej povahy a preventívne aktivity nie sú do-

stačujúce, najmä svojou povahou. Vo vzťahu k trestu je cieľom kriminológie správne určiť jeho význam v boji proti kriminalite, ustanoviť jeho vzťah k ostatným prostriedkom boja proti kriminalite a stanoviť podmienky použitia trestu v tomto boji.

Práve kriminologické výskumy a prognózy kriminality, jej skladby a účasti páchatel'ov sú dôležité pre penológiu. Prírastok závažnej kriminality vedie k budovaniu špeciálnych väzenských zariadení s maximálnym stupňom stráženia. Najčastejšie sa ľudia združujú najmä v strednom veku, pre antisociálne skupiny je príznačný vek mladistvých.⁴ Rozpätie veku v kriminálnych skupinách maloletých i mladistvých je zvyčajne malé, dospelí nad 20 rokov sa v nich zjavujú len zriedkavo. Čím väčšia je účasť starších, tým vážnejšie sú trestné činy, ktorých sa skupina dopúšťa. Chuligánske skupiny sa zvyknú skladať zo starších chlapcov vo veku 14 -22 rokov.⁵ Nárast kriminality mladistvých vedie k rozvoju trestnoprávných sankcií, ktoré sú určené pre mladistvých páchatel'ov. Hovorí sa, že kriminologické poznatky sa v penológii najčastejšie rozpracúvajú v oblasti plánovania a prognózovania, ide o tzv. penitenciárnu prognostiku.⁶

Trestné právo ako súčasť komplexu vied proti zločinnosti

Trest je základným pojmom trestného práva a skúma sa v rovine následku trestného činu. Samotné trestné právo, odhaľovanie páchatel'ov a dokazovanie ich viny, sankcie a ich ukladanie by nemali zmysel, ak by sa veda trestného práva nezaoberala aj ich výkonom a právnymi podmienkami tohto výkonu.⁷ Trestné právo objasní svojimi prostriedkami a metódami všetky súvislosti výkonu trestu odňatia slobody, nedokáže to ani trestné právo procesné, keďže sa zaoberá len procesom vedúcim k uloženiu trestu a podmienkami jeho uloženia, ale nie výkonom tohto trestu a rôznymi aspektmi tohto výkonu. Na dosahovanie účelu trestu je potrebné podmienky jeho výkonu maximálne prispôbiť obvyklému životu, a to pomocou trestného práva nie je dostatočne možné. Je potrebné hľadať odvetvie, ktoré by bolo schop-

¹ Porov. KNÁPKOVÁ, D. – TITLOVÁ, M.: *Kompendium penológie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. s. 26.

² Porov. POLÁK, P. – KNÁPKOVÁ, D. – TÓTHOVÁ, M.: *Repetitórium kriminológie*. Bratislava : EUROKÓDEX a Paneurópska vysoká škola, s. r. o., 2013. s. 7.

³ Porov. SMIJAN, L. – NIKITIN, J.: *Kriminológia*. Kyjev : Národná akadémia riadenia, 2010. s. 27.

⁴ Porov. HATALA, V.: *Kriminologické štúdie. Výber z diela 1973-1985*. Bratislava : Kalligram, 2011. s. 213.

⁵ Porov. ZAKRZEWSKI, P.: *Współdziałanie w przestępczym środowisku młodocianych i dorosłych z nieletnimi*. Kraków : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1960. s. 38.

⁶ Porov. KNÁPKOVÁ, D. – TITLOVÁ, M.: *Kompendium penológie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. s. 26.

⁷ Porov. VLASOV, V.: *Úvod do histórie*. Kyjev : Heneza, 2018. s. 153.

né upraviť všetky otázky výkonu trestu, ktoré sa pri jeho výkone vynárajú a na ktoré nedokáže vhodne odpovedať a ktoré nevie vhodne riešiť žiadne z dosiaľ existujúcich odvetví. Proces výkonu trestných sankcií je určovaný trestnoprávnymi kódexami, ale nie sú to jediné predpisy, ktoré sa venujú tejto problematike. Ako ďalšie môžeme spomenúť predpisy upravujúce výkon väzby, trestu odňatia slobody a niektorých alternatívnych trestov.⁸ Ani tieto však nedokážu dokonale obsiahnuť úpravu všetkých súvislostí výkonu týchto sankcií. Pomocou nich nie je možné riešiť a ani tieto nie sú schopné obsiahnuť všetky mimoprávne súvislosti výkonu trestov. Nie sú schopné obsiahnuť také otázky, ako zaobchádzanie s väzňami, otázky psychologického a psychiatrického, terapeutického postupu, nedokážu obsiahnuť ani väzenskú architektúru, technické otázky vonkajšej a vnútornej bezpečnosti a ďalšie.⁹

„Veda trestného práva skúma právne súvislosti trestnoprávných sankcií. Penológia sa sústreďuje na mimoprávne súvislosti trestov a ochranných opatrení, ich výkonu a účinnosti“.¹⁰ Trestné právo a penológia sa taktiež líšia aj používanými metódami. Obidve tieto disciplíny sa vzájomne ovplyvňujú, keďže ak má určitý postih povahu trestnoprávnej sankcie v zmysle trestných predpisov, penológia musí skúmať, ako tento druh sankcie následne vykonať, musí sa venovať jeho účinnosti a tiež vzťahu k iným sankciám. Poznatky o neúčinnosti niektorých sankcií ovplyvňujú trestné právo a hlavne trestnoprávnu politiku a legislatívu v tejto oblasti. Vzájomné dopĺňanie a ovplyvňovanie poznatkov vedy penológie, trestného práva a kriminológie vedie k zefektívneniu boja s kriminalitou. Často sa o nich povie ako o komplexe vied proti zločinnosti.¹¹

Sociálna ochrana v rámci pomoci pri resocializácii odsúdených

Sociálna ochrana sa nadväzuje na kriminológiu a jej poznatky. Preventívne opatrenia, ktoré sa realizujú voči konkrétnemu páchatelovi trestného činu alebo voči skupine páchatelov, kriminológia označuje

⁸ Porov. MRÁZEK, P.: *Mediácia. Alternatívne riešenie sporov v trestnom práve*. Sládkovičovo : Vysoká škola Visegrádu, s. r. o., 2012. s. 9.

⁹ Porov. ŠPANKOVÁ, J.: *Resocializácia odsúdených*. Plzeň : Aleš Čeněk, s.r.o., 2013. s. 44.

¹⁰ KNÁPKOVÁ, D. – TITLOVÁ, M.: *Kompendium penológie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. s. 27.

¹¹ Porov. MICHANČOVÁ, S.: *Zločin a odpustenie*. Prešov : Petra, 2007. s. 218.

ako terciárnu prevenciu, prípadne prevenciu recidívy.¹² Sociálna ochrana zastrešuje komplex problémov od momentu vzniku konfliktu subjektu so zákonom, vrátane reakcií spoločnosti na toto správanie, až po účinky na páchatel'a a jeho reintegráciu do spoločnosti, ktorej napomáhajú štátne a neštátne inštitúcie. Tento fakt poukazuje na to, že predmet skúmania penológie a sociálnej ochrany je rovnaký, pričom je ťažké tieto predmety jednoznačne odlišiť.¹³ Penológia je veda o trestoch, trestaní a ich účinkoch, a keďže tresty sa uplatňujú v spoločnosti, majú spoločenský význam a takto na nich možno hľadiť aj zo sociologického hľadiska. Pritom je potrebné vidieť spoločenský význam trestania a jeho dôsledkov na resocializáciu a reintegráciu do spoločnosti, a to pomocou ochrany spoločnosti.

Penitenciárna pedagogika ako teória prevýchovy odsúdených

„Pedagogika nie je trestnoprávnou alebo penologickou disciplínou, ale vykonáva systematizáciu poznatkov na výchovu, skúma trest ako prostriedok prevýchovy, zaoberá sa podstatou, priebehom a zákonitosťami výchovy“.¹⁴ Pedagogika je veda o špecificky organizovanej, cieľavedomej a systematickej činnosti pri formovaní osobnosti človeka, o obsahu, formách a metódach jeho výchovy a vzdelávania, ide o dobrovoľné vzdelávanie rôznych vekových skupín. Rozdiel medzi školskou pedagogikou a pedagogikou uskutočňovanou v rámci výkonu trestu spočíva v tom, že v druhom prípade ide o nútenú výchovu a vzdelávanie, aj keď sú známe prípady iniciatívneho zapájania sa odsúdených do procesu prevýchovy, napríklad formou vzdelávania sa. Pri vykonávaní činnosti v rámci výkonu trestu pedagóg spolupracuje s psychológom a sociálnym pracovníkom.¹⁵ Trest je jedným z prostriedkov výchovy a aplikuje sa v procese výchovy, je schopný odsúdeného vychovávať aj v podmienkach izolácie a obmedzenia osobnej slobody, preto je potrebné skúmať trest a jeho výkon aj z pedagogického hľadiska.

„Penitenciárna pedagogika ako aplikovaná veda sa zaoberá skúmaním voľby najvhodnejších prostriedkov

¹² Porov. NOVIKOVA, O. – KOLOT, A. – HNYBIDENKO, I.: *Sociálna ochrana*. Kyjev : KNEU, 2006. s. 135.

¹³ Porov. NOVIKOVA, O. – KOLOT, A. – HNYBIDENKO, I.: *Sociálna ochrana*. Kyjev : KNEU, 2006. s. 140.

¹⁴ PROPENKO, I.: *Pedagogika*. Charkov : Folio, 2015. s. 23.

¹⁵ Porov. ŠPANKOVÁ, J.: *Resocializácia odsúdených*. Plzeň : Aleš Čeněk, s.r.o., 2013. s. 105.

penitenciárneho zaobchádzania s odsúdenými osobami v rámci výkonu trestu a v rámci výkonu ochrannnej výchovy v podmienkach nútenej izolácie“.¹⁶ Z dôvodu, že formovanie osobnosti odsúdených je zvyčajne v čase výkonu trestu odňatia slobody už ukončené, penitenciárna pedagogika sa stáva teóriou prevýchovy odsúdených na tento trest a ochrannú výchovu. Predmetom jej skúmania sú zákonitosti špecifického výchovného pôsobenia na všetky kategórie odsúdených na trest odňatia slobody a ochrannú výchovu. Hlavným poslaním penitenciárnej pedagogiky je stanovovanie a vedecké spracovanie účinných metód a prostriedkov nápravy a výchovného pôsobenia na odsúdených vo všeobecnosti.¹⁷ Pedagogika venuje pozornosť problematike hodnôt preto, že je to výchova, ktorá plní v spoločnosti funkciu prenosu hodnôt s cieľom zachovať a ďalej rozvíjať kultúru.

„Efektívna výchova je možná len na základe hodnotového prístupu, veď práve vo sfére hodnôt sa pociťuje radosť, šťastie, rozvíja sa tvorivosť, človek rastie ako osobnosť“.¹⁸ Ak by sme chceli porovnať definíciu výchovy v minulosti a v modernej dobe, zistíme, že sa líši najmä tým, že niekedy bola výchova chápaná ako pomoc, vedenie človeka k tomu, aby sa stal sám sebou, tým, čím od prírody je alebo ako nejaké formulovanie, umelé a násilné pretváranie a donucovanie človeka k tomu, aby sa stal niečím iným, tým, čím od prírody nie je. Cieľ výchovného pôsobenia sa stále menil a modernizoval, raz to mal byť jedinec, jeho život a šťastie, inokedy sociálna skupina a spoločenský celok, spoločnosť, jej prosperita a poriadok, niekedy ľudská kultúra, nadosobné duchovné hodnoty, z postupom času - ľudská osobnosť a jej optimálny rozvoj a taktiež božská osobnosť a smerovanie k jej milosti a k jej dokonalosti.¹⁹

Človek vstupuje do sféry morálnych hodnôt ako kultúrna bytosť a tento vstup nie je možný bez výchovy. Len výchovou sa stáva ľudské „mláďa“ človekom, len ako človek sa stáva nositeľom dobrých alebo zlých hodnôt. Otto Čačka raz povedal: „Žiadne

hodnoty nie je možné druhému vnucovať, pretože hodnotám nie je možné učiť, hodnoty musí človek žiť“.²⁰

Pôsobenie penitenciárnej psychológie v podmienkach izolácie

„Psychológia je veda, ktorá skúma ľudské správanie, mentálne procesy a telesné dianie, ich vzájomné vzťahy a interakcií“.²¹ Ľudské prežívanie, správanie a činnosť vychádzajú z vedomých, či nevedomých podnetov psychiky. Medzi penológiou a psychológiou vidíme jasný súvis hlavne z dôvodu, že aj samotné prostredie, v ktorom sa vykonáva trest odňatia slobody je z hľadiska dopadov na psychiku človeka veľmi náročné a stresujúce. „Psychológia sa zaoberá duševnými pochodmi, činnosťami a stavmi, duševnými javmi, no tieto skúma všeobecne, nie v podmienkach izolácie a donútenia, ktoré sú špecifickým prostredím typickým pre výkon trestu odňatia slobody či väzby“.²² Kvôli tejto skutočnosti bola potreba vzniku aplikovaného odvetvia, teda penitenciárnej psychológie, predmetom skúmania, ktorej by bolo štúdium faktov, zákonitostí a mechanizmov psychickej činnosti a jej vonkajších prejavov osobitných skupín ľudí vo výkone trestných sankcií spojených s izoláciou a aj pracovníkov penitenciárnych a výchovných zariadení.

„Penitenciárna psychológia je odvetvie aplikovanej psychológie, ktoré využíva psychologické metódy a prostriedky, ako aj poznatky o psychike obvinených a odsúdených pri riešení aktuálnych problémov penitenciárneho zaobchádzania v rámci výkonu trestu odňatia slobody, ochrannnej výchovy a ochranného liečenia, ako aj výkonu väzby a zadržania“.²³ Zameriava sa aj na skúmanie sociálno-psychologických javov, ktoré súvisia s výkonom trestov a ochranných opatrení, napríklad vzťahy medzi odsúdenými, chovanými a pacientmi navzájom v skupinách, v kolektíve; vzťahy k pracovníkom týchto zariadení; vzťahy jednotlivcov voči skupinám.

Psychokorektívna funkcia penitenciárnej psychológie je významná hlavne pri uplatňovaní nových metód a prostriedkov zaobchádzania s odsúdenými a to prostredníctvom individuálnej či skupinovej psychoterapie alebo sociálneho tréningu.²⁴ Pri riešení psy-

¹⁶ KNÁPKOVÁ, D. – TITLOVÁ, M.: *Kompendium penológie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. s. 28.

¹⁷ Porov. KNÁPKOVÁ, D. – TITLOVÁ, M.: *Kompendium penológie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. s. 28.

¹⁸ KALINIČENKO, O. - MASOL, L.: *Výtvarná výchova*. Charkiv : Sycija, 2014. s. 145.

¹⁹ Porov. KRAJČOVÁ, N. – PASTERÁKOVÁ, L.: *Štýly výchovy v rodine v kontexte s hodnotovou orientáciou detí*. Prešov : Vydavateľstvo pečovskej univerzity, 2009. s. 44.

²⁰ DANYLEVSKÁ, O. - POMETUN, O.: *Etika*. Kyjiv : Heneza, 2006. s. 88.

²¹ BECH, I. - VORONCOVÁ, T. - PONOMARENKO, V. - STRAŠKO, S.: *Základy zdravia*. Kyjiv : Alaton, 2013. s. 56.

²² KNÁPKOVÁ, D. – TITLOVÁ, M.: *Kompendium penológie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. s. 28.

²³ KNÁPKOVÁ, D. – TITLOVÁ, M.: *Kompendium penológie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. s. 29.

²⁴ Porov. KRATOCHVÍL, S.: *Základy psychoterapie*. Praha : Portál, 2002.

chických porúch úzko spolupracuje s psychiatriou. Tieto poruchy odsúdených sa skúmajú spoločne aj s ich príčinami a podmienkami. Na tomto podklade sa stanoví prognóza ďalšieho správania sa a dôležitú úlohu tu zohrávajú centrá psychodiagnostickej a konzultačnej činnosti ústavov na výkon väzby, ktoré majú za úlohu určiť u každého odsúdeného na nepodmienečný trest program zaobchádzania a jeho zaradenie v rámci vnútorného rozlišovania.²⁵ S rozvojom a lepším vnímaním penitenciárnej psychológie súvisí aj psychológia práce, ktorá sa zaoberá psychologickými otázkami súvisiacimi s výkonom povolania pracovníkov väzenstva, liečebných a výchovných zariadení maloletých mladistvých. Ďalším problémom, ktorý rieši penitenciárna psychológia, je zamestnávanie odsúdených, a to prostredníctvom skúmania psychologických predpokladov u jednotlivých odsúdených na výkon konkrétnych druhov prác a kooperácie pri určovaní brigádnikov a vedúcich pracovných skupín.²⁶

Penitenciárna medicína a hygiena pri realizácii trestu odňatia slobody

Medicína, ako aj hygiena, sa musela nutne venovať penologickým a penitenciárnym otázkam, čoho hlavnou príčinou boli nehygienické podmienky a nevhodné prostredie, v ktorom skoro nebolo možné realizovať výchovné a prevýchovné pôsobenie.²⁷ Môžeme povedať, že práve táto skutočnosť bola podnetom na zmenu podmienok výkonu trestov odňatia slobody smerom k vhodným a hygienicky vyhovujúcim podmienkam. „*Penitenciárna medicína a psychiatria sa venuje otázkam hygieny a zdravotníckej starostlivosti odsúdených na výkon trestu odňatia slobody, vo väzbe a vo výkone iných opatrení obmedzujúcich osobnú slobodu*“.²⁸

Pri realizácii trestu odňatia slobody sa nedá vyhnúť hromadnému ubytovaniu, ktoré sa stalo normou dnešných väznic a základným problémom tejto skutočnosti je fakt zvýšenia nebezpečenstva prenosu nákazlivých chorôb, najmä pôsobením závislosti na návykových látkach, homosexuality a sebapoškodzovania.²⁹ Väzenská medicína tu preto má široký priestor

s. 201.

²⁵ Porov. BOJČENKO, T. - VASYLENKO, S. - HUŠČYNA, N.: *Základy zdravia*. Kyjiv : Heneza, 2018. s. 32.

²⁶ Porov. ČAVOJOVÁ, V. - TABAČKOVÁ, K.: *Psychológia tvorivosti v rôznych kontextoch*. Nitra : PF UKF, 2014. s. 174.

²⁷ Porov. SOBOĽ, V.: *Biológia*. Kamjanec - Podil'sky : Abetka, 2016. s. 45.

²⁸ KNÁPKOVÁ, D. – TITLOVÁ, M.: *Kompendium penológie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. s. 30.

²⁹ Porov. SOBOĽ, V.: *Biológia a ekológia*. Kamjanec - Podil'sky : Abetka, 2019. s. 65.

pre uplatnenie, ktorej hlavnou úlohou je poskytovanie preventívnej a liečebnej starostlivosti osobám, ktoré sú vo výkone väzby a trestu odňatia slobody, prípadne ochranného liečenia, ochrannej alebo ústavnej výchovy, ako aj pracovníkom penitenciárnych zariadení. Osobitné miesto má penitenciárna medicína pri výkone ochranného ústavného liečenia realizovaného počas výkonu trestu odňatia slobody, ktorá má päť foriem: ústavne ochranné liečenie psychiatrické, protialkoholické, protitoxikomanické, sexuologické a gamblerstva.

Väzenská medicína stanovuje hlavné hygienické a zdravotnícke zásady výkonu trestu, má dôležitú úlohu pri zaraďovaní odsúdených na výkon práce, odstraňuje následky, podmienky a príčiny pracovných úrazov. Väzenský personál sa z dôvodu náročnosti práce rýchlo vyčerpáva, a preto je potrebný k nemu špeciálny zdravotnícky prístup. Pre poskytovanie liečebnej starostlivosti pre obvinených a odsúdených bola zriadená Nemocnica pre obvinených a odsúdených v Trenčíne.³⁰

Teológia ako nápomocná disciplína v rámci pastoračnej služby

Náboženstvo zohráva významnú úlohu ako prostriedok výchovy a prevýchovy, predovšetkým vďaka venovaniu sa problematike hodnôt. Dejiny a porovnávacie vedy hovoriace o náboženstve poukazujú na to, že existencia každého národa je spojená s určitým náboženstvom, ktorého podstatou je systém etických a morálnych pravidiel.³¹ Božstvá sú považované za pôvodcu a ochrancu etiky a mravných vzťahov. Medzi náboženstvom a mravnosťou, prípadne morálkou, vždy existovalo tesné prepojenie, pričom systémy mravnej regulácie ľudského správania presne a prísne určovali charakter každodenného života ľudí, bez ohľadu na ich stupeň vývoja, od primitívnej a difúznej morálky až po veľmi zložitý systém špecifických mravných pokynov. Náboženstvo určuje pozitívne pravidlá, inak povedané praktické návody regulujúce každodenný život veriacich. Existuje princíp, podstata ktorého určuje obsah náboženských noriem správania veriacich, a to je: „*Čo nechceš, aby ti činil druhý, nečini ty jemu*“.³²

³⁰ Porov. MAMOJKOVÁ, E. – NOVÁK, I.: *Základy penológie*. Bratislava : Učebné texty Akadémie Policajného zboru v Bratislave, Katedra kriminológie, 2015. s. 105.

³¹ Porov. FEUERBACH, L.: *Podstata kresťanstva*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1954. s. 244.

³² SOCHAN, G. – HUSAKOV, I.: *Základy kresťanskej etiky*. Kyjev : Svit,

Vzhľadom na význam teológie vo výchovnom procese v rámci penológie a tiež s ohľadom na právo na slobodu vyznania je potrebné počítať s tým, že väzni budú stále viac a viac uplatňovať svoje právo na vyznanie. Vyčleňujú sa špecialisti na pastoračnú prácu aj z radov duchovných, ktorí túto činnosť vykonávajú v prostredí ústavov na výkon trestu odňatia slobody či väzby. Slovenská republika v roku 2002 uzavrela so Svätou stolicou Dohodu o poskytovaní duchovnej starostlivosti katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch. Na jej podklade vznikol ordinariát ozbrojených síl a do väznia sa začali prijímať duchovní na výkon pastoračnej služby pre väznené osoby a pre samotný personál týchto zariadení. Veľkým pokrokom na ceste k ozdraveniu dnešnej spoločnosti je skutočnosť, že cirkvi vykonávajú svoju činnosť nielen v rámci výkonu trestu, ale aj po výkone tohto trestu, a tak sa stávajú aktívnou súčasťou postpenitenciárneho systému. „Slovenské väzenské spoločenstvo, ktoré sa v roku 1994 stalo členom Medzinárodného väzenského spoločenstva, vyvíja aktivity v pastoračnej činnosti pre odsúdené osoby a osoby prepustené z výkonu trestu“.³³

Záver

Predložený príspevok poukázal na skutočnosť, že penológia ako vedná disciplína je neoddeliteľne spätá s viacerými spoločenskými a humanitnými vedami, ktorých poznatky sa navzájom dopĺňajú a podmieňujú. Analýza prínosu kriminológie, trestného práva, sociálnej ochrany, penitenciárnej pedagogiky, psychológie, medicíny a teológie ukázala, že efektívny výkon trestu odňatia slobody si vyžaduje komplexný a holistický prístup k osobe odsúdeného. Redukcia trestu na čisto represívny nástroj sa v tomto kontexte javí ako nedostatočná a neúčinná z hľadiska napĺňania jeho výchovného a resocializačného účelu.

Interdisciplinárna spolupráca umožňuje lepšie pochopenie príčin a dôsledkov trestnej činnosti, cieľnejšie plánovanie penitenciárneho zaobchádzania a vytváranie podmienok pre úspešnú reintegráciu odsúdených do spoločnosti. Významné miesto v tomto procese zaujíma ochrana ľudskej dôstojnosti, ktorá predstavuje základný etický a antropologický princíp výkonu trestu a zároveň kritérium jeho humanity.

2011. s. 68.

³³ KNÁPKOVÁ, D. – TITTLOVÁ, M.: *Kompendium penológie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. s. 30.

Osobitný prínos má teológia, ktorá prostredníctvom pastoračnej služby, práce s hodnotami a morálnou reflexiou ponúka odsúdeným priestor pre vnútornú premenu, zodpovednosť za vlastné konanie a obnovu vzťahov k sebe, k druhým i k spoločnosti. V podmienkach nútenej izolácie sa duchovná starostlivosť javí ako dôležitý stabilizačný a podporný faktor, ktorý dopĺňa pôsobenie ostatných odborných disciplín.

Na záver možno konštatovať, že interdisciplinárne východiská penológie predstavujú nevyhnutný predpoklad humanizácie výkonu trestu, znižovania recidívy a budovania spoločnosti založenej na spravodlivosti, solidarite a úcte k ľudskej dôstojnosti.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

BECH, I. - VORONCOVÁ, T. - PONOMARENKO, V. - STRAŠKO, S.: *Základy zdravia*. Kyjiv : Alaton, 2013. 180 s. ISBN 978-966-2663-07-5.

BOJČENKO, T. - VASYLENKO, S. - HUŠČYNA, N.: *Základy zdravia*. Kyjiv : Heneza, 2018. 176 s. ISBN 978-966-11-0042-7.

ČAVOJOVÁ, V. - TABAČKOVÁ, K.: *Psychológia tvorivosti v rôznych kontextoch*. Nitra : PF UKF, 2014. 346 s. ISBN 978-80-558-0732-4.

ČAVOJOVÁ, V. - TABAČKOVÁ, K.: *Psychológia tvorivosti v rôznych kontextoch*. Nitra : PF UKF, 2014. 346 s. ISBN 978-80-558-0732-4.

DANYLEVSKÁ, O. - POMETUN, O.: *Etika*. Kyjiv : Heneza, 2006. 192 s. ISBN 966-504-509-1.

FEUERBACH, L.: *Podstata kresťanstva*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1954. 395 s.

HATALA, V.: *Kriminologické štúdie. Výber z diela 1973-1985*. Bratislava : Kalligram, 2011. 387 s. ISBN 978-80-8101-487-1.

KALINIČENKO, O. - MASOL, L.: *Výtvarná výchova*. Charkiv : Sycyja, 2014. 224 s. ISBN 978-966-2542-64-6.

KNÁPKOVÁ, D. – TITTLOVÁ, M.: *Kompendium penológie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. 123 s. ISBN 978-80-8168-282-7.

KRAJČOVÁ, N. – PASTERNAKOVÁ, L.: *Štýly výchovy v rodine v kontexte s hodnotovou orientáciou detí*. Prešov : Vydavateľstvo pečovskej univerzity, 2009. 174 s. ISBN 978-80-555-0003-4.

KRATOCHVÍL, S.: *Základy psychoterapie*. Praha : Portál, 2002. 392 s. ISBN 80-7178657-8.

MAMOJKOVÁ, E. – NOVÁK, I.: *Základy penológie*. Bratislava : Učebné texty Akadémie Policajného zboru v Bratislave, Katedra kriminológie, 2006. 2015. 194 s. ISBN 80-8054-386-0.

MICHANČOVÁ, S.: *Zločin a odpustenie*. Prešov : Petra, 2007. 52 s. ISBN 978-80-8099 007-7.

MRÁZEK, P.: *Mediácia. Alternatívne riešenie sporov v trestnom práve*. Sládkovičovo : Vysoká škola Visegrádu, s. r. o., 2012. 88 s. ISBN 978-80-89267-83-5.

NOVIKOVA, O. – KOLOT, A. – HNYBIDENKO, I.: *Sociálna ochrana*. Kyjev : KNEU, 2006. 292 s. ISBN 966-574-888-2.

POLÁK, P. – KNÁPKOVÁ, D. – TÓTHOVÁ, M.: *Repetitórium kriminológie*. Bratislava : EUROKÓDEX a Paneurópska vysoká škola, s. r. o., 2013. 120 s. ISBN 978-80-8155 004-1.

PROPENKO, I.: *Pedagogika*. Charkov : Folio, 2015. 572 s. ISBN 978-966-03-7313-6.

SMIJAN, L. – NIKITIN, J.: *Kriminológia*. Kyjiv : Národná akadémia riadenia, 2010. 496 s. ISBN 978-966-8406-31-7.

SOBOĽ, V.: *Biológia a ekológia*. Kamjanec - Podil'sky : Abetka, 2019. 256 s. ISBN 978-966-682-405-2.

SOBOĽ, V.: *Biológia*. Kamjanec - Podil'sky : Abetka, 2016. 288 s. ISBN 978-966-682-378-9.

SOCHAN, G. – HUSAKOV, I.: *Základy kresťanskej etiky*. Kyjev : Svit, 2011. 168 s. ISBN 978-966-603-720-9.

ŠPANKOVÁ, J.: *Resocializácia odsúdených*. Plzeň : Aleš Čeněk, s.r.o., 2013. 177 s. ISBN 978-80-7380-484-8.

VLASOV, V.: *Úvod do histórie*. Kyjiv : Heneza, 2018. 208 s. ISBN 978-966-11-0482-1.

ZAKRZEWSKI, P.: *Współdziałanie w przestępstwie młodocianych i dorosłych z nieletnimi*. Kraków : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1960. 167 s.

LEGISLATÍVNE REAKCIE NA TRANSATLANTICKÚ MIGRÁCIU: REGULÁCIA EMIGRÁCIE V UHORSKU V DRUHEJ POLOVICI 19. STOROČIA

JANA FERENCOVÁ

Abstract: *This study examines the development of legal regulation of emigration in the Kingdom of Hungary in the second half of the 19th century, focusing on four key legal instruments: the Citizenship Act of 1879, the Naturalization Treaty between Austria-Hungary and the United States (1870), the Tisza Act of 1881, and the Hungarian Emigration Act of 1903. The analysis is based on the premise that the regulation of emigration evolved from indirect legal interventions toward a more systematic and comprehensive framework. Using a historical-legal methodology, the study demonstrates that the Citizenship Act of 1879 regulated emigration primarily indirectly by defining the conditions for the acquisition and loss of citizenship. The Naturalization Treaty of 1870 established an international legal framework for the recognition of changes in nationality, significantly affecting the legal status of emigrants. The Tisza Act of 1881 introduced administrative control over emigration by regulating the activities of emigration agents. Finally, the Hungarian Emigration Act of 1903 represented the culmination of this legislative development, establishing a complex system of regulation encompassing administrative supervision, organization of migration processes, and partial protection of emigrants. The study concludes that the Hungarian approach to emigration regulation was characterized by a gradual transition from indirect, status-based mechanisms to a structured system of administrative control, reflecting the broader transformation of migration into a legally regulated phenomenon.*

Keywords: *Emigration. Immigration policy. Hungary. Citizenship law. Migration control.*

Úvod

Druhá polovica 19. storočia predstavuje v dejinách strednej Európy obdobie výrazných sociálnych a hospodárskych premien, ktoré zásadným spôsobom ovplyvnili aj migračné pohyby obyvateľstva. Emigrácia obyvateľstva z Uhorska do Spojených štátov amerických nadobudla po roku 1850 postupné masový charakter, pričom jej dynamika sa výrazne zintenzívnila

najmä v poslednej tretine storočia. Tento jav bol úzko spätý s pretrvávajúcou agrárnou krízou, populačným rastom a obmedzenými možnosťami ekonomického uplatnenia v niektorých regiónoch, predovšetkým v severovýchodných častiach krajiny. Spojené štáty americké sa v tomto kontexte profilovali ako krajina hospodárskych príležitostí, čo prispievalo k ich atraktivite pre široké vrstvy obyvateľstva¹.

Napriek existujúcemu výskumu emigrácie z Uhorska nebola legislatívna dimenzia emigrácie systematicky analyzovaná z historicko-právneho hľadiska. Uhorský štát pristupoval k vyst'ahovalectvu prevažne nepriamo, pričom jeho legislatívne zásahy sa sústreďovali najmä na úpravu právneho postavenia jednotlivca vo vzťahu k štátu a nie na samotné obmedzovanie odchodu obyvateľstva. Postupne sa však v reakcii na narastajúcu intenzitu migračných pohybov začali formovať právne nástroje, ktoré mali upraviť nielen dôsledky emigrácie, ale aj jej organizáciu a kontrolu².

Významnú úlohu v tomto procese zohrával zákon o štátnom občianstve z roku 1879, ktorý vytvoril základný právny rámec pre definovanie štátnej príslušnosti a jej straty v dôsledku dlhodobého pobytu v zahraničí, alebo nadobudnutia cudzieho občianstva. Na medzinárodnej úrovni bol dôležitým momentom vznik naturalizačnej dohody medzi Rakúsko-Uhorskom a Spojenými štátmi americkými z roku 1870, ktorá zaviedla princíp uzatvárania zmeny štátnej príslušnosti a prispela k stabilizácii právneho postavenia emigrantov.

Ďalší krok predstavoval Tiszov zákon z roku 1881, ktorý sa zamerával na reguláciu činnosti vyst'ahovaleckých agentov a zaviedol prvky administratívneho dohľadu nad samotným procesom emigrácie. Vrchol legislatívneho vývoja v tejto oblasti predstavoval uhorský migračný

¹ BIELIK, F. – RÁKOŠ, E.: *Slovenské vyst'ahovalectvo. Dokumenty I.* Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied, 1969, s. 212.

² GLANT, T.: *Ninety Years of United States-Hungarian relations.* In: *Eger Journal of American Studies*, vol. 13, 2012, s. 171.

zákon z roku 1903, ktorý prvýkrát komplexne upravil organizáciu vystažhovalectva, jeho kontrolu, ako aj ochranu vystažhovalcov.

Cieľom predkladanej štúdie je skúmať uvedené legislatívne nástroje a poukázať na ich význam pre formovanie právneho rámca emigrácie v Uhorsku. Osobitná pozornosť je venovaná postupnému prechodu od nepriamych právnych zásahov k systematickej regulácii migrácie, ktorá odráža širší proces modernizácie štátu a jeho administratívnych kapacít.

Metodológia

Štúdia je založená na historicko-právnom výskume, ktorý vychádza z metodológie historického bádania so zameraním na analýzu primárnych prameňov. Základ výskumu tvoria právne normy prijaté v Uhorsku v druhej polovici 19. storočia a na začiatku 20. storočia, ktoré sú skúmané ako autentické historické dokumenty predstavujúce bezprostredný prameň poznania skúmaného obdobia. Primárne pramene sú v historickom výskume považované za kľúčový zdroj poznania, keďže ide o originálne dokumenty vzniknuté v skúmanom období.

Metodologický prístup je založený predovšetkým na analýze a interpretácii právnych textov. V rámci historickej metódy sa uplatňuje kritika prameňov, ktorá zahŕňa vonkajšiu a vnútornú kritiku prameňov. Vonkajšia kritika sa zameriava na skúmanie pôvodu prameňa, jeho autora, času a okolnosti vzniku, ako aj jeho autenticity. Vnútorná kritika následne posudzuje obsah prameňa, jeho vierohodnosť, účel a možnú mieru zaujatosti. Dôležitým prvkom výskumu je aj analyticko-syntetická metóda, prostredníctvom ktorej sú jednotlivé právne normy najskôr podrobené detailnej obsahovej analýze a následne syntetizované do uceleného obrazu vývoja legislatívnej regulácie emigrácie. Historická analýza zároveň sleduje chronologický vývoj právnych nástrojov, čo umožňuje identifikovať postupnú transformáciu prístupov štátu k regulácii emigrácie od nepriamych zásahov k systematickej právnej úprave.

Výskum je doplnený o interpretáciu v širšom spoločensko-historickom kontexte, pričom cieľom nie je len deskripcia právnych noriem, ale aj vysvetlenie ich funkcie a významu v rámci dobového štátneho a právneho systému.

Zákon o štátnom občianstve z roku 1879 a jeho význam pre reguláciu emigrácie

Prijatie *Zákona o štátnom občianstve z roku 1879*³ predstavoval zásadný moment vo vývoji uhorského verejného práva, keďže išlo o prvú systematickú kodifikáciu právnej úpravy štátneho občianstva v rámci krajín Koruny svätoštefanskej. Zákon bol prijatý uhorským snemom v roku 1879 a sankciovaný panovníkom Františkom Jozefom I., pričom bol publikovaný v oficiálnej zbierke *Corpus Juris Hungarici* a nadobudol účinnosť ešte v tom istom roku. Jeho prijatie súviselo s procesom modernizácie štátu po rakúsko-uhorskom vyrovnaní z roku 1867, ktorý si vyžadoval jednotné a prehľadné vymedzenie právneho statusu obyvateľstva v mnohonárodnom štátnom útvare. Zákon síce nebol prijatý ako reakcia na emigráciu, avšak v kontexte narastajúceho vystažhovalectva zohral kľúčovú úlohu pri definovaní právnych dôsledkov odchodu obyvateľstva do zahraničia.

Úvodné ustanovenie zákona §1 zakotvovalo zásadu jednotného štátneho občianstva, podľa ktorej existovalo jedno uhorské občianstvo platné pre celé územie štátu. Tento princíp mal zásadný význam pre právnú integráciu monarchie, keďže eliminoval regionálne odlišnosti a zabezpečil jednotný právny status všetkých občanov. V kontexte emigrácie to znamenalo, že každý jednotlivec odchádzajúci do zahraničia bol nositeľom jednotného právneho vzťahu k štátu, ktorý bolo možné právne ukončiť iba na základe zákonom stanovených podmienok.

Nasledujúce ustanovenia §2 - §10 upravovali nadobúdanie občianstva, pričom zákon vychádzal predovšetkým zo zásady *ius sanguinis*. Občianstvo sa nadobúdalo narodením dieťaťa rodičom, ktorí boli uhorskými občanmi, čím sa zdôrazňoval význam rodinného pôvodu ako základného kritéria príslušnosti k štátu. Zákon zároveň reflektoval aj situácie legitimizácie dieťaťa, teda jeho dodatočného uznania, čím sa zabezpečovala právna kontinuita rodinných vzťahov. Osobitnú kategóriu predstavovalo nadobúdanie občianstva prostredníctvom manželstva, kde bolo občianstvo ženy odvodené od občianstva manžela, čo zodpovedalo dobovému patriarchálnemu modelu právneho poriadku. Naturalizácia ako ďalší spôsob nadobudnutia občianstva bola viazaná na

3 1879. évi L. törvénykik a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről. Dostupné na: <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=87900050.TV&targetdate=&printTitle=1879.+évi+L.+törvénykik&referer=1000ev>

rozhodnutie štátnych orgánov a predstavovala nástroj, prostredníctvom ktorého štát reguloval vstup cudzincov do svojho právneho systému. Tento mechanizmus bol dôležitý aj z pohľadu emigrácie, keďže umožňoval kontrolovať spätné začlenenie osôb, ktoré sa rozhodli vrátiť z Uhorska.

Kľúčovú časť zákona z pohľadu emigrácie predstavovali ustanovenia o strate občianstva, najmä §20 a nasledujúce paragrafy. Zákon tu systematicky vymedzoval situácie, v ktorých dochádzalo k zániku štátneho občianstva, čím vytváral jasný právny rámec pre ukončenie vzťahu jednotlivca k štátu. Medzi hlavné dôvody patrilo dobrovoľné zrieknutie sa občianstva, nadobudnutie cudzieho občianstva a dlhodobý pobyt mimo územia štátu. Práve posledný uvedený dôvod, konkrétne desaťročná neprítomnosť na území Uhorska, mal zásadný význam pre emigrantov. V podmienkach masového vystažovalectva do Spojených štátoch amerických totiž znamenal, že osoby, ktoré sa dlhodobo zdržiavali v zahraničí bez udržiavania právneho vzťahu k domovskému štátu, automaticky strácali uhorské občianstvo. Tento mechanizmus možno interpretovať ako formu právnej stabilizácie migračného procesu, keďže štát týmto spôsobom definitívne uzatváral právne väzby s emigrantmi.

Zákon zároveň riešil otázku nadobudnutia cudzieho občianstva, ktoré bolo vnímané ako dôvod straty pôvodnej štátnej príslušnosti. Tento prístup odrážal dobovú tendenciu štátov predchádzať dvojitému občianstvu a zabezpečiť jednoznačné určenie právnej príslušnosti jednotlivca. V kontexte emigrácie do Spojených štátov amerických to znamenalo, že osoby, ktoré splnili podmienky naturalizácie v zahraničí, boli z pohľadu uhorského práva považované za cudzincov, čím sa definitívne prerušil ich právny vzťah k domovskému štátu. Tento aspekt bol dôležitý z hľadiska medzinárodných právnych vzťahov, keďže umožňoval predchádzať sporom o jurisdikciu nad jednotlivcami.

Ďalšiu významnú skupinu ustanovení predstavovali paragrafy upravujúce opätovné nadobúdanie občianstva §30 a nasledujúce. Zákon v tomto smere zaviedol prísnejšie podmienky než predchádzajúca právna úprava, čím obmedzil možnosť jednoduchého návratu emigrantov do právneho zväzku so štátom. Opätovné nadobúdanie občianstva bolo viazané na administratívne rozhodnutie a splnenie určitých kritérií, čo v praxi znamenalo, že návrat emigrantov

bol nielen sociálne, ale aj právne komplikovanejší. Tento prístup možno interpretovať ako snahu štátu stabilizovať právne pomery a zabrániť častým zmenám štátnej príslušnosti.

Zákon sa venoval aj rodinno-právnym aspektom občianstva, ktoré mali v kontexte vystažovalectva osobitný význam. Občianstvo ženy bolo spravidla odvodené od občianstva manžela, čo znamenalo, že uzavretie manželstva s cudzincom mohlo viesť k automatickej strate uhorského občianstva. Tento princíp poukazuje na dobové chápanie rodiny ako právnej jednotky a zároveň ukazuje, že dôsledky emigrácie sa neobmedzovali len na jednotlivcov, ale zasahovali aj širšie rodinné vzťahy.

Celkovo možno konštatovať, že zákon z roku 1879 nepredstavoval priamy nástroj regulácie emigrácie, keďže neobsahoval ustanovenia, ktoré by obmedzovali alebo zakazovali odchod obyvateľstva. Jeho význam však spočíval v tom, že definoval právne dôsledky emigrácie a vytváral rámec, v ktorom sa vystažovalectvo stávalo právne uzavretým procesom. Prostredníctvom úpravy straty občianstva a sprísnenia podmienok jeho opätovného nadobudnutia štát reagoval na narastajúci rozsah emigrácie nepriamym spôsobom, ktorý nezasahoval do samotnej slobody pohybu, ale upravoval jej dôsledky. Zákon tak zohrával dôležitú úlohu pri transformácii emigrácie z dočasného sociálneho javu na právne definitívny stav, čím prispel k formovaniu moderného chápania štátnej príslušnosti a jej vzťahu k migračným procesom.

Naturalizačná dohoda medzi Rakúsko-Uhorskom a Spojenými štátmi americkými a jej význam pre emigráciu

Uzavretie *Naturalizačnej dohody medzi Rakúsko-Uhorskom a Spojenými štátmi americkými*⁴ z 20. septembra 1870 predstavovalo zásadný medzinárodný nástroj, ktorý významne ovplyvnil právne postavenie emigrantov z Uhorska v Spojených štátoch amerických. Dohoda vznikla v období výrazného nárastu transatlantickej emigrácie a bola uzavretá vo Viedni medzi spojenými štátmi americkými a Rakúsko-Uhorskom s cieľom vyriešiť otázky štátnej príslušnosti osôb usádzajúcich sa v zahraničí. Na americkej strane ju podpísal vyslanec John Jay, zatiaľ čo rakúsko-uhorskú

⁴ *Naturalizačná dohoda medzi Rakúsko-Uhorskom a Spojenými štátmi americkými 1870*. Dostupné na: https://avalon.law.yale.edu/19th_century/aust06.asp

stranu zastupoval minister zahraničných vecí Friedrich Ferdinand von Beust. Po schválení Senátom USA a sankcii panovníka nadobudla platnosť v roku 1871 po výmene ratifikačných listín a jej ustanovenia boli oficiálne vyhlásené 1. augusta 1871. Hoci dohoda obsahovala šesť článkov, jej praktický význam pre proces emigrácie možno identifikovať predovšetkým v niekoľkých kľúčových ustanoveniach, ktoré riešili otázku zmeny štátnej príslušnosti, trestnoprávnej zodpovednosti a právneho postavenia navrátilcov.

Základným pilierom dohody bol článok I.⁵, ktorý zavádzal princíp automatického uznania naturalizácie. Stanovoval, že občania Rakúsko-Uhorska, ktorí sa nepretržite zdržiavali v Spojených štátoch amerických najmenej päť rokov a počas tohto pobytu nadobudli americké občianstvo, budú zo strany rakúsko-uhorských orgánov považovaní za amerických občanov a budú ako takí aj právne uznávaní. Tento princíp bol recipročný, čo znamená, že rovnaké pravidlá sa vzťahovali aj na amerických občanov usadzujúcich sa v Rakúsko-Uhorsku. Článok I tak predstavoval prelomový moment, keďže prvýkrát explicitne uznával právo jednotlivca zmeniť svoju štátnu príslušnosť bez zásahu pôvodného štátu.

Na tento princíp nadväzoval článok II⁶, ktorý riešil situáciu návratu naturalizovaných osôb do krajiny

⁵ Článok I „Citizens of the Austro-Hungarian Monarchy who have resided in the United States of America uninterruptedly at least five years, and during such residence have become naturalized citizens of the United States, shall be held by the Government of Austria and Hungary to be American citizens, and shall be treated as such. Reciprocally, citizens of the United States of America who have resided in the territories of the Austro-Hungarian Monarchy, uninterruptedly at least five years, and during such residence have become naturalized citizens of the Austro-Hungarian Monarchy, shall be held by the United States to be citizens of the Austro-Hungarian Monarchy, and shall be treated as such. The declaration of an intention to become a citizen of the one or the other country has not for either party the effect of naturalization.”

⁶ Článok II „A naturalized citizen of the one party, on return to the territory of the other party, remains liable to trial and punishment for an action punishable by the laws of his original country committed before his emigration, saving always the limitation established by the laws of his original country and any other remission of liability to punishment. In particular, a former citizen of the Austro-Hungarian Monarchy who, under the first article, is to be held as an American citizen, is liable to trial and punishment, according to the laws of Austro-Hungary, for non-fulfilment of military duty: 1st. If he has emigrated, after having been drafted at the time of conscription, and thus having become enrolled as a recruit for service in the standing army. 2d. If he has emigrated whilst he stood in service under the flag, or had a leave of absence only for a limited time. 3d. If, having a leave of absence for an unlimited time, or belonging to the reserve or to the militia he has emigrated after having received a call into service, or after a public proclamation requiring his appearance, or after war has broken out. On the other hand, a former citizen of the Austro-Hungarian Monarchy, naturalized in the United States, who by, or after,

pôvodu. Stanovoval, že ak sa osoba po naturalizácii vráti do svojej pôvodnej krajiny a zdržiava sa tam dlhodobo, môže byť považovaná za osobu, ktorá sa vzdala nového občianstva a opätovne nadobudla pôvodnú štátnu príslušnosť. Tento článok mal zásadný význam z hľadiska stability právneho statusu, keďže reagoval na fenomén tzv. cirkulárnej emigrácie a snažil sa zabrániť zneužívaniu dvojitého postavenia medzi dvoma štátmi.

Článok III⁷ sa venoval otázke trestnoprávnej jurisdikcie, najmä vo vzťahu k osobám, ktoré emigrovali pred splnením vojenských alebo iných verejnoprávnych povinností. Ustanovoval, že naturalizácia v druhom štáte nezbaňuje jednotlivca zodpovednosti za trestné činy alebo porušenia povinností spáchané pred emigráciou. Tento článok bol kompromisom medzi právom jednotlivca na zmenu občianstva a právom štátu vyvodzovať zodpovednosť za porušenie jeho právneho poriadku. V praxi sa často uplatňoval najmä v prípadoch vyhýbania sa vojenskej službe, čo bolo jedným z motívov emigrácie.

Článok IV⁸ upravoval otázky ochrany naturalizovaných občanov v prípade ich návratu alebo pobytu na území pôvodného štátu. Zaručoval, že osoby, ktoré nadobudli nové občianstvo v súlade s dohodou, nebudú diskriminované ani vystavené osobitnému zaobchádzaniu, pokiaľ rešpektujú právny poriadok štátu na ktorého území sa nachádzajú. Tento článok posilňoval právnu istotu emigrantov a prispieval k stabilizácii ich postavenia v medzinárodnom priestore.

his emigration has transgressed the legal provisions on military duty by any acts or omissions other than those above enumerated in the clauses numbered one, two and three, can, on his return to his original country, neither be held subsequently to military service nor remain liable to trial and punishment for the non-fulfilment of his military duty.”

⁷ Článok III „The convention for the mutual delivery of criminals, fugitives from justice, concluded on the 3d July, 1856, between the Government of the United States of America on the one part, and the Austro-Hungarian Monarchy on the other part, as well as the additional convention, signed on the 8th May, 1848, to the treaty of commerce and navigation concluded between the said Governments on the 27th of August, 1839 [1829], and especially the stipulations of Article IV. of the said additional convention concerning the delivery of the deserters from the ships of war and merchant vessels, remain in force without change.”

⁸ Článok IV. “The emigrant from the one State, who, according to Article I., is to be held as a citizen of the other State, shall not, on his return to his original country, be constrained to resume his former citizenship, yet if he shall of his own accord reacquire it, and renounce the citizenship obtained by naturalization, such a renunciation is allowable, and no fixed period of residence shall be required for the recognition of his recovery of citizenship in his original country.”

Článok⁹ obsahoval ustanovenia o implementácii dohody a jej výklade, pričom zdôrazňoval záväznosť dohodnutých pravidiel pre obe zmluvné strany. Zároveň vytváral rámec pre riešenie prípadných sporov vznikajúcich z jej aplikácie. Článok VI¹⁰ zas upravoval formálne aspekty platnosti dohody, vrátane jej ratifikácie, výmeny ratifikačných listín a nadobudnutia účinnosti.

Z hľadiska emigrácie zohrávali tieto ustanovenia mimoriadne významnú úlohu. Dohoda poskytovala emigrantom právnu istotu tým, že garantovala uznanie ich nového občianstva a zároveň jasne definovala ich právny status vo vzťahu k obom štátom. To bolo kľúčové najmä v období masového vystaňovalectva, keď dochádzalo ku častým konfliktom jurisdikcie a nejasnostiam ohľadom práv a povinností jednotlivcov. Dohoda tak prespievala k stabilizácii migračných procesov a zároveň podporovala ich pokračovanie tým, že odstraňovala právne prekážky spojené so zmenou príslušnosti.

Dohodu tak možno interpretovať ako súčasť procesu internacionalizácie migračného práva v druhej polovici 19. storočia. Na rozdiel od vnútroštátnych právnych predpisov, ktoré sa zameriavali najmä na administratívnu kontrolu migrácie, naturalizačná dohoda riešila otázku právneho statusu migrantov na medzinárodnej úrovni. Z tohto pohľadu možno konštatovať, že naturalizačná dohoda z roku 1870 zohrala kľúčovú úlohu pri transformácii emigrácie z jednostranného aktu odchodu na právne regulovaný proces, ktorý bol ukotvený v medzinárodnom práve. Jej význam spočíval najmä v tom, že poskytla emigrantom právnu istotu, zároveň však zachovávala určité nástroje kontroly v rukách štátov, čím prispela k formovaniu moderného systému regulácie vystaňovalectva v druhej polovici 19. storočia.

⁹ Článok V. „The present convention shall go into effect immediately on the exchange of ratifications, and shall continue in force ten years. If neither party shall have given to the other six months' previous notice of its intention then to terminate the same, it shall further remain in force until the end of twelve months after either of the contracting parties shall have given notice to the other of such intention.”

¹⁰ Článok VI „The present convention shall be ratified by the President of the United States, by and with the consent of the Senate of the United States, and by His Majesty the Emperor of Austria, etc., King of Hungary, with the constitutional consent of the two Legislatures of the Austro-Hungarian Monarchy, and the ratifications shall be exchanged at Vienna within twelve months from the date hereof.“

Medzi kontrolou a toleranciou: Tiszov zákon z roku 1881

Prijatie *Tiszovho zákona z roku 1881*¹¹ predstavovalo prvý systematický pokus uhorského štátu zasiahnuť do problematiky emigrácie prostredníctvom priamej legislatívnej regulácie. Zákon bol prijatý uhorským snemom v roku 1881 v období, keď vystaňovalectvo zo severovýchodných oblastí Uhorska nadobúdalo masový charakter a následne bol sankciovaný panovníkom Františkom Jozefom I. Vyhlásený bol v zbierke *Corpus Juris Hungarici* a nadobudol účinnosť bezprostredne po svojej promulgácii. Zákon obsahoval relatívne stručnú, no koncepcie premyslenú úpravu pozostávajúcu z niekoľkých paragrafov, ktoré sa sústreďovali na reguláciu činnosti vystaňovaleckých agentov ako kľúčových sprostredkovateľov emigrácie¹².

Vznik zákona bol podmienený kombináciou hospodárskych, sociálnych a politických faktorov. Na jednej strane stáli záujmy veľkostatkárov a regionálnych elít, ktoré poukazovali na negatívne dôsledky emigrácie v podobe nedostatku pracovnej sily a oslabovania agrárnej ekonomiky. Na druhej strane sa v dobovom diskurze formoval obraz vystaňovaleckých agentov ako hlavných iniciátorov emigrácie, ktorí mali prostredníctvom systematickej agitácie a šírenia idealizovaných predstáv o živote v Spojených štátoch amerických motivovať obyvateľstvo k odchodu. Štát preto pristúpil k regulácii tejto sprostredkovateľskej vrstvy ako k relatívne najdostupnejšiemu nástroju zásahu do emigračného procesu¹³.

Základným pilierom zákona bol §1¹⁴, ktorý zavádzal princíp, že sprostredkovanie emigrácie môže vykonávať výlučne osoba disponujúca oficiálnym povolením vydaným štátnymi orgánmi. Týmto ustanovením sa zaviedol licenčný systém, ktorý predstavoval zásadný kvalitatívny posun oproti

¹¹ 1881. évi XXXVIII. törvénykik a kivándorlási ügynökségekről. Dostupné na: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=88100038>.

TV#

¹² LANCZOVÁ, I.: Vystaňovalectvo z Uhorska koncom 19. a začiatkom 20. storočia. In: *Európa a mimoriadny svet. Kontakty, konfrontácie a konflikty*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2019. s. 267.

¹³ LANCZOVÁ, I.: Vystaňovalectvo z Uhorska koncom 19. a začiatkom 20. storočia. In: *Európa a mimoriadny svet. Kontakty, konfrontácie a konflikty*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2019. s. 269.

¹⁴ §1 „Kivándorlási szándékozókkal erre vonatkozó szerződéseket kötni, s általában a kivándorlást, akár egyes esetekben, akár üzletszerűleg bármilyen módon közvetíteni csak azoknak szabad, kik erre az alább meghatározott módon, a belügyministertől engedélyt nyertek.“

predchádzajúcemu stavu, keď bola činnosť agentov prakticky neregulovaná. Licencia bola udeľovaná ministrom vnútra, čím sa zabezpečila centralizácia kontroly a zároveň sa posilnila kompetenčná úloha štátnej správy v oblasti migrácie. Už samotná existencia licenčného režimu naznačuje, že štát začal vnímať emigráciu nielen ako sociálny jav, ale ako proces vyžadujúci si administratívne riadenie.

Nasledujúce ustanovenia zákona detailnejšie upravovali podmienky výkonu tejto činnosti a rozsah štátneho dozoru. Mimoriadne významný bol §5, ktorý priznával ministrovi vnútra široké diskrečné právomoci, vrátane možnosti odmietnuť udelenie licencie aj bez explicitného porušenia zákonných podmienok, ako aj práva licenciu kedykoľvek odňať¹⁵. Tento prvom výrazne posilňoval kontrolnú funkciu štátu a umožňoval flexibilne reagovať na vývoj migračnej situácie. Zároveň však otváral priestor pre subjektívne rozhodovanie, čo mohlo viesť k selektívnemu povoľovaniu činnosti agentov podľa aktuálnych politických či hospodárskych záujmov.

Z hľadiska samotného mechanizmu emigrácie bol kľúčový §6, ktorý zakazoval domácim agentom spolupracovať so zahraničnými vystáhovalckými agentúrami bez osobitného povolenia ministra vnútra¹⁶. Tento článok smeroval k narušeniu transnacionálnych migračných sietí, ktoré zohrávali zásadnú úlohu v organizovaní vystáhovalectva. Práve tieto siete zabezpečovali prepojenie medzi vidieckym obyvateľstvom v Uhorsku a cieľovými destináciami v Spojených štátoch, pričom ich fungovanie bolo založené na osobných kontaktoch, finančných väzbách a informačných tokoch. Obmedzenie tejto spolupráce predstavovalo pokus štátu zasiahnuť do samotnej infraštruktúry migrácie a oslabiť jej dynamiku.

Ďalším významný nástroj kontroly predstavoval §8, ktorý zavádzal povinnosť agentov hlásiť každého emigranta miestnym a okresným orgánom v presne stanovených lehotách¹⁷. Toto ustanovenie malo

¹⁵ §5 „A belügyminister az engedélyt még az esetben is megtagadhatja, ha az illető, az előző szakaszokban felsorolt feltételeknek eleget tett, és az adott engedélyt is bármikor visszavonhatja; egy év leteltével pedig megszűnik az engedély, ha határozottan meg nem újítottott.“

¹⁶ „§6 „A kivándorlási ügynökök külföldi kivándorlási ügynökökkel vagy ügynökségekkel, a belügyminister engedélye nélkül, nem léphetnek összeköttetésbe.“

¹⁷ §8 „A kivándorlási ügynökök minden személyt, a kinek kivándorlását közvetítik, bejelenteni tartoznak: 1. szóval és írásban 24 óra alatt azon község elöljáróságánál, a hol a kivándorló tartózkodik; 2. írásban 3 nap alatt azon szolgabírónál, és városokban azon polgármesternél, a hol a

zásadný význam pre vytvorenie administratívnej evidencie migrácie, keďže umožňovalo štátu sledovať rozsah a štruktúru vystáhovalectva v reálnom čase. Zároveň vytváralo predpoklady pre lepšiu koordináciu medzi jednotlivými úrovňami verejnej správy, čím sa emigrácia postupne stala predmetom systematického administratívneho dohľadu.

S tým úzko súviselo aj ustanovenie §9, ktoré ukladalo agentom povinnosť viesť presnú evidenciu o svojej činnosti. Tieto záznamy podliehali kontrole zo strany štátnych orgánov a ich vedenie bolo regulované administratívnymi predpismi¹⁸.

Zákon obsahoval aj sankčné ustanovenia, ktoré umožňovali postihovať neoprávnené sprostredkovanie emigrácie formou pokút alebo krátkodobého väzenia¹⁹. Týmto spôsobom sa štát snažil eliminovať nelegálnych agentov a vytvoriť monopol licencovaných sprostredkovateľov. Sankčný mechanizmus však nebol dostatočne účinný na úplné potlačenie nelegálnych aktivít, keďže mnohé formy emigrácie prebiehali mimo oficiálnych štruktúr. Napriek relatívne komplexnej úprave sprostredkovania emigrácie zákon neobsahoval ustanovenia, ktoré by priamo obmedzovali slobodu pohybu obyvateľstva. Nezakazoval emigráciu ani nestanovoval kvóty či administratívne bariéry pre odchod jednotlivcov. Tento prístup odrážal dobové chápanie migrácie ako legitímneho sociálneho javu, ktorý štát nechcel úplne potlačiť, alebo skôr usmerniť a kontrolovať jeho sprievodné javy. Z praktického hľadiska však účinnosť zákona zostávala limitovaná. Emigrácia pokračovala aj po jeho prijatí a v mnohých prípadoch sa realizovala prostredníctvom neformálnych alebo nelegálnych kanálov, ktoré štát nedokázal efektívne kontrolovať. Zákon tak skôr než nástroj zásadného obmedzenia vystáhovalectva predstavoval prostriedok jej administratívnej regulácie a evidencie.

kivándorlónak rendes lakása van.“

¹⁸ §9 „A kivándorlási ügynökök egész üzletvezetésükre nézve, hatósági felügyelet alatt állanak és üzletükről rendes könyveket vezetni tartoznak.“

¹⁹ Podľa §2 predmetného zákona osoba, ktorá bez príslušného povolenia sprostredkúva vystáhovalectvo, dopúšťa sa priestupku, pokiaľ jej konanie nenapĺňa skutkovú podstatu prísnejšieho trestného činu. Za takýto priestupok možno uložiť peňažný trest až do výšky 300 forintov alebo trest odňatia slobody až na dva mesiace. Znenie zákona: „A ki ily engedély nélkül a kivándorlást közvetíti, mennyiben ezen tette közben a büntetőtörvények súlya alá eső cselekményt nem követett el, kihágást követ el, s annyiszor, a mennyiszor, háromszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel és két hónapig tartható elzárással büntethető, azon hatóságok által és azon eljárás szerint, melyeket az 1880. évi XXXVII. törvénycikk alapján kiadott belügyministeri rendelet megállapít.“

V širšom kontexte možno Tiszov zákon interpretovať ako prejav postupného odklonu od dovtedajšieho minimálneho zasahovania štátu do migračných procesov smerom k modelu, v ktorom štát začína systematickejšie ovplyvňovať ich organizáciu. Nešlo pritom o represívnu reguláciu v pravom zmysle slova, ale skôr o snahu zaviesť určitý normatívny rámec do procesu, ktorý bol dovtedy prevažne spontánny a len obmedzene kontrolovaný. V kombinácii so Zákonom o štátnom občianstve z roku 1879 tak vytváral ucelenejší legislatívny základ, v ktorom bol samotný odchod obyvateľstva síce naďalej tolerovaný, no jeho právne, organizačné a administratívne aspekty boli postupne podrobované rastúcej štátnej kontrole. Z tohto hľadiska možno konštatovať, že Tiszov zákon zohrával významnú úlohu pri transformácii emigrácie z neformálneho sociálneho javu na čiastočne regulovaný administratívny proces. Jeho význam spočíval predovšetkým v zavedení mechanizmov štátneho dohľadu, evidencie a kontroly nad sprostredkovateľmi vystáhovalctva, čím sa vytvorili predpoklady pre systematickejšie usmerňovanie migračných tokov. V tomto zmysle možno zákon považovať za jeden z prvých krokov k formovaniu modernej emigračnej politiky v uhorskom prostredí druhej polovice 19. storočia.

Komplexná regulácia emigrácie: uhorský emigračný zákon z roku 1903

Prijatie Uhorského emigračného zákona z roku 1903²⁰ predstavovalo vrchol legislatívneho vývoja v oblasti regulácie emigrácie v Uhorsku na prelome 19. – 20. storočia. Zákon bol prijatý uhorským snemom v roku 1903 v období kulminujúcej masovej emigrácie, ktorá nadobúdala bezprecedentný rozsah najmä v ekonomicky zaostalejších regiónoch severného a východného Uhorska. Zákon bol sankciovaný panovníkom Františkom Jozefom I. ako uhorským kráľom a vyhlásený v oficiálnej zbierke *Corpus Juris Hungarici*, pričom nadobudol účinnosť ešte v tom istom roku²¹.

Na rozdiel od predchádzajúcich právnych úprav, najmä zákona o štátnom občianstve z roku 1879 a Tiszovho zákona z roku 1881, ktoré regulovali emigráciu len nepriamo alebo čiastkovo, zákon

²⁰ 1903. évi IV. törvénycikk a kivándorlásról általában. Dostupné na: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90300004.TV>

²¹ JAKEŠOVÁ, E. Uhorské zákonodarstvo a vystáhovalctvo Slovákov. In: *Historické štúdie*, 1995, roč. 36, s. 141.

z roku 1903 predstavoval prvý pokus o systematickú a komplexnú právnu úpravu samotného procesu vystáhovalctva. Zatiaľ čo staršie normy sa zameriavali buď na právny status emigranta, alebo na činnosť vystáhovalckých agentov, nová legislatíva sa snažila postihnúť celý mechanizmus vystáhovalctva ako taký. Vystáhovalctvo sa tak po prvýkrát stalo predmetom ucelenej štátnej regulácie, ktorá zahŕňala nielen jej organizáciu, ale aj ochranu vystáhovalcov a dohľad nad všetkými aktérmi zapojenými do vystáhovalckého procesu.

Základným východiskom zákona bolo jeho úvodné ustanovenie §1²², ktoré definovalo emigranta ako osobu odchádzajúceho do zahraničia, za účelom trvalého zárobku a na neurčitý čas. Táto definícia mala zásadný význam, pretože právne odlišovala emigráciu od krátkodobých pracovných migrácií a sezónneho pohybu, čím umožnila štátu zamerať reguláciu na masové vystáhovalctvo smerujúce najmä do Spojených štátoch amerických.

Na túto definíciu nadväzovalo ustanovenie §2²³, ktoré predstavovalo jeden z najvýraznejších momentov priameho zásahu štátu do samotnej možnosti emigrácie. Tento paragraf explicitne stanovoval, že osoby podliehajúce vojenskej povinnosti nemôžu opustiť územie Uhorska bez súhlasu príslušných orgánov, čím štát reagoval na rozšírený jav vyhýbania sa vojenskej službe prostredníctvom emigrácie. V praktickej rovine to znamenalo, že jednotlivci v odvodovom veku

²² §1 „E törvény alkalmazása szempontjából kivándorlónak tekintetik az, a ki tartós keresete céljából bizonytalan időre - külföldre távozik.

²³ §2“ A kivándorlás tekintetében a következő korlátozások állanak fenn:

- azok, a kik a véderőtörvényen alapuló állítási vagy szolgálati kötelezettség alatt állanak, csak az erre illetékes hatóságoktól nyert engedéllyel vándorolhatnak ki;
- azok, a kik ellen szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény miatt bűnvádi eljárás van folyamatban, nemkülönben az elítéltek a büntetés végrehajtása előtt nem vándorolhatnak ki;
- kiskorúak csak atyjuk vagy gyámjuk által írásban adott és hatóságilag hitelesített beleegyezés mellett s a 15 éven alóli férfiszemélyek és a kiskorú nőszemélyek ebben az esetben is csak úgy vándorolhatnak ki, ha megbízható, felnőtt személy kíséretében utaznak s rendeltetési helyükön elhelyezésükről gondoskodva van; nem vándorolhatnak ki továbbá:
- azok a szülők, a kik 15 éven alóli gyermeküket itthon hagyni szándékoznak, a nélkül, hogy azok kellő gondozását biztosították;
- azok, a kik a rendeltetési helyig való utazáshoz szükséges pénzüsszeggel nem bírnak, vagy azon feltételeknek, a melyek abban az államban, hová kivándorolni akarnak, a bevándorlásra vonatkozólag meg vannak szabva, meg nem felelnek;
- végül, a kik részére valamely külállam kormánya, vagy valamely gyarmatosító vagy hasonló társulat vagy magánszemély által tervezett telepítés céljából egészen vagy részben ingyenes szállítás, vagy a szállítási költségek előlegezése helyezettett kilátásba.

boli povinní preukázať splnenie, odklad alebo zákonné oslobodenie od vojenskej služby ešte pred samotným odchodom. Ustanovenie §2 však zároveň obsahovalo aj ďalšie významné obmedzenia týkajúce sa osobného statusu emigrantov. Zákon napríklad upravoval, že osoby nachádzajúce sa pod zákonnou opaterou alebo poručníctvom, najmä maloleté deti, nemohli emigrovať bez súhlasu svojich zákonných zástupcov alebo príslušných úradov. Emigrácia detí tak podliehala osobitnej kontrole, pričom cieľom tejto úpravy bolo zabrániť ich zneužívaniu alebo nelegálnemu vystáhovaniu bez vedomia štátu či rodiny. V širšom kontexte tak §2 nepredstavoval len ochranu vojenských záujmov štátu, ale aj ochranu zraniteľných skupín obyvateľstva.

Východiskovým bodom tejto časti je §3²⁴, ktorý zavádza povinnosť disponovať cestovným pasom vystaveným do štátu, do ktorého sa chce vystáhovať. Táto formulácia je významná nielen z hľadiska evidencie, ale aj z hľadiska právnej kvalifikácie samotného aktu emigrácie. Štát týmto ustanovením jasne deklaruje, že legálnosť vystáhovania je viazaná na splnenie presne definovanej formálnej podmienky, pričom jej nespĺnenie implicitne znamená nelegálny odchod. V spojení s §2, ktorý obmedzuje možnosť emigrácie určitým kategóriám osôb, tak vzniká kombinovaný systém osobných a administratívnych prekážok, ktorý umožňuje štátu selektívne regulovať odchod obyvateľstva.

Na tento administratívny základ nadväzoval §4²⁵, ktorý rozširuje regulačný rámec o ochrannú dimenziu. Zákon ukladá ministrovi zabezpečiť, aby vystáhovanci na svoju žiadosť dostali spoľahlivé informácie o cieľových krajinách. V tejto formulácii je obsiahnutý dôležitý posun od čisto represívnej regulácie k ochrannému paternalizmu. Zákonodarca si uvedomoval, že rozhodnutie o emigrácii je často ovplyvnené neúplnými alebo skreslenými informáciami a preto vytvára inštitucionálny mechanizmus, ktorý má zabezpečiť objektívne poznanie podmienok v cieľových oblastiach. Tento prvok zároveň dopĺňa obmedzenia uložené súkromným agentom v neskorších ustanoveniach zákona.

²⁴ §3 „Minden kivándorlónak abba az államba szóló utlevéllel kell ellátva lennie, a melybe kivándorolni szándékozik.“

²⁵ §4 „A belügyminister gondoskodik, hogy a kivándorlók - kérelmükre - annak az államnak vagy vidéknek, hova kivándorolni szándékoznak, összes itt tekintetbe jöhető viszonyairól kimerítő és megbízható tájékoztatást nyerjenek.“

Mimoriadne významné postavenie má §5²⁶, ktorý splnomocňuje ministra vnútra zakázať vystáhovalectvo do určitých štátov alebo oblastí, ak by tam bol život, zdravie, majetok alebo mravnosť vystáhovalcov vystavený vážnemu nebezpečenstvu. Záber tejto informácie je pozoruhodný, keďže zahŕňa nielen fyzické, ale aj sociálne a morálne aspekty ochrany. Zároveň zákon umožňuje, aby bol zákaz formulovaný diferencovaným, napríklad len pre určité profesijné skupiny. Takto koncipované ustanovenie poskytuje exekutívne rozsiahlu diskrečnú právomoc, ktorá umožňuje pružne reagovať na aktuálne medzinárodné podmienky, no zároveň predstavuje významný zásah do slobody pohybu obyvateľstva.

Ťažisko zákona sa následne presúva na reguláciu subjektov organizujúcich vystáhovalectvo, čo predstavuje jeden z jeho najinovatívnejších prvkov. §7²⁷ ustanovuje, že prepravu vystáhovalcov možno vykonávať len na základe povolenia ministra vnútra, čím zavádza koncesný princíp. Tento princíp je ďalej rozpracovaný v §9²⁸, ktorý požaduje preukázanie schopnosti zabezpečiť riadnu a bezpečnú prepravu a ukladá povinnosť zložiť kauciu najmenej 100 000 korún. Výška tejto kaucie predstavovala významnú ekonomickú bariéru vstupu na trh a naznačuje snahu zákonodarcu eliminovať menších, často nespoľahlivých sprostredkovateľov.

Na licenčný režim nadväzujú ustanovenia §11 až §13, ktoré regulujú sprostredkovanie vystáhovalectva a náborové praktiky. Zároveň v tejto časti reaguje na rozšírenú činnosť neoficiálnych agentov a obmedzuje formy verbovania, ktoré by mohli viesť k zavádzaniu alebo manipulácii vystáhovalcov. Hoci text zákona nepoužíva rozsiahlu kazuistiku, jeho cieľ je zrejмый – eliminovať nekontrolované sprostredkovateľské aktivity a podriaďiť ich štátnemu dozoru²⁹.

Ustanovenie §14 predstavuje samostatný prvok tejto regulácie, keď upravuje postavenie osoby

²⁶ §5 „Felhatalmaztatik a belügyminister, hogy a kivándorlást olyan államba vagy országba, hol a kivándorlók élete, egészsége, erkölce vagy vagyona komoly veszélynek van kitéve, általában, vagy csak bizonyos foglalkozásu egyénekre nézve ideiglenesen megtilthassa.“

²⁷ §7 „Annak, a ki kivándorlók szállításával akar foglalkozni, erre engedélyt kell birtania. Az engedélyt a belügyminister adja meg.“

²⁸ §9 „A ki ily engedélyért folyamodik, köteles kimutatni, hogy kivándorlók biztos szállítására képes és óvadéku előzetesen legalább 100.000 K összeget tesz le.“

²⁹ §11 - §13 zákona systematicky upravujú sprostredkovanie vystáhovalectva. Konkrétne §12 ustanovuje, že „je zakázané nabádať alebo podnecovať na vystáhovalectvo, ako aj vykonávať nábor obchádzaním domácností“ a ďalej, že „nie je dovolené zverejňovať akékoľvek výzvy alebo oznámenia týkajúce sa vystáhovalectva...“

poverenej zastupovaním podnikateľa. Zákon tu stanovuje podmienky, ktoré musí takáto osoba spĺňať, čím zabezpečuje, aby činnosť podnikateľov v oblasti vystáholectva bola vykonávaná osobami podliehajúcimi kontrole štátu a spĺňajúcimi požiadavky dôveryhodnosti³⁰.

V nasledujúcich ustanoveniach §15 a nasledujúce zákony ďalej konkretizujú regulačný rámec činnosti agentov a agentov. §15 napríklad stanovuje, že podnikateľ môže na uzatváranie prepravných zmlúv využiť jedného alebo viacerých splnomocnencov, pričom na ich využitie je v každom jednom prípade potrebné schválenie ministra vnútra. Toto ustanovenie je významné tým, že rozširuje štátnu kontrolu aj na personálne zabezpečenie podnikateľskej činnosti. Regulácia sa tak neobmedzuje len na samotného držiteľa povolenia, ale zasahuje aj osoby, ktoré v jeho mene vstupujú do právnych vzťahov s vystáhovalcami.

V ďalšej časti zákona, počnúc §24³¹ sa právna úprava sústreďuje na samotnú realizáciu prepravy vystáhovalcov a na konkretizáciu povinností agentov a agentúr pri jej vykonávaní. Ustanovenie §24 vychádza z existencie prepravnej zmluvy medzi vystáhovalca a agentom, pričom tento vzťah neponecháva v rovine čisto súkromného práva, ale podrobuje ho verejnoprávnej regulácií. Naň nadväzujú ďalšie paragrafy §25 - §27, ktoré postupne konkretizujú povinnosti dopravcu pri organizovaní a zabezpečovaní prepravy, čím zákon smeruje k tomu, aby jej priebeh zodpovedal vopred stanoveným podmienkam a aby sa eliminovali riziká spojené s prepravou vystáhovalcov³².

³⁰ § 14 „Helyettes csak az lehet, a ki:

a) magyar állampolgár;

b) azon törvényhatóság, illetve törvényhatóságok egyikének területén lakik, a melyre, illetve a melyekre működése kiterjed;

c) gyámság, gondnokság vagy csőd alatt áll, ellene büntett vagy vétség miatt büntető eljárás nincs folyamatban, szabadságvesztés-büntetés alatt nem áll, nyereségvágyból eredő büntett, vétség, az 1881:XXXVIII. tc. vagy ebbe a törvénybe ütköző kihágás miatt elítélve nem volt, erkölcsi s megbízhatósági tekintetbe kifogás alá nem esik“

³¹ §24 „A vállalkozó a kivándorlók szállítását csak megelőzőleg kötött írásbeli szerződés alapján eszközölheti.“

³² §26 stanovuje formálne náležitosti zmluvy o preprave vystáhovalca: musí byť vyhotovená v maďarskom jazyku, prípadne paralelne aj v materinskom jazyku vystáhovalca a to v troch exemplároch (pre vystáhovalca, pre agentúru a pre správny orgán), pričom zároveň presne určuje jej obsahové náležitosti (identifikáciu strán, trasu, čas odchodu, podmienky prepravy a rozsah priestoru, výšku cestovného a ustanovenia o právach a povinnostiach. §27 na to nadväzuje úpravou povinností dopravcu, ktorý je povinný zabezpečiť prepravu za dohodnutú cenu bez jej dodatočného zvýšenia, poskytnúť primerané ubytovanie, stravu a zdravotnú starostlivosť, zabezpečiť poistenie a v prípade zdržania bez zavinenia vystáhovalca znášať náklady na

Osobitný dôraz kladie zákon na riadny výkon prepravy a ochranu vystáhovalcov počas jej trvania, pričom túto ochranu konkretizuje aj prostredníctvom úpravy práv vystáhovalca v prípade narušenia alebo neuskutočnenia prepravy. V tejto súvislosti §28 a §29 zakotvujú nároky vystáhovalca voči dopravcovi, najmä právo odstúpiť od zmluvy a požadovať vrátenie cestovného. §28 umožňuje odstúpenie pri podstatnom omeškaní prepravy spolu s nárokom na náhradu škody, zatiaľ čo §29 tieto garancie rozširuje na prípady nemožnosti uskutočnenia cesty z dôvodov nezávislých od vôle vystáhovalca a upravuje aj čiastočné vrátenie cestovného. Tieto ustanovenia tak posilňujú postavenie vystáhovalca a obmedzujú riziká spojené so zlyhaním prepravy³³.

Ďalšia časť zákona §35 - §37 predstavuje osobitnú časť, v ktorej sa právna úprava odkláňa od čisto regulačného rámca a zavádza prvky sociálnej politiky vo vzťahu k vystáhovalcom. Kľúčovým ustanovením je §35, ktorý zakladá tzv. vystáhovalcecký fond³⁴. Tento fond je určený najmä na podporu nemajetných vystáhovalcov, ktorí sa chcú vrátiť do vlasti, ako aj na pomoc vystáhovalcom v zahraničí, vrátane ich usmerňovania, či pracovného zabezpečenia. Zákon zároveň presne vymedzuje jeho financovanie, ktoré pozostáva zo štátnych prostriedkov, poplatkov za vydávanie pasov a príspevkov dopravných spoločností a finančných inštitúcií. Na toto ustanovenie nadväzuje §36, podľa ktorého je fond pod správou ministra vnútra, ktorý zodpovedal za jeho hospodárenie. V nadväznosti na to §37 ukladá vláde zabezpečiť spoľahlivé uloženie a správu finančných prostriedkov vystáhovalcov prostredníctvom domácich finančných inštitúcií. Táto časť zákona tak predstavuje doplnok regulačného systému o prvok inštitucionálnej

jeho zabezpečenie; zároveň zakazuje dojednania o odpracovaní cestovného či obmedzovanie slobody vystáhovalca. Porov.: 1903. évi IV. törvénycikk a kivándorlásról, §26-27.

³³ §28 upravuje právo vystáhovalca odstúpiť od zmluvy v prípade omeškania prepravy, pričom ak oneskorenie presiahne jeden týždeň, vystáhovalca môže od zmluvy odstúpiť a požadovať vrátenie zaplateného cestovného, bez dotknutia nároku na náhradu prípadnej školy podľa všeobecných právnych predpisov. §29 tieto garancie rozširuje tým, že priznáva nárok na vrátenie cestovného aj v prípade, ak vystáhovalca alebo člen jeho rodiny zomrie pred začiatkom námornej cesty, alebo ak mu v odchode bráni choroba či iná okolnosť nezávislá od jeho vôle. Zároveň ustanovuje, že pri odstúpení od zmluvy z iných dôvodov pred začiatkom cesty má vystáhovalca nárok na vrátenie troch štvrtín zaplateného cestovného. Porov.: 1903. évi IV. törvénycikk a kivándorlásról, §28-29.

³⁴ Maď.: kivándorlási alap

starostlivosti o vysta'hovalcov, najmä v sociálnej a finančnej rovine³⁵.

Zákonné §38 - §43 upravujú inštitucionálne zabezpečenie vysta'hovaleckej politiky a vytvárajú rámec pre jej odborné riadenia a praktickú kontrolu. Ustanovenie §38 zakladá vysta'hovaleckú radu³⁶ ako poradný orgán určený na odborné prerokovanie otázok vysta'hovalectva a podporu ministra vnútra. §39 následne detailne vymedzuje jej zloženie, ktoré zahŕňa zástupcov viacerých ministerstiev, ako aj predstaviteľov hospodárskej a profesijnej sféry, čo poukazuje na snahu zabezpečiť širší, interdisciplinárny prístup k riešeniu problematiky emigrácie. Organizáciu a rokovací poriadok rady určuje podľa §40 minister vnútra, čím si zachováva rozhodujúci vplyv na jej fungovanie.

Popri poradnom orgáne zavádza aj výkonný kontrolný prvok v podobe vysta'hovaleckého komisára v §41³⁷, ktorý je ako štátny úradník poverený priamym dohľadom nad vykonávaním zákona. Jeho právomoci sú konkretizované v §42³⁸, kde sa uvádza, že je oprávnený zúčastňovať sa na kontrole lodí prepravujúcich vysta'hovalcov, vykonávať vlastné šetrenia a požadovať od ich prevádzkovateľov pravdivé informácie, ako aj prístup k lodným priestorom a dokumentácií. Zistené nedostatky je povinný oznamovať ministrovi vnútra alebo príslušným orgánom. Podľa §43³⁹ je komisár priamo podriadený ministrovi vnútra, ktorý zároveň upravuje jeho služobné povinnosti.

Predposledná časť zákona §44 - §49 predstavuje sankčný mechanizmus právnej úpravy a zabezpečuje vynútiteľnosť povinností stanovených

³⁵ Porov.: §35 zákl. čl. IV/1903 évi IV.törvénycikk, ktorý ustanovuje účel vysta'hovaleckého fondu a jeho viaczdrojové financovanie vrátane štátneho rozpočtu, pasových poplatkov a príspevkov dopravných spoločností.

³⁶ Mad.: kivándorlási tanács

³⁷ §41 „E törvény végrehajtásának ellenőrzésére és az egész kivándorlási ügynek közvetlen felügyeletére a belügyminister állami tisztviselői jelleggel kivándorlási biztost és e mellé a szükséghez képest megfelelő segédszemélyzetet alkalmazhat.”

³⁸ §42: „A kivándorlási biztos jogositva van a kivándorlókat szállító hajók vizsgálatánál (32. §) jelen lenni, sőt önálló vizsgálatot is teljesíteni. Az általa esetleg észlelt hiányokról és szabálytalanságokról a belügyministernek jelentést tesz, esetleg a helyi hatóságot értesíti. A kivándorlókat szállító hajók vezetői kötelesek a biztos kívánatára a hajó összes viszonyairól és utjáról a valósághoz hiven felvilágosítást adni s neki a hajó helyiségeinek és a hajóiratoknak megtekintését bármikor megengedni.”

³⁹ §43 „A kivándorlási biztos közvetlen a belügyminister alá van rendelve; úgy az ő, mint a mellé rendelt segédszemélyzet illetményei az évi költségvetésben állapíthatnak meg; részletes szolgálati teendőiket pedig a belügyminister rendeletileg szabályozza.”

v predchádzajúcich častiach zákona. Kľúčové ustanovenie §44 vymedzuje okruh priestupkov a stanovuje, že podnikateľ alebo jeho zástupca sa dopustí deliktu napríklad vtedy, ako poruší ustanovenia §11 a §12, alebo ak vykonáva činnosť bez riadne schváleného zástupcu, resp. poruší povinnosti vyplývajúce z ustanovení o preprave vysta'hovalcov §24, §25, §27 a §32. Za tieto porušenia zákon ustanovuje sankciu až dvoch mesiacoch odňatia slobody a pokutu do 600 korún⁴⁰, pričom zodpovednosť môže niesť aj samotný agent, ak zanedbal povinný dohľad na svojimi zástupcami. Na tento rámec nadväzujú §45 a §46, ktoré rozširujú trestnoprávnu zodpovednosť aj na splnomocnencov a osoby vykonávajúce prepravu alebo aj sprostredkovanie bez zákonom vyžadovaného povolenia, pričom zákon zároveň umožňuje aj konfiškáciu materiálov používaných pri nelegálnej činnosti.

Osobitne významné sú ustanovenia §47 a §48, ktoré postihujú verejné podnecovanie k vysta'hovalectvu a šírenie neautorizovaných oznámení, keď napríklad ten, kto verejne slovom alebo prostredníctvom tlače nabáda k vysta'hovalectvu, podlieha rovnakej sankcii. Tieto ustanovenia poukazujú na snahu zákonodarcu regulovať nielen samotnú organizáciu emigrácie, ale aj jej propagáciu a verejný diskurz. Záverečný §49⁴¹ upravuje príslušnosť orgánov na rozhodovanie o priestupkoch, pričom zavádza viacstupňový systém správneho a súdneho konania, v ktorom vystupujú miestne správne orgány, vyššie administratívne authority a v niektorých prípadoch aj súdy.

Záver zákona, konkrétne §50 - §52 obsahuje záverečné ustanovenia, ktoré uzatvárajú celý normatívny rámec vysta'hovaleckej regulácie a zabezpečujú jeho praktickú aplikáciu. Ustanovenie §50⁴² má predovšetkým finančný charakter, keď na

⁴⁰ Ustanovenie § 44 formuluje skutkovú podstatu priestupku v maďarskom origináli takto: „Kihágást követ el és két hónapig terjedhető elzárással és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő az a vállalkozó vagy helyettese.” Porov. 1903. évi IV. törvénycikk a kivándorlásról, § 44.

⁴¹ §49 upravuje vecnú a miestnu príslušnosť orgánov pri prejedávaní porušení zákona, pričom stanovuje viacstupňový systém rozhodovania: v prvom stupni rozhodujú v obciach súdni úradníci a v mestách policajné orgány, v druhom stupni orgány samosprávy a v treťom stupni minister vnútra. Osobitná úprava platí pre Budapešť a niektoré ďalšie obce, kde konajú policajné riaditeľstvá a hlavný policajný náčelník. Ustanovenie zároveň rozširuje prípady priestupkov spáchaných prostredníctvom tlače, pri ktorých rozhoduje porota alebo súd ako tlačový súd podľa osobitných predpisov. Porov.: 1903. évi IV. törvénycikk a kivándorlásról, §49.

⁴² §50 „A 34. § értelmében létesítendő kivándorlási alap céljaira az 1903.

účely vystáhovaleckého fondu povoľuje na rok 1903 konkrétnu sumu 80 000 korún, čím zabezpečuje jeho počiatočné fungovanie. Na to nadväzuje §51, ktorý ma derogačný význam, keď výslovne ruší dovtedajšiu právnu úpravu, najmä zákon z roku 1881 a s ním súvisiace nariadenia týkajúce sa vystáhovalectva. Tento krok potvrdzuje ambíciu zákona z roku 1903 nahradit' starší, čiastkový regulačný rámec komplexnou právnou úpravou. Záverečné ustanovenie §52 potom zveruje ministrovi vnútra určiť dátum nadobudnutia účinnosti zákona a zabezpečiť jeho vykonanie. Tým sa opätovne zdôrazňuje centrálné postavenie ministerstva vnútra ako hlavného nositeľa vystáhovaleckej politiky, ktorý disponuje nielen kontrolnými a organizačnými právomocami, ale aj rozhodujúcim vplyvom na uvedenie zákona do praxe.

Záver

Skúmanie legislatívnych nástrojov regulujúcich emigráciu v Uhorsku v druhej polovici 19. storočia poukazuje na postupnú, no systematickú transformáciu prístupu štátu k migračným procesom. Skúmané právny akty dokumentujú prechod od nepriamych foriem regulácie, založených predovšetkým na úprave právneho statusu jednotlivca, k čoraz komplexnejšiemu systému administratívnej kontroly samotného procesu.

Zákon o štátnom občianstve z roku 1879 predstavoval východiskový bod tejto transformácie, keďže emigráciu nereguloval priamo, ale prostredníctvom právnych dôsledkov odchodu, najmä v podobe straty štátnej príslušnosti. Naturalizačná dohoda z roku 1870 zároveň vytvorila medzinárodnoprávny rámec, ktorý stabilizoval právne postavenie emigrantov a prispel k právnej predvídateľnosti migračných procesov. Tisov zákon z roku 1881 znamenal posun smerom k administratívnej regulácii, keď zaviedol kontrolu nad sprostredkovateľmi emigrácie a vytvoril prvé mechanizmy systematického štátneho dohľadu.

Vrchol tohto vývoja predstavoval uhorský migračný zákon z roku 1903, ktorý prvýkrát komplexne upravil nielen organizáciu vystáhovalectva, ale aj jeho kontrolu, evidenciu a čiastočnú ochranu emigrantov. Tento zákon signalizuje zásadnú kvalitatívnu zmenu, keď sa emigrácia prestáva chápať výlučne ako spontánny sociálny jav a stáva sa predmetom cieľenej verejnej politiky a administratívneho riadenia.

Výsledky štúdie ukazujú, že uhorský štát nepostupoval cestou priameho obmedzovania emigrácie, ale preferoval model jej regulácie prostredníctvom nepriamych, preventívnych a administratívnych nástrojov. Tento prístup odráža nielen dobové chápanie slobody pohybu, ale aj limity štátnej kapacity zasahovať do sociálno-ekonomických procesov. Zároveň však poukazuje na širší trend modernizácie štátu, v rámci ktorého sa migrácia postupne stáva objektom systematickej právnej regulácie.

V tomto kontexte možno legislatívny vývoj v Uhorsku interpretovať ako súčasť formovania moderného modelu riadenia migrácie, v ktorom sa kombinujú prvky právnej úpravy statusu jednotlivca, administratívnej kontroly a ochrany migrantov. Tento proces predstavuje dôležitý krok v prechode od tradičných k moderným formám štátnej regulácie migrácie, ktoré sa naplno rozvinuli až v 20. storočí.

Financované EU NextGenerationEU prostredníctvom plánu obnovy a odolnosti SR v rámci projektu č.09103-03-VO2-00042.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

1879. évi L. törvénycikk a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről. Dostupné na: <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=87900050.TV&targetdate=&printTitle=1879.+évi+L.+törvénycikk&referer=1000ev>

Naturalizačná dohoda medzi Rakúsko-Uhorskom a Spojenými štátmi americkými 1870. Dostupné na: https://avalon.law.yale.edu/19th_century/aust06.asp

1881. évi XXXVIII. törvénycikk a kivándorlási ügynökségekről. Dostupné na: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=88100038.TV#>

1903. évi IV. törvénycikk a kivándorlásról általában. Dostupné na: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90300004.TV>

BIELIK, F. – RÁKOŠ, E.: *Slovenské vystáhovalectvo. Dokumenty I.* Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied, 1969, s. 212.

GLANT, T.: *Ninety Years of United States-Hungarian relations.* In: *Eger Journal of American Studies*, vol. 13, 2012, s. 171.

LANCZOVÁ, I.: *Vystáhovalectvo z Uhorska koncom 19. a začiatkom 20. storočia.* In: *Európa a mimoriadne svet. Kontakty, konfrontácie a konflikty.* Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2019. s. 267.

évre 80. 000 korona engedélyezettik.“

JAKEŠOVÁ, E. Uhorské zákonodarstvo a vystá-
hovalectvo Slovákov. In: *Historické štúdie*, 1995, roč.
36, s. 141.

EZEKIEL AS THE EXPLANATORY HORIZON OF HEBREWS 1:3: GLORY, PURIFICATION, AND ENTHRONEMENT

OLEG GRICYK

Abstract: *The central exegetical problem of Hebrews 1:3 lies not only in identifying the scriptural traditions reflected in the verse, but in explaining the ordered relation of its clauses. Hebrews 1:3 presents a clear movement. The Son is described as ἀπαύγασμα τῆς δόξης, then as the one who makes καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν, and finally as the one who sat down at the right hand. No single source text, however, seems to explain this whole sequence on its own. Wisdom 7:26 may help explain the language of radiance, and Psalm 109(110):1 clearly supports the theme of enthronement. Still, neither text by itself explains why these themes appear together in Hebrews 1:3. The Septuagint of Ezekiel, however, offers a more convincing explanatory horizon. When Ezekiel 1, 10, and 43 are read together, they show a close connection between glory, temple defilement, and purification. From this perspective, Hebrews 1:3 can be read as bringing these strands together. Ezekiel's broader glory-sanctuary pattern provides the explanatory horizon that makes the sequence of radiance, purification, and enthronement in Hebrews 1:3 more fully intelligible*

Keywords: *Hebrews 1:3. Ezekiel. Glory. Purification. Enthronement. Scriptural synthesis.*

Introduction: The Sequence Problem in Hebrews 1:3

Hebrews 1:3 is a programmatic statement in which Christological identity, cultic action, and enthronement are compressed into a single sentence: ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης (radiance of the glory) ... καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος ἐκάθισεν (having made purification for sins, sat down). Major commentators have long noted the importance of Wis 7:26 for the noun ἀπαύγασμα,² have often related καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν

¹ COCKERILL, G. L.: *The Epistle to the Hebrews*. Grand Rapids, Michigan; Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans Publishing Company, 2012, s. 94.

² ELLINGWORTH, P.: *The Epistle to the Hebrews: a commentary on the Greek text*. Grand Rapids, Mich.: Carlisle [England]: W.B. Eerdmans; Paternoster Press, 1993, s. 71–72.

to cultic logic shaped especially by Leviticus,³ and have commonly taken the Son's session at the right hand as governed by Psalm 109:1 (LXX 109:1).⁴ Recent interpretation has likewise explained Hebrews 1:3 in terms of sapiential christology,^{5,6} priestly and heavenly-sanctuary theology,⁷ and the programmatic role of the exordium.⁸ These approaches illuminate important features of the verse. They explain what the individual parts of the statement mean better than they explain how those parts are connected in sequence.

The main exegetical question, then, is not only about the traditions behind Hebrews 1:3, but also about their order. Why does the text move from the Son as ἀπαύγασμα τῆς δόξης to purification and then to session in the same sentence? Wisdom 7:26 helps explain the language of radiance, but not its relation to purification or enthronement. Leviticus 16 sheds light on the purification motif, but it does not explain why the verse begins with glory. Psalm 109:1 LXX (MT 110:1) provides the clearest scriptural basis for the Son's session, but not for the movement that leads to it.

Nevertheless, none of these texts by itself explains why Hebrews 1:3 presents radiance of glory, purification, and the Son's session in this order, and together they still do not form a single explanatory pattern. Nor does cultic logic alone account for the fact that the verse begins with glory. This point becomes clearer in light of Mettinger's observation that priestly and kâbôd theology reconfigure the older enthronement tradition by placing greater

³ LANE, W. L.: *Hebrews 1 - 8*. HUBBARD, D. A. - BARKER, G. W. (eds.): Nashville: Nelson, 2009, s. 15.

⁴ COCKERILL, G. L.: *The Epistle to the Hebrews*, s. 97.

⁵ BUCHANAN, G. W. (ed.): *To the Hebrews*. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1972, s. 10.

⁶ ATTRIDGE, Harold W. a Helmut KOESTER. *The Epistle to the Hebrews: a commentary on the Epistle to the Hebrews*. Philadelphia: Fortress Press, 1989, s. 36.

⁷ LANE, W. L.: *Hebrews 1 - 8*, s. 16.

⁸ KOESTER, C. R.: *Hebrews: a new translation with introduction and commentary*. New York: Doubleday, 2001, s. 174.

emphasis on the mobility of YHWH's presence.⁹ The problem, then, is not merely one of source identification but of how these scriptural elements are configured.

The argument advanced here is that Greek Ezekiel provides a particularly strong explanatory horizon for that configuration. The claim concerns explanatory force rather than direct lexical dependence. Among the main Old Testament texts about glory, Ezekiel brings together visible glory, radiance, throne, movement in relation to the sanctuary, defilement, divine dwelling in the sanctuary of the vision, and holiness in a very dense way. This pattern helps explain the ordered movement of Hebrews 1:3. So Hebrews 1:3 is probably not drawing from just one passage. It pulls several scriptural passages together in a brief, tightly packed way. Wisdom seems to stand behind the noun ἀπαύγασμα, Psalm 109:1 behind the enthronement language, and Ezekiel behind the larger glory-sanctuary pattern that gives the verse its shape.

This study tests that claim through a conceptual-intertextual reading of Hebrews 1:3, with particular focus on the Septuagint of Ezekiel. The argument does not rest on direct quotation or lexical dependence. It proceeds instead at the level of scriptural patterning and synthesis, asking whether Greek Ezekiel provides the broader conceptual framework that best explains the sequence of Hebrews 1:3. This methodological point matters because Ezekiel uses φέγγος, but Hebrews uses ἀπαύγασμα. The issue, then, is not whether Hebrews reproduces Ezekiel's words, but whether Greek Ezekiel offers a coherent glory-sanctuary pattern within which the sequence of Hebrews 1:3 can be understood more fully. More specifically, the study argues that Ezekiel 1, 10, and 43 together provide a particularly strong explanatory horizon for the movement from radiance of the glory to purification and from purification to the Son's session.

1. The Ezekielian Logic of Glory, Sanctuary, and Throne

Before turning to detailed exegesis, the broader Ezekielian pattern should be summarised. „Scholars have long recognised the centrality of the ‚travels‘ of

the glory of Yahweh in the prophecy of Ezekiel.“¹⁰ In Ezekiel, the glory of YHWH is not only radiant and visible. It appears in humanlike form with the throne, leaves when the sanctuary is defiled, and returns only to a sanctified sphere. For that reason, the glory is not a static quality or a visual detail. It is enthroned, linked to sacred space, mobile, and active in cultic terms.

This pattern makes Ezekiel especially important for explaining Hebrews 1:3. The verse does not merely mention radiance, purification, and enthronement but it arranges them deliberately. Ezekiel brings these elements into close relation: glory, radiance, throne, sanctuary, divine dwelling, and holiness. In that scriptural setting, glory is never detached from holy space, and holy space cannot remain the place of divine presence without purification. For this reason, Ezekiel provides a strong explanatory context for the movement from ἀπαύγασμα τῆς δόξης to καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν and then to ἐκάθισεν.

2. Ezekiel 1 and 10: Visible Glory, Radiance, and Sanctuary Crisis

Hebrews 1:3 reads: ὃς ὡν ἀπαύγασμα τῆς δόξης (radiance of the glory) ... καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος ἐκάθισεν (having made purification for sins, sat down). The opening clause is therefore best read in relation to the whole verse. The exegesis begins with Ezekiel 1 and 10, where visible glory, radiance, throne, and sanctuary movement come into close relation.

Ezekiel 1:26–28 presents the glory under a sequence of qualifying terms. The prophet sees ὁμοίωμα θρόνου (likeness of a throne); above it is ὁμοίωμα ὡς εἶδος ἀνθρώπου (likeness as the appearance of a human); the vision culminates in ἡ ὄρασις ὁμοιώματος δόξης κυρίου (appearance of the likeness of the glory of the Lord). The repeated language of ὁμοίωμα, εἶδος, and ὄρασις gives the vision its characteristic form. The glory is genuinely visible, yet consistently presented under the terms of likeness and appearance.¹¹ Ezekiel 1 shows the glory in prophetic vision, but not as something vague or impersonal. The throne gives it a royal setting, and the humanlike form gives it a definite centre. So the

⁹ METTINGER, T.: N. D. *The dethronement of Sabaoth: studies in the Shem and Kabod theologies*. Lund: LiberLäromedel/Gleerup, 1982, s. 96–97.

¹⁰ STRONG, J. T.: *The Book of Ezekiel: theological and anthropological perspectives*. Margaret S. ODELL, (ed.): Atlanta, Ga: Society of Biblical Literature, 2000, s. 15.

¹¹ KUTSKO, J. F.: *Between Heaven and Earth: divine presence and absence in the Book of Ezekiel*. Winona Lake, IN: Eisenbrauns, 2000, s. 88–89.

vision presents divine glory as visible, throne-related, and focused in humanlike form, even though Ezekiel still speaks with prophetic reserve.

Ezekiel 10 resumes this pattern within a setting of sanctuary judgment. In 10:1, the throne vision reappears above the cherubim, linking the chapter directly with Ezekiel 1. „Throne is used at a key point in each of the three major visions in the book.“¹² In 10:4, the court is filled with τοῦ φέγγους τῆς δόξης κυρίου (brightness of the glory of the Lord). Here φέγγος denotes the visible radiance of the glory as it moves through the sanctuary, for, as Idestrom observes, „once again brilliant radiance emanates from God’s glory as it did in the inaugural vision.“¹³ The narrative gives the term its force. The glory rises, moves toward the threshold, and in 10:18–19 departs from the house. Radiance is thus joined to movement, and movement to judgment. Ezekiel 10 places glory, throne, radiance, and sanctuary in a single narrative field. In this way, φέγγος belongs to the glory in its judicial movement through defiled sacred space.

This movement belongs to the larger vision-complex of Ezekiel 8–11. The departure of the glory is part of the judgment on a polluted sanctuary. The issue is not just that the glory is seen leaving, but that the divine presence cannot remain in a defiled holy space. Ezekiel 10 thus adds an important feature to the pattern established in chapter 1. The glory is not only visible and related to the throne. It is also active toward sacred space, and its movement is controlled by holiness.

Read together, Ezekiel 1 and 10 establish the first part of the sequence that matters for Hebrews 1:3. They do not yet give purification and enthronement in their finished form. However, they do bring into close relation the elements that make the later development intelligible: visible glory, radiance, throne, and the crisis of the sanctuary. In this scriptural pattern, glory belongs to holy space, and holy space cannot remain the sphere of divine presence under conditions of defilement.

Against this background, the force of Hebrews 1:3a becomes clearer. Hebrews does not narrate a vision of glory. It says directly of the Son: ὁς ὦν ἀπαύγασμα τῆς δόξης. In Ezekiel, the glory is de-

scribed under the categories of ὄρασις, ὁμοίωμα, and φέγγος, that is, under a grammar of qualified manifestation; as de Vries puts it, „The more YHWH is described, the more it is seen that He is indescribable... YHWH can reveal himself to man only in compromised form, although His revelation is nevertheless real.“¹⁴ In Hebrews, radiance is predicated directly of the Son. The Son is named as ἀπαύγασμα τῆς δόξης. Ezekiel’s language remains important because it provides the scriptural field within which glory is already visible, throne-related, and bound to the sanctuary. Hebrews renders that pattern in compressed christological form. The corresponding sequence of return, sanctification, and abiding throne-presence emerges in Ezekiel 43.

3. Ezekiel 43: Return, Holiness, Cultic Order, and Throne

If Ezekiel 1 and 10 depict the glory in relation to judgment and departure from the sanctuary, Ezekiel 43 presents the return of that same glory. The prophet sees the glory of God coming from the east. Its sound is like the sound of many waters, and the land ἐξέλαμψεν (shone) from the glory (Ezek 43:2). The glory enters the house through the east gate, and the house is filled with the glory of the Lord, ἐπλήσθη ἡ οἰκία τῆς δόξης κυρίου (Ezek 43:5). Ezekiel 43:3 makes clear that this is the same glory Ezekiel had seen earlier by the Chebar canal and in the vision connected with the city’s destruction. In other words, the glory that now returns is not a different manifestation, but the same glory that had once appeared and then departed. Its return and filling of the house show that this sanctuary is again the place of God’s holy dwelling. This point does not depend on taking Ezekiel’s temple vision as a straightforward rebuilding of the earlier temple. The main point is that the same glory returns to the sanctuary shown in the vision, and with that return holiness, cultic order, and divine dwelling are established together.

The chapter’s emphasis is not on renewed visibility alone, but on the return of divine presence to the sanctuary. Once the glory enters the house, the sanctuary is named ὁ τόπος τοῦ θρόνου μου καὶ ὁ τόπος τοῦ ἵχνους τῶν ποδῶν μου (Ezek

¹² JOYCE, P. M.: *Ezekiel: a commentary*. New York: T&T Clark International, 2007, s. 105.

¹³ IDESTROM, R. G. S.: *Show me your glory: the glory of God in the Old Testament*. Eugene, OR: Pickwick Publications, 2023, s. 232–233.

¹⁴ DE VRIES, P.: *The Kābōd of YHWH in the Old Testament: with particular reference to the book of Ezekiel*. Leiden Boston (Mass.): Brill, 2016, s. 252.

43:7), where YHWH will dwell in the midst of Israel forever. As Joyce notes, this verse strongly affirms divine presence in the sanctuary while reapplying older sanctuary language in a new context in which the ark no longer stands at the centre.¹⁵ Ezekiel 43 thus brings return, throne, and dwelling into close relation. The glory that had previously moved in the context of judgment is now shown again in relation to the sanctuary as the locus of divine presence in the new temple vision. In this way, the chapter places throne, sanctuary, and divine dwelling in closer proximity than in the earlier judgment visions.

This return is accompanied by the language of non-defilement, temple order, and divine dwelling in the new sanctuary. As Strong observes, the return of Yahweh is joined to the reestablishment of both cultic and moral order in the community envisioned by the prophet.¹⁶ The house of Israel is said to „no longer defile my holy name“ (Ezek 43:7, οὐ μαναοῦσιν ἔτι τὸ ὄνομά μου τὸ ἅγιον), and the prophet then gives what the Greek text calls ἡ διαγραφή τοῦ οἴκου (Ezek 43:12), the prescribed pattern or ordering of the house. Read within Ezekiel's wider future-temple vision, this new order belongs with the promised gift of a new heart and a new spirit (Ezek 36:26–27). The return of glory is thus presented together with the end of defilement, the sanctification of the sanctuary, and the restoration of a people among whom YHWH will dwell. The point is not simply that the glory reappears, but that its dwelling requires a sanctified sphere.

The altar legislation in Ezekiel 43:13–27 completes the pattern established in the chapter. As one interpreter remarks, the altar stands at the centre of active worship and functions as the focal point of the temple complex.¹⁷ After the return of glory and the declaration of the sanctuary as the place of YHWH's throne and dwelling (Ezek 43:7), the altar is consecrated through a series of rites. Ezekiel, therefore, places the return of glory, cultic purification, and throne-presence in close sequence, even though these elements remain distributed across the vision rather than compressed into a single act. Ezekiel 43 thus brings return of glory, cultic ordering, altar consecration, and throne-presence into a single future temple vision.

¹⁵ JOYCE, Paul M. *Ezekiel: a commentary*. New York: T&T Clark International, 2007, s. 227.

¹⁶ STRONG, John T. *The Book of Ezekiel*, s. 40.

¹⁷ JOYCE, Paul M. *Ezekiel*, s. 230.

4. Re-reading Hebrews 1:3 through the Ezekielian Sequence

Read in light of Ezekiel 1, 10, and 43, Hebrews 1:3 presents an ordered sequence whose inner scriptural logic comes into clearer view. The verse moves from ἀπαύγασμα τῆς δόξης to καθαρισμόν τῶν ἁμαρτιῶν and from there to ἐκάθισεν. That movement is marked in the syntax itself. The present participle ὢν names the Son in relation to glory, the aorist participle ποιησάμενος presents purification as a completed act, and the aorist verb ἐκάθισεν gives that act its enthroned consequence. Ezekiel helps clarify the scriptural logic by which these elements belong together. In Ezekiel, glory is bound to the sanctuary, the sanctuary to the exclusion of defilement and the ordering of holy space, and divine dwelling in the new sanctuary to throne-presence.

Ezekiel 43 is especially important at this point. There, glory, holy space, altar consecration, and throne-presence are closely joined, even though they remain distributed across the vision in space and sequence. The glory returns to the sanctuary, the altar is consecrated through repeated rites, and the temple is identified as the place of the divine throne. This sequence provides a scriptural matrix within which the movement from glory to purification and from purification to the enthroned divine presence becomes more intelligible. In Hebrews, purification is not a break from the glory theme; rather, it is the cultic condition for the holy, divine presence among sinners.

At this point, the relevance of Ezekiel to Hebrews 1:3 becomes clearer. Hebrews renders that broader cultic pattern in concentrated christological form. What is spatially distributed in Ezekiel is personally concentrated in the Son. The one who is ἀπαύγασμα τῆς δόξης is also the one who makes καθαρισμόν τῶν ἁμαρτιῶν. Hebrews does not move away from glory when it moves to purification as purification belongs to the same line of argument. The Son reveals God's glory and makes it possible for God to dwell among sinners. Hebrews thus preserves the cultic logic, but relocates its agency in the Son. Instead of a sanctuary ordered through altar rites and priestly service, the Son himself performs the decisive act of purification. That concentration is also marked grammatically. Where Ezekiel

gives a longer sequence of cultic acts, Hebrews puts the action into the aorist participle ποιησάμενος, which stands before the Son's session.

Ezekiel 43 also helps explain the move from purification to enthronement, not by supplying the wording, but by clarifying the pattern. The sanctuary in the vision is not only a purified space. It is also the place of YHWH's throne. Psalm 109:1 remains the explicit scriptural basis for the Son's session in Hebrews. However, Ezekiel 43 helps clarify the pattern in which purification and divine throne-presence belong together. Hebrews 1:3 brings this pattern into one christological statement. Once the Son has accomplished the decisive purification, he sits at the right hand of the Majesty on high. So the session is more than rest after sacrifice. It marks the completion of the work by which purification is brought into relation with divine presence. In that respect, Ezekiel 43 supplies an important scriptural horizon within which the movement from radiance to purification and from purification to session can be read as a coherent whole. The Ezekielian sequence, therefore, does not impose an external pattern on Hebrews. Rather, it clarifies a movement already present in the epistle itself.

5. Ezekiel's Glory Vocabulary and Hebrews' Ἀπαύγασμα

A closer lexical comparison shows that Hebrews does not adopt Ezekiel's preferred glory-vocabulary. In Ezekiel, the divine glory is described through terms such as ὄρασις, ὁμοίωμα, and φέγγος. These belong to a vocabulary of visionary mediation, presenting the glory as seen and appearing under the reserve of likeness and manifest brightness; as Keating notes, Ezekiel is „exquisitely careful throughout the book to formulate his visual descriptions of God with the language of 'form' and 'likeness' so that we recognise that these are not to be taken as literal descriptions of God.“¹⁸ Hebrews 1:3 proceeds differently. Rather than speaking in Ezekiel's visionary register, it names the Son as ἀπαύγασμα τῆς δόξης. By contrast, Ezekiel's glory-language belongs to what Mackie describes as a „luminous, fiery, and fearsome barrier;“¹⁹ one that often limits rather

than directly resolves visual apprehension of the divine form. The lexical shift is therefore significant, because it shows that the relation to Ezekiel is conceptual rather than verbal. If Hebrews had intended to reproduce Ezekiel's radiance language more closely, one would expect a term such as φέγγος rather than ἀπαύγασμα. This difference helps clarify the kind of scriptural relationship involved. Hebrews is not dependent on Ezekiel at the level of exact wording,²⁰ yet Ezekiel still matters within the wider scriptural background. It provides the larger pattern of glory, sanctuary, purification, and throne, but the key noun in Hebrews 1:3 does not come from Ezekiel. That noun is better explained through Wisdom 7:26, where ἀπαύγασμα appears as a term for radiance in sapiential discourse. The main issue, then, is what lexical and conceptual force ἀπαύγασμα carries in Hebrews 1:3. In this setting, the term says more directly what Hebrews wants to say than Ezekiel's language of vision and likeness. Had the author used Ezekiel's preferred vocabulary more closely, the clause would have remained nearer to visionary description and would have spoken more about the way divine glory is seen than about who the Son is in relation to that glory. Betteridge makes a similar point when he notes that „the glory is something peculiar to Jeh, and is not quite identical with the phenomena which accompany it.“²¹ The choice of ἀπαύγασμα allows the verse to move beyond the language of appearance and likeness and to formulate a more direct christological claim. Wisdom supplies the noun ἀπαύγασμα. Psalm 109:1 (LXX 109:1) provides the language of enthronement. Ezekiel is important for a different reason. It gives the larger pattern in which glory, purification, and enthronement are already connected. In Ezekiel, glory is not merely radiant. It is bound up with the sanctuary, with judgment, with departure and return, and with the holiness of the divine throne. For that reason, Hebrews 1:3 is better understood as drawing several scriptural lines into a single statement, rather than as depending on one source alone. What appears in Ezekiel in visionary form is said in Hebrews directly of the Son.

¹⁸ KEATING, Daniel A. *Ezekiel*. Grand Rapids, Michigan: Baker Academic, 2024, s. 77.

¹⁹ MACKIE, Scott D. *Ancient Jewish Mystical Motifs in Hebrews' Theology of Access and Entry Exhortations*. *New Testament Studies*. 2012, roč. 58, č. 1, s. 94. DOI: 10.1017/S0028688511000269

²⁰ MOFFITT, D. M.: *Serving in the Tabernacle in Heaven: Sacred Space, Jesus's High-Priestly Sacrifice, and Hebrews' Analogical Theology*. In: GELARDINI, G. - ATTRIDGE, H. (eds.): *Hebrews in Contexts*. BRILL, 2016. DOI: 10.1163/9789004311695_01

²¹ BETTERIDGE, W. R.: *Glory*. In: *The International Standard Bible Encyclopaedia*. 2. 1915, s. 1237.

6. The Wider Homily: Entry, Presence, and Enthroned Finality

The rest of Hebrews supports this reading. The sequence in 1:3 is not incidental. It anticipates themes that the homily develops later and at much greater length, especially sanctuary entry, purification, access to God, and enthronement. The question, then, is whether the later chapters continue the same cultic and spatial pattern already present in this opening verse.

That continuity is evident first in Hebrews' sustained concern with movement into the sphere of divine presence. As Mackie observes, Hebrews repeatedly affirms the community's „ability to access God in the heavenly sanctuary“ and exhorts them „to confidently enter that heavenly locale.“²² The Son has passed through the heavens (4:14), entered the greater and more perfect tent (9:11), and entered heaven to appear before the face of God (9:24). Hebrews also locates within this sanctuary the Χερουβὶν δόξης (Cherubim of glory, 9:5). This detail further situates its cultic imagination within a scriptural world of glory and sacred presence. These passages develop a pattern of passage, entry, and appearance before God that belongs to the larger sanctuary logic of the epistle. In that respect, Hebrews extends what 1:3 had already compressed. The one named there as ἀπαύγασμα τῆς δόξης is later presented in relation to the heavenly holy place, not as a static figure of radiant identity alone, but as the one whose work is ordered toward divine presence.

The same is true of purification. Hebrews relates purification to conscience, access, and approach. The blood of Christ purifies the conscience from dead works to serve the living God (9:14), and believers therefore have confidence to enter the holy places and to draw near with hearts sprinkled clean from an evil conscience (10:19–22). Purification is thus ordered toward access and holy presence. This logic has a suggestive analogue in Ezekiel's temple vision, where, as Daniel Keating puts it, the divine fire „is both punishing and cleansing“ and serves „to prepare a purified receptacle capable of receiving his presence.“²³ The difference lies in the form of concentration. What Ezekiel distributes across sanctuary, altar, and priesthood, Hebrews gathers into the sin-

gular efficacy of the Son's act. The movement from purification to access in the wider homily, therefore, stands in continuity with the movement from radiance to purification in 1:3.

The homily's further exploration of the Son's session affirms the programmatic force of the verse. It repeatedly emphasises the Son's seated position, describing him as seated at the right hand of the throne of the Majesty in the heavens (8:1). After he has offered one sacrifice for sins, he sat down at the right hand of God (10:12). This formulation is made more pointed by the preceding contrast: while every priest stands (ἕστηκεν) daily at his service, offering the same sacrifices repeatedly (10:11), the Son, after offering his sacrifice for sins, sat down (ἐκάθισεν). Lane articulates this point with notable clarity: „The concept of Christ's session in the presence of God was first introduced in 1:3, but it is only now that its significance for the writer's argument becomes clear.“²⁴ He continues: „Jesus sits because his sacrifice requires no repetition.“²⁵ Session here signifies more than royal dignity in the abstract. It marks completed priestly action and enthroned finality in relation to the heavenly sanctuary. The same sequence had already been condensed in 1:3: radiance, purification, session. The wider exposition unfolds that order.

In Ezekiel, the manifestation of the glory overwhelms the prophet, who falls on his face before the returning presence of God. In Hebrews, by contrast, the community is summoned to approach the θρόνος τῆς χάριτος (throne of grace) with παρρησία (confidence) and to draw near (4:16; 10:19–22). In this respect, Mackie's formulation remains illuminating, since earlier Jewish heavenly traditions often depict such realities as „presenting nearly insurmountable barriers to the presence of a holy and sometimes fearsome God,“²⁶ whereas Hebrews recasts its approach to the divine presence as confident access through the Son. The movement from radiance to purification and then to enthronement, also changes how worship is understood. In Ezekiel, the approach to the divine presence remains restricted. In Hebrews, that same movement leads to access made possible by sanctification. The wider context of the homily shows that Hebrews 1:3 is not saying this in passing. The verse already contains, in brief, the larger

²² MACKIE, S. D.: *Ancient Jewish Mystical Motifs in Hebrews' Theology of Access and Entry Exhortations*. *New Testament Studies*. 2012, roč. 58, č. 1, s. 88. DOI: 10.1017/S0028688511000269

²³ KEATING, D. A.: *Ezekiel*, s. 85.

²⁴ LANE, W. L.: *Hebrews* 1 - 8, s. 267.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ MACKIE, S. D.: *Ancient Jewish Mystical Motifs in Hebrews' Theology of Access and Entry Exhortations*, s. 88.

pattern that the homily later develops through the themes of divine presence, purification, access, and enthronement.

7. Scope, Limits, and the Strength of the Claim

This study makes a specific claim about explanatory scope. Wisdom 7:26 best explains the noun ἀπαύγασμα, and Psalm 109:1 stands behind the Son's session. Leviticus 16 also remains important for the ritual logic of purification. Ezekiel contributes at a different level, namely that of scriptural configuration. The claim is not that Ezekiel gives Hebrews 1:3 its key noun or its explicit wording of enthronement. Rather, Ezekiel provides the broader scriptural pattern that most fully accounts for the movement from radiance to purification and then to enthronement. For that reason, the argument is about scriptural configuration rather than direct quotation or strict lexical dependence.

Nor does the proposal depend on treating Ezekiel 40–48 as the straightforward restoration of the former temple. What matters is the relation, within Ezekiel's temple vision, between divine glory, holiness, cultic order, and abiding presence. As Pieter de Vries puts it, „the presence of the kâbôd of Yhwh is inconceivable without the service of atonement. The kâbôd of Yhwh can only dwell with the people of Israel if there is purity and holiness.”²⁷ That formulation does not establish direct dependence of Hebrews on Ezekiel. However, it does identify the kind of logic relevant here: in Ezekiel, glory is not merely radiant but joined to the sanctified conditions of divine dwelling.

This reading, therefore, complements, rather than challenges, the established importance of Leviticus 16. Leviticus gives the clearest account of the cultic logic of purification in Hebrews. Ezekiel works at a different level. It offers a prophetic and spatial framework in which glory, sanctuary, defilement, holiness, and abiding presence are closely related. For that reason, the argument goes beyond pointing to broad thematic overlap, yet stops short of claiming direct lexical dependence. Its force lies in the sequence. Ezekiel helps explain how a statement that begins with glory can move through purification to arrive at enthronement.

The hermeneutical phenomenon at issue is best described as scriptural synthesis. That means the presence of multiple scriptural backgrounds, but the compression of materials from distinct scriptural domains into a single christological statement whose internal order is itself meaningful. Hebrews gathers together sapiential radiance-language, priestly purification logic, prophetic sanctuary theology, and royal enthronement language. Within that synthesis, Ezekiel does not displace Wisdom, the Psalms, or Leviticus. It supplies a broader pattern that helps make the ordered relation of glory, purification, and enthronement in Hebrews 1:3 especially intelligible.

8. Conclusion

This study has argued that the central problem in Hebrews 1:3 lies in the sequence of its clauses. Wisdom explains ἀπαύγασμα, Leviticus the cultic logic of purification, and Psalm 109:1 the language of the Son's session. However, those texts do not by themselves explain why the verse moves from glory to purification and from purification to enthronement.

Ezekiel helps explain that sequence. There divine glory is bound to sanctuary, holiness, the exclusion of defilement, and abiding throne-presence. What is distributed there across a wider visionary and cultic pattern is concentrated in Hebrews 1:3 in the person and work of the Son. The verse is therefore best read as a compact scriptural synthesis whose order is itself theologically meaningful.

This interpretation is significant because it reshapes the reading of Hebrews 1:3 within the larger argument of the homily. The verse should not be viewed as a mere collection of Christological attributes and cultic themes; rather, it serves as a programmatic declaration. Its progression from glory to purification to enthronement foreshadows the broader themes of divine presence, sanctified access, and the completion of priestly action presented throughout the homily. The cumulative result is that Ezekiel should be counted among the major scriptural horizons for Hebrews 1:3, since it provides a stronger explanation of the verse's inner sequence than Hebrews scholarship has usually recognised.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

ATTRIDGE, H. W. - KOESTER, H.: *The Epistle to the Hebrews: a commentary on the Epistle to the He-*

²⁷ DEVRIES, P.: *The Kâbôd of YHWH in the Old Testament*, s. 347.

brews. Philadelphia: Fortress Press, 1989. Hermeneia. ISBN 978-0-8006-6021-5.

BETTERIDGE, W. R.: Glory. In: *The International Standard Bible Encyclopaedia*. 2. 1915, s. 1235–1239.

BUCHANAN, G.W. (ed.): *To the Hebrews*. 1st ed. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1972. The Anchor Bible 36. ISBN 978-0-385-02995-7.

COCKERILL, G. L.: *The Epistle to the Hebrews*. Grand Rapids, Michigan ; Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans Publishing Company, 2012. The New International Commentary on the New Testament. ISBN 978-0-8028-2492-9.

ELLINGWORTH, P.: *The Epistle to the Hebrews: a commentary on the Greek text*. Grand Rapids, Mich. : Carlisle [England]: W.B. Eerdmans ; Paternoster Press, 1993. The New international Greek Testament commentary. ISBN 978-0-8028-2420-2.

IDESTROM, R. G. S.: *Show me your glory : the glory of God in the Old Testament*. Eugene, OR: Pickwick Publications, 2023. ISBN 978-1-4982-1796-5.

JOYCE, P. M.: *Ezekiel: a commentary*. New York: T&T Clark International, 2007. Library of Hebrew Bible, Old Testament studies 482. ISBN 978-0-567-02685-9.

KEATING, D.A.: *Ezekiel*. Grand Rapids, Michigan: Baker Academic, 2024. Catholic commentary on sacred scripture. ISBN 978-1-5409-6586-8.

KOESTER, C. R.: *Hebrews : a new translation with introduction and commentary*. 1st ed. New York: Doubleday, 2001. Bible; v. 36. ISBN 0-385-46893-8.

KUTSKO, J. F.: *Between Heaven and Earth: divine presence and absence in the Book of Ezekiel*. Winona Lake, IN: Eisenbrauns, 2000. Biblical and Judaic studies v. 7. ISBN 978-1-57506-041-5.

LANE, W. L.: *Hebrews 1 - 8*. HUBBARD, D. A. - BARKER, G.W. (eds.): Nashville: Nelson, 2009. Word biblical commentary / [general ed.: HUBBARD D. A.; BARKER, G.W.: Old Testament ed.: John D.W. Watts. New Testament ed.: Ralph P. Martin] Vol. 47,A. ISBN 978-0-8499-0246-8.

MACKIE, S.: D. Ancient Jewish Mystical Motifs in Hebrews' Theology of Access and Entry Exhortations. *New Testament Studies*. 2012, roč. 58, č. 1, s. 88–104. ISSN 0028-6885, 1469-8145. DOI: 10.1017/S0028688511000269

METTINGER, T. N. D.: *The dethronement of Sabbath: studies in the Shem and Kabod theologies*. Lund: LiberLäromedel/Gleerup, 1982. ISBN 978-91-40-04804-2.

MOFFITT, D. M.: Serving in the Tabernacle in Heaven: Sacred Space, Jesus's High-Priestly Sacrifice, and Hebrews' Analogical Theology. In: GELARDINI, G. - ATTRIDGE, H. (eds.): *Hebrews in Contexts*. BRILL, 2016, s. 259–279. ISBN 978-90-04-31169-5. DOI: 10.1163/9789004311695_015

STRONG, J.T.: *The Book of Ezekiel: theological and anthropological perspectives*. Margaret S. ODELL, ed. Atlanta, Ga: Society of Biblical Literature, 2000. SBL symposium series 9. ISBN 978-0-88414-024-5.

DEVRIES, P.: *The Kābôd of YHWH in the Old Testament: with particular reference to the book of Ezekiel*. Leiden Boston (Mass.): Brill, 2016. Studia Semitica Neerlandica volume 65. ISBN 978-90-04-30322-5.

BIBLICKÝ KONTEXT PODOBENSTVA O ZLÝCH VINOHRADNÍKOCH V SYNOPTICKÝCH EVANJELIÁCH

MIROSLAV HOSTŮVECKÝ

Abstract: *The review study focuses on the biblical context of the parable of the wicked tenants (Mt 21:33–46; Mk 12:1–12; Lk 20:9–19) and examines it through one of the steps of the method of Biblical and Semitic rhetorical analysis called “biblical context”. The aim of the study is to show that the meaning of the parable develops in a dynamic network of intertextual relationships within the entire Holy Scripture. It pays special attention to the relationships with the Song of the Vineyard (Isa 5,1-7), with Ps 118,22-23 and also with the motive of the stone in the Book of the Prophet Daniel (Dan 2). The study points out that the parable of the wicked tenants summarizes the history of the rejection of God’s messengers and culminates in the mission of the “beloved son”, whose death paradoxically becomes the moment of establishing a new reality. The core of the parable is not primarily a moral admonition, but a revelation of the identity of the Son and a pronouncement of judgment on those who reject God’s action. The parable thus appears as a concentrated statement of salvation history that integrates the prophetic tradition with the proclamation of Jesus’ death and resurrection.*

Key words: *Biblical context. Intertextuality. Parable. Salvation history. Vineyard. Stone.*

Úvod

Podobenstvo o zlých vinohradníkoch (Mt 21,33-46; Mk 12,1-12; Lk 20,9-19) patrí k teologicky najbohatším Ježišovým podobenstvám v synoptickej tradícii. Svojím obsahom presahuje rámec morálneho napomenutia a nadobúda charakter dejinno-spásnej výpovede, v ktorej sa odhaľuje dráma vzťahu medzi Bohom a jeho ľuďmi. Rozprávanie o pánovi, ktorý vysadil vinicu, o jeho sluhoch a napokon o milovanom synovi, ktorého posielal k vinohradníkom, nie je izolovaným textom, ale vstupuje do hustej siete intertextuálnych vzťahov so Starým i Novým zákonom. Práve tieto vzťahy umožňujú čítať podobenstvo nielen ako príbeh o zlobe a never-

nosti nájomníkov vinice, ale ako syntézu biblického posolstva o odmietnutí Božích poslov a o konečnom poslaní Syna – Ježiša.

Cieľom tejto prehľadovej štúdie je preskúmať biblický kontext podobenstva o zlých vinohradníkoch prostredníctvom dôležitého kroku metódy biblickej a semitskej rétorickej analýzy nazývaného „biblický kontext“. Tento prístup neobmedzuje skúmanie iba na literárne závislosti či historicko-kritické otázky prameňov, ale berie do úvahy synchronne spolupôsobenie textov celej Biblie a perspektívu čitateľa, ktorého „biblická pamäť“ aktivuje množstvo významových súvislostí.

Biblická a semitská rétorická analýza a biblický kontext

Biblická a semitská rétorická analýza predstavuje jeden z novších prístupov skúmania biblických textov. Autori komentárov a iných publikácií, ktoré sú inšpirované týmto novým prístupom¹, používajú pri analýze krok nazvaný „biblický kontext“. V tejto časti skúmajú vzťahy študovanej perikopy, prípadne i dlhšej textovej jednotky, s inými biblickými textami. Podľa autora dôležitého manuálu metódy biblickej a semitskej rétorickej analýzy Rolanda Meyneta je dôležité povedať, že tento krok nie je typický pre rétorickú analýzu. Avšak väčšina tradičných komentárov sa v skutočnosti opiera o vzťahy medzi študovaným textom a inými časťami Biblie najmä v historicko-kritickej perspektíve. Zvažujú tak iba vzťahy medzi textom a prameňmi, ktoré autor citoval alebo sa nimi inšpiroval: jedná sa teda o literárne vzťahy. Väzby medzi textami sú však týmto spôsobom vnímané iba z pohľadu autora: nemôžeme skúmať

¹ *Rhétorique Biblique (RhBib)*. Paris: Éditions du Cerf, 1988-1999; *Retorica Biblica (ReBib)*. Roma, Bologna: Edizioni Dehoniane, 1994-2013; *Rhetorica Semitica (Rs.En)*. Miami: Convivium Press & Roma: G&B Press, 2008-2012; *Rhétorique Sémitique (RhSem)*. Pendé: Paris Gabalda. 2005-2014. *Retorica Biblica e Semitica (ReBibSem)*. Roma: G&B Press, 2013-2016. *Rhetorica Biblica et Semitica (RBSem)*. Leuven: Peeters, od 2017.

vzťahy a odkazy, ktoré autor vedome nechcel prezentovať. Vzťahy s textami zostavenými až po vzniku skúmaného textu môžu byť teda brané do úvahy len v rámci inšpirácie textami predchádzajúcimi.²

Ako logické sa teda javí použiť krok nazvaný „biblický kontext“ najmä pre novozákonné texty, ktoré často odkazujú na texty Starého zákona, či ich priamo citujú. Biblická a semitská rétorická analýza však využíva princíp intertextuality, ktorá je synchronná. Nechce popierať vzájomné vzťahy literárnej závislosti textov, ani sa nevyhýba skúmaniu zámerov autorov, nakoľko je to možné. Predovšetkým však berie do úvahy pohľad čitateľa. Pre neho sú všetky biblické texty rovnako prítomné. Všetky knihy Svätého Písma koexistujú a sú prítomné v jednom zväzku. Čítanie jedného textu môže vzbudiť v pamäti čitateľa „echo“ iného textu, ktorý čítaný text predchádza alebo i nasleduje. A hoci je pamäť čitateľa spojená s minulosťou, nie je to minulosť zostavovateľa textu. Je to minulosť čitateľa, ktorý v minulosti vstrebal mnoho myšlienok, ktoré sa mu vybavujú v okamihu čítania skúmaného textu. Preto biblická a semitská rétorická analýza nepoužíva pojmy ako „zdroj citácie“ alebo „pôvodný text“ na označenie akéhokoľvek textu, na ktorý skúmaný text odkazuje alebo ho cituje. Preferuje výraz „ko-text“, pričom má na mysli akýkoľvek text, ktorý má súvis so študovaným textom, „ko-existujúci“ s ním.³

Neexistuje presná typológia či terminológia, pokiaľ ide o druhy intertextuálnych vzťahov. Rozlišujeme tie, ktoré pochádzajú od samotného autora a tie, ktoré sú výsledkom úvahy čitateľa. Literárne odkazy, pochádzajúce od samotného autora študovaného textu, nemôžu byť v zásade spochybniteľné. Do tejto kategórie zaradíme citáciu a odkaz. Citácie sú viac-menej doslovné a teda ľahko rozpoznateľné prevedenia vety alebo série viet z Písma, ktoré sú uvedené alebo ukončené formulou, ktorá jasne uvádza, že dané slová pochádzajú z Písma⁴ (napr. Mt 1,22; 2,5; Lk 2,23.24). Formula, ktorá sprevádza citáciu, môže mať rozličné znenie, napr. „ako je napísané“, „je napísané“, a pod. Niekedy je citácia upresnená aj menovaním konkrétneho miesta Písma (napr. Mk 12,26; Mt 2,16-

18). Pojmom odkaz sa označuje situácia, keď autor alebo jedna z postáv rozprávania spomína meno niektorej biblickej postavy a opisuje nejakú konkrétnu udalosť z jej života. Nepriamo tak odkazuje na iný biblický text⁵ (napr. Lk 6,3-4; 10,12; 17,26-30). V moderných prekladoch Svätého písma sú citácie a odkazy naznačené úvodzovkami alebo kurzívou, v prípade dlhších citácií odsadením celej citácie.

Naproti tomu identifikácia ďalších dvoch typov intertextuálnych vzťahov je ponechaná na čitateľovi biblického textu. Hovoríme o implicitnej citácii a alúzii. *Implicitná citácia* nie je uvedená žiadnou formulou, a tak jej identifikovanie u čitateľa vyžaduje znalosť Písma⁶. Nie je vždy jednoduché dokázať, že skúmaná veta alebo slová sú implicitnou citáciou, najmä, ak jej znenie nie je úplne doslovné. Ťažkosti sú spôsobené najmä nemožnosťou presne poznať citovaný zdroj, predovšetkým keď je v Novom zákone, napísanom po grécky, citovaný text hebrejskej Biblie.⁷ Je pravda, že jestvoval grécky preklad hebrejskej Biblie, ktorý bol rozšírený aj v prostredí prvotnej kresťanskej Cirkvi, avšak text Septuaginty nebol ustálený v jednotnej podobe a tak vyvstávajú otázky typu: ktorý text Starého zákona je citovaný v Novom zákone? Hebrejský alebo grécky? A ak grécky, ktorá verzia? To spôsobuje nejednotnosť biblistov v identifikácii zdroja implicitných citácií. Príkladmi takýchto citácií sú napr. Mt 27,46 alebo Lk 23,46. Posledným druhom intertextuálnych vzťahov biblických textov je *alúzia*. Je to nepriama narážka na iný text na základe ich spoločnej témy, myšlienky alebo slova. Nejedná sa o citáciu, ale skôr o asociáciu pojmov a myšlienok napr. u autora novozákonného textu, ktorá poukazuje na starozákonné židovské pozadie, na jeho kultúru či vieru. Biblickí autori často robia alúziu na starozákonné texty bez toho, že by si to uvedomili⁸. Alúzia tak najviac apeluje na čitateľov intelekt a na jeho „biblickú pamäť“.

V našej štúdii sa chceme zaoberať intertextuálnymi vzťahmi medzi tromi verziami podobenstva o zlých vinohradníkoch v synoptických evanjeliách

² Porov. MEYNET, R.: *Trattato di Retorica Biblica*. Bologna: Centro editoriale dehoniano, 2008. s. 373-374.

³ Porov. MEYNET, R.: *Trattato di Retorica Biblica*. Bologna: Centro editoriale dehoniano, 2008. s. 374.

⁴ Porov. MENKEN, M. J. J.: *The Psalms in Matthew's Gospel*. In: *The Psalms in the New Testament*. London – New York: T&T Clark International, 2004. s. 59.

⁵ Porov. MEYNET, R.: *Trattato di Retorica Biblica*. Bologna: Centro editoriale dehoniano, 2008. s. 381.

⁶ Samozrejme, ak si odmyslíme označovanie citácií v moderných prekladoch a vydaniach Biblie.

⁷ Porov. MEYNET, R.: *Trattato di Retorica Biblica*. Bologna: Centro editoriale dehoniano, 2008. s. 386-388.

⁸ Porov. HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 1998. s. 191.

(Mt 21,33-46; Mk 12,1-12; Lk 20,9-19) a zvyšným textom Svätého Písma.

Biblické citácie a odkazy v podobenstve o zlých vinohradníkoch

Začiatok podobenstva o zlých vinohradníkoch vo všetkých troch synoptických verziách preberá elementy Piesne o vinici v Iz 5,1-7. „Vinicu mal miláčik môj na úrodnom úbočí. Okopal ju, skálie z nej vyzbieral, viničom ju vysadil, postavil uprostred nej vežu a lisom ju vystrojil“ (Iz 5,1-2). Samotný autor identifikuje vinicu s Izraelom a jej výsadbu s Júdom (porov. Iz 5,7). Táto vinica, od ktorej Pán očakával hrozno, urodila plánky. Ide o podobenstvo, ktorého význam opäť vysvetľuje samotný autor vo v. 7: Pán očakával od svojho ľudu právo a spravodlivosť (משפט a צדקה) reprezentované v podobenstve hroznom. Namiesto toho sa dočkal prelievania (krvi) a volania o pomoc (משפט a צדקה), ktoré reprezentujú plánky, teda nedobré ovocie. Oba negatívne termíny v hebrejčine zvukovo pripomínajú termíny pre právo a spravodlivosť, líšia sa len niekoľkými spoluhláskami. Evidentne ide o slovnú hračku.⁹

V tomto prvom prípade intertextuálnych vzťahov môžeme hovoriť o odkaze. Téma i výrazové prostriedky synoptikov (Mt 21,33; Mk 12,1; Lk 20,9) jasne odkazujú na grécky text LXX Iz 5,1-2¹⁰ a preto niet pochýb, že vinica v podobenstve reprezentuje Izrael. Avšak zatiaľ čo u Izaiáša je vinica s Izraelom stotožňovaná, v prípade evanjeliového podobenstva vinohradníci nie sú totožní s vinicou, ale stávajú sa za ňu zodpovednými. S tým súvisí aj rozdiel v osude vinice: u Izaiáša bude zničená (porov. Iz 5,5-6), zatiaľ čo v novozákonnom podobenstve bude vinica zverená iným (porov. Mt 21,41; Mk 12,9; Lk 20,16).

Pri štúdiu biblického kontextu novozákonného podobenstva o vinohradníkoch už na prvý pohľad vyniká priama citácia Ž 118,22-23 v Mt 21,42 a Mk 12,10 (resp. Ž 118,22 v Lk 20,17). Citácia u synoptikov zodpovedá doslovne textovej formulácii v LXX.¹¹ Citácia je uvedená zvyčajnou for-

mulou pre starozákonné citácie (ἐν ταῖς γραφαῖς / τὴν γραφήν / τὸ γεγραμμένον). Zatiaľ čo sa všetci traja synoptici zhodujú v znení citácie, každý z evanjelistov prezentuje jemne odlišný uhol pohľadu na to, ako Ježiš interpretuje a aplikuje Ž 118,22 vzhľadom na poslucháčov. Marek necháva citáciu samotnú ako záver Ježišových slov. Matúš však pokračuje vo v. 21,43 zdôraznením idey, že vinica bude daná iným. Lukáš v kontraste s nimi pridáva k citácii Ž 118 dve dodatočné alúzie z Izaiáša a Daniela¹², o ktorých budeme hovoriť neskôr.

Žalm 118 je modlitbou jednotlivca, ktorý sa stal obeťou prenasledovania a ťažkostí, ale bol zachránený Pánom a v žalme teraz vyzýva na oslavu Pána v liturgickom kontexte. Centrálnou časťou žalmu je spätný pohľad na súženia v minulosti a na Boží zachraňujúci zásah. Ježiš citovaním vv. 22-23 na konci podobenstva o zlých vinohradníkoch kritizuje náboženských predstaviteľov izraelského národa a zároveň ohlasuje svoju smrť a zmŕtvychvstanie.¹³

Citované verše Ž 118,22-23 slúžia, predovšetkým u Matúša, na ilustrovanie prechodu zverenej vinice na nový a pravý Izrael, teda kresťanskú cirkev, čo má oporu práve v zavrnutí uholného kameňa – Krista hebrejským ľuďom. Podľa rabínskej tradície je staviteľom Jeruzalema veľké Synedrium, teda Veľrada, ktorá podľa evanjelií vyvolala Ježišovu smrť. Práve tá viedla k vytvoreniu novej jeruzalemskej komunity, ktorá prehlásila Krista za „uholný kameň“. Zvrat po tomto zavrnutí, teda Kristovo zmŕtvychvstanie po jeho zabití, sú tou „obdivuhodnou vecou“ vykonanou Pánom. Tento koncept umocňuje aj slovná hračka hebrejských slov כֶּן, syn e כֶּן, kameň.¹⁴

Výraz κεφαλὴ γωνίας je doslovný preklad zriedkavého hebrejského vyjadrenia כֶּן אֶתֶּן וְכֶן אֶתֶּן a znamená doslova „uholný kameň, základový kameň“. Označuje sa tak najvzdialenejší roh stavby v horizontálnej rovine, teda základový kameň v rohu, od ktorého sa začína stavať a pevne stanovuje polohu a orientáciu stavby. V kontexte podobenstva o vinohradníkoch sa týmto výrazom nepoukazuje na začiatok stavby, ale na podi-

⁹ Porov. VLKOVÁ, G. I.: *Izajáš 1. 1 – 12. S námi je Bůh?* Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze, 2019. s. 163.

¹⁰ Texty LXX Iz 5,1-2 a Mt 21,41 (a paral.) sa zhodujú v použití gréckych slov ἀμπελών, φραγμός, περιπίθημι, οἰκοδομέω, πύργος a φυτεύω. Nie každý evanjelista využíva všetky tieto výrazy, napr. Lk má iba jeden: ἀμπελών.

¹¹ Porov. FRANCE, R. T.: *The Gospel of Matthew*. Grand Rapids/Cambridge: Eerdmans Publishing Co., 2007. s. 815; LANE, W. L.: *The Gospel of Mark*. Grand Rapids/Cambridge: Eerdmans Publishing Co., 1974. s. 421; BERDER, M.: „La pierre rejetée par les bâtisseurs”. *Psaume*

118,22-23 et son emploi dans les traditions juives et dans le Nouveau Testament. Paris: Librairie Lecoffre, J. Gabalda, 1996. s. 251.

¹² Porov. LANIER, G. R.: *The Rejected Stone in the Parable of the Wicked Tenants: Defending the Authenticity of Jesus' Quotation of Ps 118:22*. In: *Journal of the Evangelical Theological Society*, Scottsdale: evangelical Theological Society, 2013, roč. 56, č. 4, s. 740.

¹³ Porov. HROBON, B. – KACIAN, A. et al.: *Žalmy 101-118*. Trnava: Dobrá kniha, 2020. s. 492-495.

¹⁴ Porov. RAVASI, G.: *Il libro dei Salmi. Commento e attualizzazione*. 3. *Salmi 101 – 150*. Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna, 2015. s. 415.

vhodnú zmenu: kameň zavrhnutý ľuďmi (odmietnutý stavebníkmi ako nevhodný či nepekný) je naproti tomu prijatý a ocenený Bohom. Teda Ježiš, ktorý bol zavrhnutý a popravený, je vzkriesený z mŕtvych.¹⁵ Citácia Ž 118,22-23 vyjadruje ústrednú myšlienku celého podobenstva o zlých vinohradníkoch: odmietnutie Ježiša ako Božieho Syna zo strany predstaviteľov Izraela bolo ich tragickým omylom.

Ďalší odkaz sa nachádza v Mt 21,44 a Lk 20,18: „(Každý) kto padne na ten kameň, doláme sa, a na koho on padne, toho rozdlávi“. Marek tieto slová neuvádza. U oboch evanjelistov je znenie verša takmer identické. Zatiaľ čo verš Lk 20,18 obsahujú takmer všetky dochované rukopisy, v Matúšovom evanjeliu ho niektoré rukopisy vynechávajú¹⁶. Túto omisiu pokladá veľká časť biblistov za pôvodnú a vysvetľujú početnejšie zastúpenú dlhšiu verziu ako harmonizáciu s Lk. Avšak znenie nie je úplne doslovne zhodné a verš by sme očakávali skôr po v. 42 (čo by zodpovedalo jeho pozícii v Lk) ako po v. 43, kde je oddelený od citácie o kameni, ku ktorému sa viaže. France však navrhuje jeho umiestnenie na tomto mieste ako pôvodné pre alúziu na Dan 2 vo v. 44.¹⁷

Tento verš odkazuje na dva prorocké texty: Iz 28,16-18 a Iz 8,13-15.¹⁸ V Iz 8,13-15 je to sám Boh, kto je opísaný ako kameň či skala a svätyňa pre tých, ktorí mu veria, avšak bude kameňom úrazu pre neverných; tí, čo oň zakopnú, padnú a „rozbijú sa“. Toto posledné sloveso (*συνθλάω*) je iné ako používa LXX v Iz 8,15 (*συντριβω*), avšak obe majú význam „byť rozbitý na kúsky“ (ako hebr. *נשבר*).¹⁹ Opäť tu teda máme kameň stotožňovaný s Ježišom – uholným kameňom (porov. citácia Ž 118,22) a tých, ktorí ho odmietajú, teda súčasných predstaviteľov Izraela, pre ktorých sa stane kameňom úrazu a v dôsledku toho budú zničení.

¹⁵ Porov. MAREČEK, P.: Žalm 118 (117 LXX) a Markovo evangelium. In: *Studia theologica*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2018, roč. 20, č. 2, s. 31.

¹⁶ Verš Mt 21,44 chýba v D, 33, it, sy5.

¹⁷ Porov. FRANCE, R. T.: *The Gospel of Matthew*. Grand Rapids/Cambridge: Eerdmans Publishing Co., 2007. s. 807, 818.

¹⁸ Porov. DI PAOLO, R.: Scoprirsi chiamati, pentiti, eletti. Analisi retorica biblica di Mt 21,28 – 22,14. In: MEYNET, R. – ONISZCZUK, J.: *Studi del quinto convegno RBS*. Leuven – Paris – Bristol : Peeters, 2017. s. 81.

¹⁹ Porov. FRANCE, R. T.: *The Gospel of Matthew*. Grand Rapids/Cambridge: Eerdmans Publishing Co., 2007. s. 807, 818. Porov. KOEHLER, L. et al.: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Vol. I. Leiden: E. J. Brill, 1994-2000. s. 1402; ARNDT, W. et al.: *A Greek-English lexicon of the New Testament and other early Christian literature*. Chicago: University of Chicago Press, 2000. s. 972, 976.

Paralelu k Iz 8,13-15 nachádzame v Iz 28,16-18: tak ako bude Pán „svätyňou“ (*קדושה*) pre tých, ktorý mu budú dôverovať, ale kameňom úrazu a dôvodom záhuby pre jeho odporcov (porov. Iz 8,13-15), v Iz 28,16-17 bude Pánov základný, uholný kameň dôvodom súdu pre tých, ktorí s ním budú zaobchádzať bez rešpektu. V 17 s odkazom na právo ako mieru a spravodlivosť ako váhu implikuje potrebu stavať starostlivo na položenom základnom kameni. Obraz pochádza zo starovekej chrámovej teológie, ktorá kládla veľký dôraz pri prebudovávaní chrámu stavať presne na starých základoch, ktoré boli zjavené božstvom prvému staviteľovi. Akákoľvek odchýlka mohla vyvolať hnev božstva a zapríčiniť predčasné zrútenie nového chrámu. V kontexte Izaiášovho proroctva sú Pánovými základnými kameňmi morálne kategórie.²⁰ Kresťanskí spisovatelia druhej a tretej generácie v homíliách identifikovali kameň z Iz 28,16 s Ježišom ako základný kameň novej komunity (porov. 1Pt 2,4-6).²¹

Posledný odkaz nachádzajúci sa v podobenstve o vinohradníkoch (v Matúšovej a Lukášovej verzii) súvisí opäť s kameňom, ako sme už naznačili skôr. V Nabuchodonozorovej vízii (Dan 2,31-45) kameň (*קדש*) rozbije na kúsky (*יִתְפַּדֵּן*)²² zvláštnu sochu zloženú z viacerých materiálov, ktorá predstavuje kráľovstvá v moci kráľa Nabuchodonozora, pričom sa tento kameň stal „veľkým vrchom a zaplnil celú zem“ (v. 35). Tento kameň je „kráľovstvo, ktoré sa nikdy nerozpadne a kráľovstvo sa inému ľudu nedostane“ (v. 44). Keďže ide o eschatologický text, môžeme ho vykladať v mesiášskom zmysle: kameňom je sám Ježiš Kristus.²³ Kameň, ktorý zničil pozemské kráľovstvá, stal sa vrchom a zaplnil celú zem, predstavuje zvrchovanosť Boha a jeho moc, ktorá nastoľuje večnú vládu (porov. vrch, ktorý symbolizuje a stelesňuje Božiu vládu, v Iz 2,2-3; Ez 17,23; Ž 2,6; 48,2-3). Vrch, z ktorého sa bez zásahu rúk odlúpil tento kameň (porov. v. 45), môže byť symbolom Boha samotného s jeho silou a istotou (porov. Dt 32,18; Ž 31,3-4). Teda celé

²⁰ Porov. ROBERTS, J. J. M.: *First Isaiah*. Minneapolis: Fortress Press, 2015. s. 354.

²¹ Porov. BLENKINSOPP, J.: *Isaiah 1-39. A New Translation with Introduction and Commentary*. New York: Doubleday, 2000. s. 394.

²² Aramejské sloveso *תִּפַּד* (rovnaké ako v hebrejčine) znamená „byť rozbitý na kúsky“. Porov. KOEHLER, L. et al.: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Vol. 5. Aramaic. Leiden: E. J. Brill, 1994-2000. s. 1854. LXX používa slovné spojenie *λεπτά ἐγένετο*, „stali sa malými kúskami“.

²³ Porov. HARTMAN, L. F. – DI LELLA, A. A.: *The Book of Daniel*. Garden City: Doubleday & Company, Inc., 1978. s. 149-150.

rozprávanie o vízii sústreďuje pozornosť do bodu, v ktorom je nastolené nové zriadenie pochádzajúce od Boha. Ten, ktorý mal byť zdrojom sily a ochranou sa môže stať smrteľným nebezpečenstvom pre tých, ktorí si budujú vlastné stavby a útočiská (porov. *Iz 8, 11-15*).²⁴

Alúzie v podobenstve o zlých vinohradníkoch

V tejto časti štúdie chceme preskúmať relevantné alúzie nachádzajúce sa v textoch podobenstva o zlých vinohradníkoch v synoptických evanjeliách. Ako sme uviedli už skôr, alúzie zo všetkých druhov intertextuálnych vzťahov najviac apelujú na „biblickú pamäť“ čitateľa, a tak sú ich hodnotenie a interpretácia často pomerne subjektívne.

Ako prvý spomeňme Ž 80, ktorý opisuje Izrael ako Božiu vinicu. Žalm s použitím symbolu vinice je poetickým spevom, poznačeným utrpením izraelského národa, ale na druhej strane aj jeho dôverou v Boha. Tento kolektívny nárek a prosba ľudu sa obracia na svojho pastiera. Toto volanie je sprevádzané pripomienkou Bohu, že Izrael je jeho vysadenou viniťou (porov. vv. 9-10; *Iz 5,2*), ktorá však už viac neprihá víno a preto potrebuje prácu roľníka. Sám Boh dovolil zbúrať ohradu vinice a v dôsledku toho ju spustošili divé zvieratá. Žalmista vyjadruje presvedčenie, že ak sa ľud odvráti od hriechu, Pán sa k svojmu ľudu vráti. Dôveru vkladá do očakávaného „syna človeka“ (porov. v. 18), teda budúceho Mesiáša (porov. *Dan 7,13-14*).²⁵ Hoci niektorí autori odmietajú mesiášsku interpretáciu Ž 80 ako nepôvodnú a neskorú²⁶, u súčasného kresťanského čitateľa s jeho „biblickou pamäťou“ je táto alúzia v podobenstve o vinohradníkoch viac než zrejma. Mesiáš – Kristus jediný dokáže priniesť život viniči, ktorá neprihá úrodu (porov. *Mt 21,41*), pokiaľ je v rukách zlých vinohradníkov, ktorí odmietajú syna pána vinice.

Alúzia na „viniču“ (ἄμπελος), reprezentujúcu Izrael, ktorú „vysadil“ (ἐφύτευσά) Pán, nachádza-

me v texte *Jer 2,21*. Verš je súčasťou perikopy (*Jer 2,20-25*), v ktorej prorok líči porušenie zmluvy s Pánom prostredníctvom niekoľkých živých obrazov (vzdorná prostitútka, planý vinič, potulujúca sa t'ava, neskrotná oslica). Všetky vystihujú veľké Božie sklamanie v porovnaní s pôvodným očakávaním (vv. 2,2-3). Izrael odmietol Pána upadnutím do modloslužby.²⁷ Ž 80 používa metaforu Izraela ako vinice, ktorá bola presadená z Egypta do zaslúbenej zeme, aby prosperovala a prinášala ovocie; *Jer 2,21* rozvíja negatívny aspekt tejto metafory: ušľachtilý vinič sa stal divou pláňkou a prinášal bezcenné ovocie. Metaforu ďalej rozvíja prorok Ezechiel (*Ez 15,1-8*) a zachádza do dôsledkov: keďže vinica – Izrael neprihá očakávané dobré ovocie, jej drevo je dobré iba na spálenie.²⁸ V týchto textoch sme opäť svedkami idey nahradenia pôvodnej vinice – Izraela, keďže od tejto pána vinice nedostával požadovanú úrodu (porov. *Mt 21,41*; *Mk 12,9*; *Lk 20,16*).

Vinica, ktorú „vysadil“ pán vinice môže byť popri týchto textoch aj alúziou na záhradu „vysadenú“ Bohom v Edene (porov. *Gn 2,3*) pre človeka. Rovnako ako v Knihe Genezis je časť „ovocia“ vyhradená tomu, čo sadil. Prví ľudia si však chceli privlastniť všetko, rovnako ako vinohradníci v prenajatej viniči.²⁹

Za alúziu na mnohé biblické texty môžeme považovať aj niektoré kľúčové slová opakujúce sa v podobenstve o zlých vinohradníkoch. Výraz „poslal“ (ἀπέστειλεν, *Mt 21,34.36.37*; *Mk 12,2.4.5.6*; *Lk 20,10.11.12.13*) má vo Svätom Písme pomerne ustálený význam a označuje nielen poslanie na nejaké miesto alebo k určenej osobe, ale vzťahuje sa najmä na misiu zverenú poslanému.³⁰ Medzi poslanými v starom zákone zaujímajú ústredné miesto proroci (porov. *Jer 7,25*). Sloveso ἀποστέλλω je stredobodom každého prorockého povolania (porov. *Ex 3,10*; *Jer 1,7*; *Ez 2,3n*). Všetky posrania prorokov sa napriek ich rozmanitosti v konečnom dôsledku vzťahujú na Boží zámer spásy.³¹ Podobenstvo o zlých vinohradníkoch, ktorí postupne odmietali (viac či menej brutálnym

²⁴ Porov. GOLDINGAY, J. E., *Daniel*. Dallas: Word Books, 1989. s. 52.

²⁵ Porov. HROBŇ, B. et al.: *Žalmy 76 – 100*. Trnava: Dobrá kniha, 2018. s. 197. Hebrejský text Ž 80 spomína najprv „syna“ (בן, v. 16), potom však „syna človeka“ (בן־אדם, v. 18). LXX tento rozdiel stiera a v oboch prípadoch uvádza výraz „syn človeka“ (υἱός ἀνθρώπου). Môže ísť o zámerný dôraz na mesiášsku perspektívu Ž 80 v súvislosti s *Dan 7,13*. Takto číta Ž 80 aj Aramejský Targum. Porov. HOSSFELD, F.-L. – ZENGER, E.: *Psalms 2. A Commentary on Psalms 51 – 100*. Minneapolis: Fortress Press, 2005. s. 318.

²⁶ Porov. napr. TATE, M. E.: *Psalms 51 – 100*. Dallas: Word Books, 1990. s. 316.

²⁷ Porov. PACNER, S.: *Jeremjáš 1. 1 – 5. Co uděláte, až přijde konec Jeruzaléma?* Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze, 2019. s. 155.

²⁸ Porov. CRAIGIE, P. C. – KELLEY, P. H. – DRINKARD, J. F.: *Jeremiah 1 – 25*. Dallas: Word Books, 1991. s. 37.

²⁹ Porov. MEYNET, R.: *Il Vangelo secondo Luca. Analisi retorica*. Roma: Edizioni Dehoniane, 1994. s. 718.

³⁰ Porov. DUBOVSKÝ, P. et al.: *Marek*. Trnava: Dobrá kniha, 2013. s. 691.

³¹ Porov. LÉON-DUFOUR, X. et al.: *Slovník biblickej teológie*. Trnava: Dobrá kniha, 2003. s. 620.

spôsobom) vyslancov pána vinice bez sporu poukazuje na tento aspekt dejín spásy. Po vyslaní mnohých služobníkov – prorokov poslal pán vinice (Izraela) svojho vlastného syna. Kto odmietne jeho, odmieta samotného pána vinice. Teda kto odmieta prijať Krista ako toho, ktorého poslal Boh, odmieta samotného Boha (porov. Lk 9,48; 10,16).³²

Aj podstatné meno „sluha“ (*δοῦλος*, Mt 21,34.35.36; Mk 12,2.4; Lk 20,10.11) označuje v Biblii často Bohom povolané osoby, ako napríklad Mojžiš (porov. Joz 14,7), Jozue (porov. Joz 24,29), Dávid (porov. 2Sam 3,18) alebo proroci (porov. Jer 21,10; Ez 38,17; Am 3,7; Zach 1,6). Toto jasne zaznievajúce „echo“ v ušiach čitateľa podobenstva o vinohradníkoch mu pomáha chápať jeho alegorický význam. Vyjadrením tejto pomerne výraznej alegórie poslaných sluhov s Pánovými prorokmi sa stáva zrejmé, že podobenstvo hovorí o dejinno-spásnom vzťahu Boha s Izraelom.³³

Stupňovanie v posielaní sluhov a ich odmietaní vinohradníkmi kulminuje poslaním viacerých („viac ako predtým“, Mt 21,36; „mnoho iných“, Mk 12,5³⁴). Tento sumarizačný opis zdôrazňuje interpretáciu sluhov v podobenstve ako metaforu starozákonných prorokov – Božích sluhov, ktorých Izrael a jeho predstavitelia odmietali a prenasledovali. Čitateľ tak v podobenstve nachádza alúziu na biblické texty ako napr. Jer 2,30; 37,15; 1Kr 18,13; 22,27; 2Krn 24,20n; 36,15).³⁵ Takéto zaobchádzanie s prorokmi vidí kronista ako hriech Izraela (porov. 2Krn 36,15-16) a ihneď prechádza k opisu trestu (porov. 2Krn 36,17-21). Konanie národa došlo do bodu, z ktorého niet návratu (porov. 2Krn 36,16). Trestom za tento hriech je exil. Zdá sa, že kronista opisuje vinu Izraela ako kumulatívnu.³⁶ V rovnakom duchu môžeme chápať aj alegóriu z Ježišovho podobenstva o vinohradníkoch.

Doposiaľ uvedené citácie, odkazy a alúzie vychádzali z biblických textov, ktoré časovo jednoznačne predchádzajú vznik synoptických evanjelií. Keďže však analyzovanie biblického kontextu v rámci me-

tódy biblickej a semitskej rétorickej analýzy je prístupom synchronným, ako sme vysvetľovali na začiatku tejto štúdie, chceme na tomto mieste preskúmať aj intertextuálne vzťahy podobenstva o zlých vinohradníkoch s biblickými textami vznikajúcimi súčasne so synoptickými evanjeliami či dokonca neskôr.

Viaceré novozákonné texty, rovnako ako Ježiš v podobenstve o zlých vinohradníkoch, citujú Ž 118,22-23. Ten „kameň, ktorí stavitelia zavrhi, a on sa stal kameňom uholným“ (Sk 4,11) je jednoznačne identifikovaný so vzkrieseným Kristom. Slová žalmu cituje Peter v odpovedi Veľrade, ktorá sa Petra a Jána pýta: „Akou mocou alebo v mene koho ste to urobili?“ (Sk 4,7).³⁷ To, čo sa udialo s Ježišom Nazaretským rukami autorít Izraelského národa nie je nič iné, ako naplnenie slov o „zavrhnutom kameni“ v Ž 118. Boh ho urobil „uholným kameňom“, teda základom pre nový spôsob záchrany ľudstva.³⁸ Petrove slová v Skutkoch apoštolov sú viac parafrázou ako citáciou, pričom vyberá zo slov žalmu kľúčové slová. Pridaním slov *ὑφ' ὑμῶν* („vami“) robí zodpovednými zo zavrhnutia kameňa predstaviteľov národa.³⁹

Rovnaké slová Ž 118,22-23 o kameni sú citované aj v 1Pt 2,7-8. Peter ich priamo spája s citáciou Iz 8,14 („kameňom úrazu a skalou pohoršenia“) a Iz 28,16 („Hľa, kladiem na Sione kameň uholný, vyvolený a vzácny; kto v neho verí, nebude zahanbený“), pričom je to jediné miesto v Novom Zákone, kedy sú tieto tri starozákonné texty uvedené spolu a vzájomne prepojené.⁴⁰ Stretnutie s Ježišom pre človeka môže mať dva výsledky: Tento „kameň“ na ich ceste sa môže stať „uholným kameňom“, na ktorom môžu bezpečne vystavať svoj život, alebo sa stane pre nich „kameňom úrazu“ a pádu, ak ho odmietnu.⁴¹ Čitateľ pri čítaní podobenstva o zlých vinohradníkoch môže vyvolať zo svojej „biblickej pamäti“ práve tieto Petrove citácie a vďaka nim môže pochopiť zmysel celého podobenstva.

³² V Jánovom evanjeliu je „poslanie“ Božieho Syna (porov. Jn 3,17) nespochybniteľne spojené s jeho smrťou na kríži (porov. Jn 3,14). V Jn 3,14-18 je poslanstvo podobenstvo o zlých vinohradníkoch jasným spôsobom zhrnuté: Boh poslal svojho Syna, aby skrze neho spasil svet, a kto v neho neuverí, bude odsúdený.

³³ DUBOVSKÝ, P. et al.: Marek. Trnava: Dobrá kniha, 2013. s. 691.

³⁴ U Lk tento zovšeobecňujúci prvok chýba – v jeho verzii posla pán tri razy po jednom sluhovi.

³⁵ DUBOVSKÝ, P. et al.: Marek. Trnava: Dobrá kniha, 2013. s. 692.

³⁶ BALZARETTI, C.: Cronache. Introduzione, traduzione e commento. Cinisello Balsamo (Milano): Edizioni San Paolo, 2013. s. 420.

³⁷ Táto otázka Veľrady sa nápadne podobá otázke, ktorú kladú Ježišovi členovia tej istej Veľrady (porov. Mt 21,23; Mk 11,28; Lk 20,2) predtým, ako im vyrozpráva podobenstvo o zlých vinohradníkoch. Samotné podobenstvo je vlastne odpoveďou na ich otázku: Ježiš je Syn poslaný od Otca a teda jeho autorita pochádza od neho.

³⁸ Porov. FITZMYER, J.A.: *The Acts of the Apostles. A New Translation with Introduction and Commentary*. New Haven & London: Yale University Press, 1998. s. 296.

³⁹ Porov. BOCK, D. L.: *Acts*. Grand Rapids: Baker Academic, 2007. s. 193.

⁴⁰ Porov. MICHAELS, J. R.: *I Peter*. Waco: Word Books, 1998. s. 94.

⁴¹ Porov. DAVIDS, P. H.: *The First Epistle of Peter*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 1990. s. 89-90.

„Uholný kameň“ ako základ stavby chrámu novej komunity – Cirkvi nachádzame aj v texte *Ef 2,20-22*. Tento obraz „stavania na“ (sloveso *ἔποικοδομέω*) sa v Pavlových listoch nachádza aj v textoch *Kol 2,7* a *1Kor 3,10.12.14*. Je zrejmé, že obraz Krista ako uholného kameňa novej stavby bol prítomný v značnej miere medzi prvými veriacimi tejto „stavby“, teda novej Cirkvi, dokonca aj medzi tými, čo nepochádzali zo židovstva.⁴²

V mysli čitateľa podobenstva o zlých vinohradníkoch zaznieva silné biblické „echo“ aj pri výraze „milovaný syn“, ktorého takto pri jeho poslaní k nájomníkom označuje sám pán vinice. Matúš hovorí jednoducho o „synovi“ (*υἱός*; *Mt 21,37*), Marek a Lukáš však používajú slovné spojenie „milovaný syn“ (*υἱός ἀγαπητός*; *Mk 12,6*; *Lk 20,13*). Jedinečnosť poslaného syna pramení z jeho synovského vzťahu k pánovi vinice. Doteraz posielal „iba“ sluhov, teraz však posielala „milovaného“ syna. Doteraz boli mnohí, on je jeden (*εἷς*) a posledný (*ἔσχατος*). No mimoriadny vzťah pána vinice k synovi charakterizuje predovšetkým výraz „milovaného“ (*ἀγαπητόν*). Toto prídavné meno LXX často používa vo význame „jediný“. Čitateľ evanjeliového podobenstva (v tomto prípade najmä Markovej verzie) vie veľmi dobre, že titulom „milovaný syn“ označil Boží hlas práve Ježiša počas epifánii pri jeho krste v Jordáne (porov. *Mk 1,11*; porov. tiež *Mt 3,17*; *Lk 21,22*;) a na hore premenenia (porov. *Mk 9,7*).⁴³ Niet pochýb, že syn poslaný k vinohradníkovi – ktorí ho následne odmietajú a zabijú – je sám Ježiš Kristus, ktorého odmietli a neskôr priviedli na smrť súčasní správcovia vinice – Izraela.

Ďalšou alúziou obsiahnutou v podobenstve o vinohradníkoch môže byť niekoľko veršov z Listu Hebrejom (*Hebr 1,1-2*; *13,12*). Prvé dva verše tohto listu sú často vnímané ako zdôraznenie kontrastu medzi prorokmi a Synom Božím, ktorý je ultimátnym Božím zjavením.⁴⁴ Viacerí komentátori však navrhujú

⁴² V Pavlovej teológii Izrael ako celok odmietnutím Ježiša ako Mesiáša nestratil navždy možnosť spásy. V Rim 11,11-12 Pavol hovorí, že sa „potkli“ (o „kameň úrazu“ z *Iz 8,14*?), ale preto, aby sa toto zakopnutie v Božom pláne spásy stalo príležitosťou spásy pohanom, lebo apoštoli odmietnutí židmi sa obrátili na pohanov a im hlásali evanjelium. Aj podobenstvo o zlých vinohradníkoch v synoptických evanjeliách hovorí explicitne o tom, že podobenstvo povedal Ježiš o predstaviteľoch židovského národa, nie o národe ako celku (porov. *Mt 21,45* a par.).

⁴³ Porov. DUBOVSKÝ, P. et al.: *Marek*. Trnava: Dobrá kniha, 2013. s. 693.

⁴⁴ Porov. BUCHANAN, G.W.: *To the Hebrews*. New York: Doubleday, 1972. s. 3-10; LANE, W.L.: *Hebrews 1 – 8*. Dallas: Word Books, 1991.

chápať tieto dva verše ako polemický prológ k celému polemickému traktu. Oba texty – *Hebr 1,1-2* i podobenstvo o zlých vinohradníkoch v synoptických evanjeliách treba podľa nich chápať ako texty pochádzajúce z jednej tradície. Oba vypovedajú o „hanebnom“ odmietnutí Ježiša ako nositeľa finálneho Božieho zjavenia predstaviteľmi židovstva, zvlášť jeho usmrtením. Táto paralela je umocnená dôrazom na pozitívny význam Ježišovej smrti. Tento Ježiš, zvrhnutý jeho ľudom⁴⁵, bol potvrdený a obhájený Bohom, čo je témou podobenstva o vinohradníkoch i Listu Hebrejom.⁴⁶ Alúziu na text *Hebr 13,12*, kde nachádzame slová o Ježišovi, ktorý „trpel za bránou“, môžeme vidieť i v slovách evanjelistov, ktorí jednotne opisujú smrť syna pána vinice potom, čo ho vinohradníci vyvliekli z vinice von (porov. *Mt 21,39*; *Mk 12,8*; *Lk 20,15*). Poprava „za bránou“ mesta zahŕňala v sebe hanbu z vyčlenenia z posvätnéj zóny. Zo židovského pohľadu bol Ježiš odsúdený za rúhanie (porov. *Mk 14,63-64*; *Lv 24,10 – 16,23*) a narušiteľ Soboty (porov. *Nm 15,35*) a ako taký mal byť potrestaný „mimo tábora“. Ježiš bol takto vylúčený svojím ľudom a jeho smrť mala toto vylúčenie potvrdiť.⁴⁷

Záver

Pri skúmaní konkrétneho textu Svätého Písma nám analýza jeho biblického kontextu spolu s jeho rétorickou štruktúrou⁴⁸ pomáha pochopiť jeho význam. V tejto prehľadovej štúdií sme skúmaním biblic-

s. 11.

⁴⁵ Treba povedať, že tu v žiadnom prípade nemožno hovoriť o antisemitizme; autor píše v rámci situácie žido-kresťanského konfliktu v prvotnej cirkvi, ktorý vznikol z prijatia Ježiša ako Mesiáša, resp. jeho odmietnutia.

⁴⁶ Porov. DORMANDY, R.: *Hebrews 1:1-2 and the Parable of the Wicked Husbandmen*. In: *Expository Times*, London: Sage Publications Ltd., 1989, roč. 100, č. 10, s. 371-375. Viac k tomuto vnímaniu textu *Hebr 1,1-2* pozri: COCKERILL, G.L.: *The Epistle to the Hebrews*, Grand Rapids / Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, 2012, s. 86-88; SMILLIE, G.R.: *Contrast or Continuity in Hebrews 1.1-2?* In: *New Testament Studies*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, roč. 51, č. 4, s. 543-560.

⁴⁷ Porov. LANE, W.L.: *Hebrews 9-13*. Dallas: Word Books, 1991. s. 542.

⁴⁸ Samotnou rétorickou analýzou textov podobenstva o zlých vinohradníkoch v synoptických evanjeliách sme sa v tejto štúdií nezaoberali, keďže to nie je jej predmetom. Podľa našej vlastnej analýzy je text podobenstva vo všetkých troch verziách usporiadaný do koncentrickej štruktúry, v ktorej centre stojí vždy výpoveď o poslaní syna. Centrum koncentrickej štruktúry je kľúčom k interpretovaniu a pochopeniu celého textu. Viac o význame centra koncentrických štruktúr biblických textov sme písali v štúdií: HOSTOVECKÝ, M.: *Dôležitosť centra koncentrických štruktúr biblických textov*. Koncentrická štruktúra príbehu Zuzany (Dan 13). In: *Acta theologica et religionistica*, 2023, roč. 12, č. 1, s. 39-46.

kého kontextu podobenstva o zlých vinohradníkoch v synoptických evanjeliách ukázali, že ho môžeme chápať ako zhrnutie celého Evanjelia či dokonca celej Biblie. Kladie Ježiša do kontextu dejín spásy prostredníctvom intertextuálnych vzťahov s textami Starého zákona: pieseň o vinici (Iz 5,1-7), dejiny posielania prorokov Bohom a ich odmietanie či texty o uholnom kameni, ktorý sa môže stať kameňom úrazu pre tých, ktorí ho odmietajú prijať (Ž 118,22-23; Iz 8,13-15). Ježiš ako Syn poslaný Otcom stojí v centre plánu, ktorý má Boh so svojím ľudom a ukazuje, že Ježiš je poverený a jediný prostredník a Syn Boží. Otvára tému Božieho súdu s predstaviteľmi Izraelského národa, ktorý Syna odmietajú a dáva prísľub obdivuhodného potvrdenia Ježiša v jeho zmŕtvychvstání. Vinica je zverená novému spoločenstvu – Cirkvi, zatiaľ čo odmietnutý Syn sa stáva jej základným uholným kameňom. V podobenstve Ježiš deklaruje svoju identitu i autoritu a s plným vedomím ohlasuje svoj osud. Bude zabitý a dokonca „vyvlečený z vinice“. „Echo“ týchto myšlienok spoznáva čitateľ i vo viacerých novozákonných textoch, ktoré potvrdzujú túto interpretáciu prvým kresťanským spoločenstvom.

Na základe biblického kontextu a koncentrickej štruktúry podobenstva o zlých vinohradníkoch v jeho troch synoptických verziách s centrálnou výpoveďou o poslaní syna pána vinice zisťujeme, že jadrom podobenstva nie je zloba vinohradníkov, ale poslanie syna. Preto by bolo vhodnejšie označovať ho nadpisom „podobenstvo o poslaní syna“⁴⁹.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

ALAND, B. – ALAND, K. et al.: *Novum Testamentum Graece*. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 2012. ISBN 978-3-438-05140-0.

ARNDT, W. et al.: *A Greek-English lexicon of the New Testament and other early Christian literature*. Chicago : University of Chicago Press, 2000. ISBN 9780226039329.

BALZARETTI, C.: *Cronache. Introduzione, traduzione e commento*. Cinisello Balsamo (Milano): Edizioni San Paolo, 2013. ISBN 978-88-215-7805-2.

BERDER, M.: *“La pierre rejetée par les bâtisseurs”*. *Psaume 118,22-23 et son emploi dans les traditions juives et dans le Nouveau Testament*. Paris : Librairie Le coffret, J. Gabalda, 1996. ISBN 9782850210891.

BLINKINSOPP, J.: *Isaiah 1-39. A New Translation with Introduction and Commentary*. New York : Doubleday, 2000. ISBN 978-0385497169.

BOCK, D. L.: *Acts*. Grand Rapids : Baker Academic, 2007. ISBN 978-0-8010-2668-3.

BUCHANAN, G. W.: *To the Hebrews*. New York : Doubleday, 1972. ISBN 0-385-02995-0.

COCKERILL, G. L.: *The Epistle to the Hebrews*, Grand Rapids / Cambridge : William B. Eerdmans Publishing Company, 2012. ISBN 978-0-8028-2492-9.

CRAIGIE, P. C. – KELLEY, P. H. – DRINKARD, J. F.: *Jeremiah 1 – 25*. Dallas : Word Books, 1991. ISBN 0-8499-0225-8.

DAVIDS, P. H.: *The First Epistle of Peter*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 1990. ISBN 0-8028-2516-8.

DI PAOLO, R.: *Scopriarsi chiamati, pentiti, eletti. Analisi retorica biblica di Mt 21,28 – 22,14*. In: MEYNET, R. – ONISZCZUK, J.: *Studi del quinto convegno RBS*. Leuven – Paris – Bristol : Peeters, 2017, s. 73-93. ISBN 978-90-429-3499-3.

DORMANDY, R.: *Hebrews 1:1-2 and the Parable of the Wicked Husbandmen*. In: *Expository Times*, London : Sage Publications Ltd., 1989, roč. 100, č. 10, s. 371-375. ISSN 0014-5246.

DUBOVSKÝ, P. et al.: *Marek*. Trnava : Dobrá kniha, 2013. ISBN 978-80-7141-792-7.

ELLIGER, K. – RUDOLPH, W. eds.: *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997. ISBN 3-438-05219-9.

FITZMYER, J. A.: *The Acts of the Apostles. A New Translation with Introduction and Commentary*. New Haven & London : Yale University Press, 1998. ISBN 978-0-300-13982-2.

FRANCE, R. T.: *The Gospel of Matthew*. Grand Rapids/Cambridge : Eerdmans Publishing Co., 2007. ISBN 978-0-8028-2501-8.

GOLDINGAY, J. E., *Daniel*. Dallas: Word Books, 1989. ISBN 0-8499-0229-0.

HARTMAN, L. F. – DI LELLA, A. A.: *The Book of Daniel*. Garden City : Doubleday & Company, Inc., 1978. ISBN 0-385-01322-1.

HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco, 1998. ISBN 80-88933-07-2.

HOSSFELD, F.-L. – ZENGER, E.: *Psalms 2. A Commentary on Psalms 51 – 100*. Minneapolis : Fortress Press, 2005. ISBN 0-8006-6061-7.

⁴⁹ Na rozdiel od väčšiny biblických komentárov mu tento nadpis dáva napr. komentár: DUBOVSKÝ, P. et al.: *Marek*. Trnava: Dobrá kniha, 2013.

- HOSŤOVECKÝ, M.: Dôležitosť centra koncentrických štruktúr biblických textov. Koncentrická štruktúra príbehu Zuzany (Dan 13). In: *Acta theologica et religionistica*, 2023, roč. 12, č. 1, s. 39-46. ISSN (online) 1338-7251.
- HROBOŇ, B. et al.: *Žalmy 76 – 100*. Trnava : Dobrá kniha, 2018. ISBN 978-80-8191-135-4.
- HROBOŇ, B. – KACIAN, A. et al.: *Žalmy 101-118*. Trnava : Dobrá kniha, 2020. ISBN 978-80-8191-274-0.
- KOEHLER, L. et al.: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament. Vol. 1*. Leiden : E. J. Brill, 1994-2000. ISBN 978-9004096967.
- KOEHLER, L. et al.: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament. Vol. 5. Aramaic*. Leiden : E. J. Brill, 1994-2000. ISBN 978-90-04-11528-6.
- LANE, W. L.: *Hebrews 1 – 8*. Dallas : Word Books, 1991. ISBN 0-8499-0246-0.
- LANE, W. L.: *Hebrews 9-13*. Dallas : Word Books, 1991. ISBN 0-8499-0935-X.
- LANE, W. L.: *The Gospel of Mark*. Grand Rapids/ Cambridge : Eerdmans Publishing Co., 1974. ISBN 978-0-8028-2502-5.
- LANIER, G. R.: The Rejected Stone in the Parable of the Wicked Tenants: Defending the Authenticity of Jesus' Quotation of Ps 118:22. In: *Journal of the Evangelical Theological Society*, Scottsdale : Evangelical Theological Society, 2013, roč. 56, č. 4, s. 732-751. ISSN 0360-8808.
- LÉON-DUFOUR, X. et al.: *Slovník biblickej teológie*. Trnava : Dobrá kniha, 2003. ISBN 80-7141-414-X.
- MAREČEK, P.: Žalm 118 (117 LXX) a Markovo evangelium. In: *Studia theologica*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2018, roč. 20, č. 2, s. 19-34. ISSN 1212-8570.
- MENKEN, M. J. J.: The Psalms in Matthew's Gospel. In: *The Psalms in the New Testament*. London – New York : T&T Clark International, 2004. ISBN 0567089134.
- MEYNET, R.: *Il Vangelo secondo Luca. Analisi retorica*. Roma : Edizioni Dehoniane, 1994. ISBN 88-396-0551-7.
- MEYNET, R.: *Trattato di Retorica Biblica*. Bologna : Centro editoriale dehoniano, 2008. ISBN 978-88-10-25107-2.
- MICHAELS, J. R.: *I Peter*. Waco : Word Books, 1998. ISBN 0-8499-0248-7.
- PACNER, S.: *Jeremjáš I. 1 – 5. Co uděláte, až přijde konec Jeruzaléma?* Praha : Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze, 2019. ISBN 978-80-7545-060-9.
- RAHLFS, A. ed.: *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta lxx interpretes edidit Alfred Rahlfs. Duo volumina in uno*. Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 1979. ISBN 3-438-05121-4.
- RAVASI, G.: *Il libro dei Salmi. Commento e attualizzazione. 3. Salmi 101 – 150*. Bologna : Edizioni Dehoniane Bologna, 2015. ISBN 978-88-10-21607-1.
- ROBERTS, J. J. M.: *First Isaiah*. Minneapolis : Fortress Press, 2015. ISBN 978-0-8006-6080-2.
- SMILLIE, G. R.: Contrast or Continuity in Hebrews 1.1-2? In: *New Testament Studies*, Cambridge : Cambridge University Press, 2005, roč. 51, č. 4, s. 543-560. ISSN 0028-6885.
- Sväté Písmo Starého i Nového zákona*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2024. ISBN 978-80-8161-672-3.
- TATE, M. E.: *Psalms 51 – 100*. Dallas : Word Books, 1990. ISBN 0-8499-0219-3.
- VLKOVÁ, G. I.: *Izajáš I. 1 – 12. S námi je Bůh?* Praha : Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze, 2019. ISBN 978-80-7545-059-3.

PREMENY OLTÁROV KOSTOLA NASJVÄTEJŠEJ TROJICE OD FRANTIŠKÁNSKEJ TRADÍCIE PO SÚČASNOŠŤ

ĽUBOSLAV ŠMAJDA

Abstract: *The Minorites arrived in Stropkov in 1616 at the invitation of the nobleman Štefan Pethő, who, with the help of his uncle František, the abbot of Jasov, founded a monastery there. The monastery in Stropkov was consecrated in 1617, and its first superior became the Pole Benedikt Radzinski. Following family disputes and the attack on the monastery by the armed troops of Gabriel Bethlen in the years 1618–1619, the monks were forced to leave. The monastery was soon returned to the Minorites, although it had been severely damaged. In 1622, the Minorites reached an agreement with the Pethő family to administer the parish in Stropkov. Eventually, however, the Minorites were replaced by Polish Franciscans (Ordo Fratrum Minorum), who administered the parish until 1767. After a temporary stay of Franciscans from Prešov, Žigmund Pethő ensured in 1665 the settlement of Franciscans from Poland. The foundation for the monastery with a church, following the Minorites, was signed by the Hungarian provincial, the guardian of the Stropkov monastery Anton Nemšovský, and other friars. After several agreements, the process of re-Catholicization was completed, preventing the possible or renewed spread of the Reformation in Stropkov. In 1673, the construction of a masonry monastery with a church began, although it had been preceded by a dispute with the Franciscans from Prešov over liturgical equipment. In the 18th century, Baroque altars began to be created in the Church of the Holy Trinity, and they have been preserved to this day.*

Key words: *Stropkov. Church. Franciscans. Altars. Baroque.*

Po prvej svetovej vojne sa v roku 1921 vo františkánskom kostole v Stropkove usadili českí redemptoristi, na pozvanie košického biskupa Augustína Fischera-Colbrieho (1907 – 1925), ktorí začali konať v meste a jeho okolí misijné činnosti. Pražský provinciál František Mezírka ponuku prijal a generálny predstaviteľ v Ríme Patrik Murray kláš-

tor v septembri 1921 kanonicky zriadil. Stropkovskí redemptoristi, medzi nimi aj blahoslavený Dominik Metod Trčka, prvý rektor nového kláštora, hneď od začiatku konali mnohé menšie apoštolské práce. V roku 1922 vypomáhali miestnemu farárovi Františkovi Inczingerovi vo farskom kostole, ale aj vo filiálnych kostoloch. Slúžili omše, kázali, spovedali (aj na škapuliarsky odpust), zaopatrovali, pochovávali a podobne. Okrem toho vyučovali náboženstvo v Ľudovej škole v Stropkove, ale aj vo filiálkach v Breznici, Chotči alebo Bokši.¹ Ich činnosť zaznamenali kronikári do kláštornej kroniky, ktorá bola vedená v rokoch 1921 – 1947.² Okrem toho sa kronikár detailnejšie zmieňuje o oltároch, ktoré zostali po otcoch františkánov.

Otcovia redemptoristi prevzali kláštor po františkánov a zároveň aj ich oltáre z 18. storočia. Už 26. júla 1922 kronikár zaznamenal, že jeden z bočných oltárov (južný) bol zasvätený sv. Anne. V jeseni toho istého roku dali redemptoristi nafarbit' v kláštornom kostole oltáre. Zároveň dva malé oltáre, sv. Jána Nepomuckého a sv. Antonína zrušili a namiesto oltára sv. Jána Nepomuckého dali urobiť podstavec, opravili skalu a postavili tam sochu Panny Márie Lurdskej (bočný severný oltár). V júni 1923 dostali redemptoristi od neznámeho dobrodinca vzácny dar, oltárny obraz Božského Srdca Ježišovho, ktorý zavesili na oltár počas sviatku. V auguste 1923 doručil do kostola stolársky majster Michal Flešár nový oltár, ktorý umiestnili do oratória. V úvode roka 1924 dostali stropkovskí redemptoristi z Ríma korunky na obraz Matky Ustavičnej Pomoci a rám objednali od Pavla Gressaka v Bardejove. Samotný obraz na epištolnom oltári zadovážili z Ríma v roku 1921. Nový zlatený rám s papršlekmi a postriebrenými pásmi mal nápis „Matka Ustavičnej Pomoci,

¹ ČIŽMÁR, M.: *Rehoľný život na území Košického arcibiskupstva*. Prešov, 2004, s. 234–235; MANDZÁK, D. A.: *Mystéria viery III: Redemptoristi v Stropkove v rokoch 1921 – 2021*. Stropkov, 2021, s. 9–14

² Archív kláštora redemptoristov Stropkov, Kronika Kolleje Redemptoristů ve Stropkově 1921 – 1947.

Oroduj za nás“. Krátko na to umiestnili obraz na bočný oltár sv. Anny. Koncom septembra povolil košický biskup Augustín Fischer-Colbrie, aby bol nový obraz sv. Jozafáta umiestnený na stranu epištoly namiesto zničeného obrazu sv. Anny. Tento obraz mal byť pamiatkou na ňu a na sviatok sv. Anny sa pri ňom spievala svätá omša. Oltár sv. Františka (severný) zostal pre latinský obrad.³

Oltáre sú v sakrálnych budovách umiestňované v presbytériu (svätyňa – kňazište), v mieste centrálného bodu chrámu, na východnej strane. Ak má daný kostol v interiéri viacero oltárov, v presbytériu je umiestnený hlavný oltár. Pred 16. storočím sa hostie, paténa a kalich uchovávali v *sanktuáriu*, svätostánku umiestnenom na bočnej stene alebo v *pastofóriu*, voľne stojacej alebo prístennej kamennej schránke, v neskorej gotike a ranej renesancii. Po Tridentskom koncile (1545 – 1563) sa eucharistia mala uchovávať len na oltári, v novej schránke (*tabernákulum*), určenej na tento účel.⁴

V marci 1936 darovala bývalá farská gazdiná redemptoristom maľovaný obraz Svätej Rodiny, ako pamiatku na nebohého farára (Františka Inzingera). Zavesili ho na chodbe v priestore kláštora. Iný zaujímavý prípad sa stal v máji 1937, keď mladý chlapec ukradol kasu na opravu oltárov. Četníkom (žandárom) sa ho podarilo chytiť.⁵

Štyridsiate roky 20. storočia sa niesli v znamení opráv oltárov, ktoré boli nevyhnutné. V septembri 1941 spadol z južného oltára Matky Ustavičnej Pomoci veľký kus. Svedčilo to o starobe týchto skvostov a nutnosť ich rekonštrukcie bola potrebná. Redemptoristi vyhlásili zbierku na ich kompletnú rekonštrukciu. V júli 1942 odporúčal rezbár Bohuš Štefán konzervovať staré oltáre za cenu 65 000 korún a tie sa začali 25. augusta rozoberať. Páter František Lesák od 6. do 12. októbra (utorok – piatok) „kveštoval“ po Stropkove (zbieral peniaze pre kláštor). Vyzbierané finančné prostriedky mali smerovať nielen na opravu oltárov, ale aj na novú výmaľbu, opravu lavíc, spovedníc, sôch, elektrického osvetlenia, nové dvere či na novú krížovú cestu.⁶

³ Archív kláštora redemptoristov Stropkov, Kronika Kolleje Redemptoristů ve Stropkově 1921 – 1947, s. 15, 18, 32, 38, 43, 50, 642.

⁴ ŠEDIVÁ, Z. Architektonická a umenovedná terminológia používaná pri opise epigrafičných nosičov Slovenska. In ŠEDIVÝ, J. a kol.: *Latinská epigrafia: Dejiny a metodika výskumu historických nápisov zo Slovenska*. Bratislava, 2014, s. 188.

⁵ Archív kláštora redemptoristov Stropkov, Kronika Kolleje Redemptoristů ve Stropkově 1921 – 1947, s. 304, 326.

⁶ Archív kláštora redemptoristov Stropkov, Kronika Kolleje

Kronikár kláštora redemptoristov 11. novembra 1942 zaznamenal, že v rámci rekonštrukcie vymaľoval celý kostol i s kaplnkou pod chórom maliar Ján Zeman, rodák zo Stupavy. Okrem toho namaľoval: obraz Najsvätejšej Trojice na hlavnom oltári, ktorý obsahuje i Najsvätejšieho Vykupiteľa s jeho božským srdcom (premaľoval takto predošlý obraz Najsvätejšej Trojice a spolu Nanebovzatia Panny Márie); namaľoval i obraz sv. Františka Serafínskeho pre jeho oltár a spolu oltár Božieho Hrobu v kaplnke, premaľoval bielu sochu sv. Terezky Ježišovej na farebnú, ktorá bola namiesto sochy Božského Srdca; nafarbil znova sochu Božského Srdca, ktorá bola umiestnená na miesto obrazu sv. Antona Paduánskeho a sochu Panny Márie Lurdskej, ktorá bola z jej oltára v kaplnke postavená na miesto obrazu sv. Jána Nepomuckého, naproti Božskému Srdcu. Obrazy sv. Antona a sv. Jána boli ponechané ako ešte dosť pekné a na Slovensku veľmi známe a obľúbené v kostole na pravej stene. Obrazy na maľbe kostola sú tieto (olejové): v presbytériu 4 evanjelisti a pelikán, v lodi na povale obrazy sv. Petra a Pavla, sv. Michala a Jozefa, sv. Cecílie, uprostred Víťazosláva Redemptoristov v nebi. Okrem toho sú medzi maľbami viaceré symbolické maľby, napríklad Baránka Božieho, erb našej kongregácie, kňazské odznaky, odznaky umučenia Pána. Ozdoby na stenách sú vkusné a jednoduché, ich spodok ako aj spodky stĺpov sú nafarbené žltastou olejovou farbou, spodok stien v presbytériu ozdobený svetločervenými kobercami neolejovej farby“. Za všetko tieto práce zaplatili redemptoristi 23 800 korún, ktoré získali z milodarov veriacich. Kronikár ďalej zaznamenal, aké obrazy sa nachádzali pred touto výmaľbou: Predošlé maľby boli tiež pekné, ale oveľa jednoduchšie neolejové, len hlinkové. Na povale v lodi boli obrazy sv. Jozafáta a sv. Alfonza, sv. Cyrila a Metoda, sv. Cecílie, uprostred povaly Pán Ježiš medzi dietkami, na stene a chóre znak kongregácie, na stenách v kaplnke samé ľalie. Predošlú maľbu vykonali od 22. 7 – 3. 9. 1927 akademický maliar a profesor Vaněk z Prahy a dekoratívny maliar pán Šídlo z Prahy. Stála asi 17 000 Kč.. Slávnostná posviacka kostola po vykonaní rekonštrukcie sa uskutočnila v dňoch 5. – 8. decembra 1942.⁷

Dôležitým je opis, rekonštrukcia a genéza oltárov, ktoré kronikár zaznamenal v rovnakom období, ako predchádzajúci: „Rezbársku, stolársku, maliarsku

Redemptoristů ve Stropkově 1921 – 1947, s. 427, 451, 453, 456.

⁷ Archív kláštora redemptoristov Stropkov, Kronika Kolleje Redemptoristů ve Stropkově 1921 – 1947, s. 459, 461.

a pozlacovačskú prácu 3 oltárov a kazateľnice previedla firma Štefan Bohuš z Uhorskej Vsi pri Morave. Stolársku prácu konal pán Anton Jecuško zo Stropkova, rezbársku, maliarsku a pozlacovačskú robotu konal s pánom majstrom pán Jozef Križanovský zo Stropkova. Táto práca stála 60 000 korún. Bola vykonaná dobre, svedomite, dôkladne, k úplnému uspokojeniu nás i veriacich. Celý kostol akoby dostal novú podobu, premenený bol v krásne, radostné, posvätné nebo. Predtým boli dva bočné oltáre na spadnutie a kusy z nich aj sochy niektoré padali už dole. Teraz sa celé rozobrali, zadná kostra oltárov a kazateľnice sa dala nová, kazateľnica dostala nový vrch i spodok so šínovou podporou, všetko bolo očistené, impregnované, poškodené časti opravené, chýbajúce doplnené, tmavobarnavý tón predošlej farby a mramorovania bol premenený na jasný, veselý žltozelenkastočervený, zlaté časti boli znova pozlátané na silný i matný lesk, niektoré nezlátané časti boli pozlátané, čo sa dalo, všetko sa zo starých pamiatok zachovalo. – Na hlavnom oltári otáčajúci sa vnútri bohostánok bol premenený na pevný, hlboký, otvorený a bol krásne vyzdobený. Sochy sv. Jána Kapistránskeho a sv. Bernardína Sienského, františkánov nad dverami, za oltár ako málo cenné a zbytočné preplňujúce oltár boli odstránené. – Bočný oltár na pravej strane (južný) pôvodne sv. Anny, potom sv. Jozafáta bol krásne prerobený na oltár Panny Márie Ustavičnej Pomoci. Hore na ňom bolo vyrezané umelecky Srdce Panny Márie. – Bočný oltár na ľavej strane (severný) zasvätený sv. Františkovi Serafínskemu (v jaskynke oltárnej bola socha sv. Františka, ako dostáva 5 rán Krista Pána na svoje telo a malá socha blahoslaveného Egida – františkáni boli v Stropkove od roku 1673 – 1913; redemptoristi prišli tu roku 1921) premenený bol na redemptoristický oltár sv. Alfonza, sv. Klementa Hofbauera a sv. Gerarda Majellu. – Sochu sv. Alfonza dostali sme z nášho kláštora v Podolínci (je to socha z nášho bývalého Kostola v Stráži pri Poprade od majstra Júlia Šugára z roku 1933); sochy sv. Klementa a Gerarda dajú sa čím skôr zrobiť (robené v dielni Jozefa Weissa a Ľudovíta Kanku z Banskej Štiavnici v roku 1943). Na oba bočné oltáre zrobili sa pekné bohostánky. Miesto bočného oltára sv. Františka bude jeho oltár a spolu oltár Božieho Hrobu v kaplnke (z dielne prinesené vo februári 1943; obraz sv. Františka maloval Ján Zeman v roku 1942). Najdôstojnejší pán biskup Jozef Čársky (1925 – 1939) dovolil tituly oltárov podľa ľúbosti v kostole zmeniť, len hlavný ol-

tár musí zostať ďalej zasvätený Najsvätejšej Trojici... Všetky tieto práce boli hotové do posviacky 8. XII. 1942, len niektoré menšie veci zostali k dokončeniu, napríklad kanonické oltárne tabuľky, vyrezávané podstavce pod sochy Božského Srdca, Panny Márie Lurdskej a sv. Terezky; Ďalej meče k sochám sv. Barbory a Kataríny a mučenícke koleso k tejto soche...“⁸

Mená všetkých darcov zo Stropkova, Breznice, Sitníkov, Tisince, Chotče či Duplína aj s darovanými sumami zapísal kronikár na niekoľkých stranách. Celkovo sa im podarilo na takúto rozsiahlejšiu interiérovú opravu nazbierať 100 787,7 korún. Následne boli uvedení všetci krstní rodičia pri posviacke obnoveného kostola, ale aj pozvaní hostia k tejto posviacke, medzi nimi majstri podieľajúci sa na obnove. Práce na oltári sv. Františka, Božieho Hrobu – umiestnené v kaplnke a krížovej cesty (opravená rezbárom Jozefom Križanovským) opísal kronikár v marci 1943. Podobne prepísal list Ministerstva školstva a národnej osvety z augusta 1943, ktorý sa týkal celkovej obnovy. Celkový sumár a opis oltárov, soch a ďalších vecí vykonal kronikár v máji 1944.⁹

V druhej polovici roka 1944 bolo mesto niekoľkokrát bombardované a jedna bomba zasiahla kláštor, preto boli redemptoristi nútení z mesta na určitý čas odísť. Našťastie bomby nezničili kláštorný kostol a oltáre zostali neporušené, podobne ako oltáre v rímskokatolíckom kostole. Všetky pretrvali do dnešných dní. Budova kláštora s kláštorným kostolom sú jediné stavby toho typu v meste. Zároveň predstavujú jedinečný typ pamiatky pre tento región, najbližší podobný kláštor je až vo Vranove nad Topľou. Kláštor svedčí o význame a prosperite mesta v čase vzniku tohto pomerne rozsiahleho komplexu v 17. storočí. Významnou a neoddeliteľnou súčasťou kláštorného komplexu je kláštorná záhrada, ktorá je jeho primárnou časťou a vytvára s kláštorom jeden celok.

Františkánsky komplex je národnou kultúrnou pamiatkou a v Ústrednom zozname pamiatkového fondu je zapísaný pod číslom 245/1-2. Za pamiatku bol vyhlásený 7. marca 1963 rozhodnutím SKK ONV Bardejov 183/63. Väčšina historických fotografií oltárov sa nachádza v archívoch Pamiatkového úradu Slovenskej republiky alebo v archíve Krajského pamiatkového úradu v Prešove.

⁸ Archív kláštora redemptoristov Stropkov, Kronika Koleje Redemptoristů ve Stropkově 1921 – 1947, s. 462-463, 642.

⁹ Archív kláštora redemptoristov Stropkov, Kronika Koleje Redemptoristů ve Stropkově 1921 – 1947, s. 463-482, 551, 642.

HLAVNÝ OLTÁR NAJSVÄTEJŠEJ TROJICE

Neskorobarokový hlavný oltár sv. Trojice je situovaný v závere presbytéria. Odbornou literatúrou je datovaný do 18. storočia a jeho architektonické riešenie odráža talentovaného tvorcu. Autorstvo je prisudzované košickému rezbárovi Jozefovi Hartmanovi (*cca 1719-†1764), ktorý zhotovil s istotou bočný oltár Panny Márie Škapuliarskej spolu so sochami a bočný oltár sv. Anny spolu so sochami, v Kostole Najsvätejšieho Tela Pána, ako centrálného hradného kostola. Na oltári sa nenachádza žiadne datovanie, ktoré by pomohlo určiť presný rok jeho zhotovenia.¹⁰

V rámci výtvarnej stránky je najlepším dielom barokovej oltárnej tvorby v Stropkove. Jeho kompozícia má jasný zreteľ, značný emotívny účinok. V hlavnej, ústrednej časti dominuje obraz Najsvätejšej Trojice s tabernákulom (bohostánkom). Na menze v osi tabernákula je umiestnená kartuša s františkánskym symbolom – skrížené prebité ruky a kríž. V nadstavci na archivoltu je umiestnená kartuša so symbolom dnešného Slovenska – trojvršie s krížom. Po okrajoch je motto Redemptoristov: Redemptio (apud eum) Copiosa – Hojné Vykúpenie, ktoré vychádza zo Žalmu 130:7 ...nech očakáva Izrael Pána. Lebo u Pána je milosrdenstvo a hojné vykúpenie... . Nad touto kartušou je symbol Najsvätejšej Trojice s Božím okom. Menza s tabernákulom a ambitom je v horizontálnom členení v prízemí. Nosnými prvkami oltára sú dva postranné točité stĺpy s vysokými pätkami, ktoré sú zakončené korintskou akantovou hlavicou. Stĺpy nesú masívnu prehnutú hlavnú rímsu, ktorú prerušuje ústredný obraz. Rímsy sú prepojené archivoltou, ktorá tvorí nadstavec oltára. Vyklenuté tabernákulum s anjelmi po stranách je tvarovo veľmi príbuzné tabernákuľu z hlavného oltára Kostola Najsvätejšieho Tela Pána. Na dvierkach sú grécke písmená Alfa a Omega (ΑΩ). Spomínajú sa v Zjavení apoštola Jána 1:8: Ja som Alfa a Omega, hovorí Pán Boh, ktorý je, ktorý bol a ktorý príde, Všemohúci. Ústrednými postavami oltára sú sochy svätého Jozefa a svätého Jána Krstiteľa, i sochy svätej Kataríny a svätej Barbory. V súčasnosti tieto sochy nemajú svoje atribúty, ktoré sú viditeľné na fotografiách z 50-tych a 70-tych rokov 20. storočia. Barbora mala v ruke kalich, Jozef ľaliu, Ján Krstiteľ kríž s nápisom a Katarína koleso.

¹⁰ Kolektív autorov. *Súpis pamiatok na Slovensku III. (R - Ž)*. Bratislava, 1969, s. 211.

Sú umiestnené nad ambitovými dverami a majú vysokú výtvarnú úroveň. Na okrajoch ríms v nadstavci sú symetricky rozmiestnené dvojice anjelov.¹¹

BOČNÝ OLTÁR PANNY MÁRIE LURDSKEJ

Bočný oltár, pôvodne zasvätený sv. Františkovi, predstavuje jednoduchú oltárnu architektúru. Hlavnými nosnými prvkami oltára sú volútové pilastre, zakončené prelamanou rímsou. V interkolumniu s jaskynnou scénou a postavou Panny Márie je rímsa prerušená. Božské srdce v žiari a oblakoch sa nachádza v nadstavci. Tabernákulum je umiestnené v osi pod ústredným výjavom. Vázy sa nachádzajú na rímsach pilastrov. Špic nadstavca ukončuje mušľa (časť chýba). Tento oltár sa podobá na oltár svätej Anny v Kostole Najsvätejšieho Tela Pána. Podobne, ako hlavný oltár, mohol byť vytvorený v rezbárskej dielni Jozefa Hartmana. Sochy sv. Klementa Hofbauera, sv. Gerarda Majellu a Pražského Jezuliatka boli premiestnené na bočný oltár Matky Ustavičnej Pomoci.

BOČNÝ OLTÁR MATKY USTAVIČNEJ POMOCI

Tento bočný zlátený mramorový oltár, ktorý bol pôvodne zasvätený sv. Anne, je vývojovo podobný bočnému oltáru Panny Márie Škapuliarskej z Kostola Najsvätejšieho Tela Pána. Ústredným prvkom oltára je obraz Panny Márie – Matky Ustavičnej Pomoci, avšak pôvodne jej nebol zasvätený. Pôvodný obraz sa nachádza v Chráme sv. Cyrila a Metoda. Z obrazu, po celom jeho obvode, vyvierajú prúdy slnečných lúčov a pod ním je zhluk obláčikov. V nárožiach obrazu sú hlavy puttiov (malí anjelíci, obľúbené ozdoby barokových i rokokových oltárov). Nosnými prvkami oltára sú rokajom zdobené pilastre zakončené rímsou. Tá je prelamaná a retabulom prebieha iba v ľahkom náznaku. V nadstavci je umiestnené Božské srdce v žiari a oblakoch. Tabernákulum je umiestnené pred oltárom. Na menze je zašifrovaný štylizovaný nápis – MÁRIA. Aj tu sa prisudzuje jeho autorstvo Jozefovi Hartmanovi.

KAZATEĽNICA

Drevené sochy svätcov sú umiestnené aj po obvode kazateľnice, ktorá má oktogonálny pôdorys a baldachýn. Po obvode zábradlia sú rozmiestnené trištvrtstĺpy s entasisom a hlavicami, nad nimi

¹¹ BEŇKO, J. *Stropkov*. Martin, 1994, s. 246.

obieha prelamovaná rímsa. V šiestich interkolumniách sú niky s podstavcami a mušľovým dekorom. V nich boli voľne uložené ľudové polychromované drevené barokové sochy šiestich svätcov, kazateľov Rádu svätého Františka: sv. Bonaventúru, sv. Františka z Assisi, sv. Antona Paduánskeho, sv. Bernardína Sienského, sv. Jána Kapistránskeho a sv. Kláry z Assisi. Posledná menovaná svätica, nasledovníčka sv. Františka z Assisi, podľa ktorej nazvali rehoľný Rád svätej Kláry (klarisky), prežila v kláštore 41 rokov v súžití s Bohom a bola vzorom pre mnohé mladé ženy, medzi nimi aj princezné. Žila v úplnej chudobe, bez pozemkov, bez stálych príjmov, v klauzúre. Zvláštnu lásku preukazovala ukrižovanému Ježišovi. Celé dni a noci rozjímal o Spasiteľových bolestiach. Práve ona sa javí ako najpravdepodobnejšie posledné pôvodné vyobrazenie na kazateľnici. Redemptoristi po príchode do kláštorného kostola nahradili troch františkánskych kazateľov sochami sv. Alfonza Mária de Liguori, sv. Gerarda Majellu a sv. Klementa Jána Mária Hofbauera. Išlo o pôvabnú ľudovú drevo-rezbu, avšak niekto tri sochy v roku 1993 ukradol, a to dvoch františkánskych kazateľov, sv. Bernardína Sienského a sv. Antona Paduánskeho, tiež zakladateľa rehole redemptoristov sv. Alfonza Mária de Liguori.¹² Tri ukradnuté sochy na kazateľnici boli nahradené, avšak neumelecky zhotovené (na jednom podstavci nebola v minulosti socha). V súčasnosti nachádzame na kazateľnici týchto svätcov: sv. Bernardín Sienský, sv. Anton Paduánsky, sv. Alfonz Mária de Liguori, sv. Gerard Majella, sv. František a sv. Klement Ján Mária Hofbauer. Oválny obraz Matky Ustavičnej Pomoci s ornamentom je umiestnený na doske medzi rečníšťaťom a baldachýnom, avšak pôvodne tam bol umiestnený symbol františkánskeho rádu, ako na hlavnom oltári - skrížené prebité ruky a kríž.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

BEŇKO, J.: *Stropkov*. Martin : Gradus, 1994, ISBN 80-901392-5-6.

ČIŽMÁR, M.: *Rehoľný život na území Košického arcibiskupstva*. Prešov : Michal Vaško, 2004, ISBN 80-7165-442-6.

Kolektív autorov. *Súpis pamiatok na Slovensku III. (R - Ž)*. Bratislava : Obzor, 1969.

MANDZÁK, D.A.: *Mystéria viery III: Redemptoristi v Stropkove v rokoch 1921 – 2021*. Stropkov : Mestský úrad, 2021, ISBN 978-80-570-2969-4.

Stropkovská svätokrádež storočia – Kam asi cestovali sochy od Františkánov?!. In: *Stropkovské Spektrum*, č. 7, roč. III. z 1. apríla 1993.

ŠEDIVÁ, Z.: Architektonická a umenovedná terminológia používaná pri opise epigrafických nosičov Slovenska. In ŠEDIVÝ, J. a kol.: *Latinská epigrafia: Dejiny a metodika výskumu historických nápisov zo Slovenska*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014, ISBN 978-80-223-3776-2.

UNGHVÁRY, E.: *Sztrapkó és várának története*. Huszt, 1912.

Archívne zdroje

Archív kláštora redemptoristov Stropkov:
Kronika Kolleje Redemptoristů ve Stropkově (1921 – 1947)

¹² Stropkovská svätokrádež storočia – Kam asi cestovali sochy od Františkánov?!. In: *Stropkovské Spektrum*, č. 7, roč. III. z 1. apríla 1993, s. 3.

GIUSEPPE VERDI: NABUCCO AKO HUDOBNO- DRAMATICKÁ REFLEXIA ŽIDOVSKÉHO EXILU, IDENTITY A KOLEKTÍVNEJ PAMÄTI

GABRIELA ŠMAJDOVÁ FOŤKOVÁ

Abstract: *This study examines Giuseppe Verdi's opera Nabucco as a significant music-dramatic model for the reflection of Jewish exile, collective identity, and cultural memory. The analysis is based on the premise that the opera does not function merely as a dramatic adaptation of the biblical narrative of the Babylonian captivity, but rather as a symbolic and memory-based construct through which universal experiences of displacement, loss of political sovereignty, and the endangerment of religious identity are articulated. Particular attention is devoted to the work's music-dramatic structure, with emphasis on the role of the chorus as the bearer of a collective subject and on the relationship between individual characters and collective vocal expressions. Methodologically, the study combines music-analytical approaches with hermeneutic interpretation and concepts drawn from memory studies. Through an analysis of form, texture, harmonic language, and musical temporality, the article demonstrates how Verdi's music constructs an image of collective identity grounded in memory, faith, and spiritual continuity rather than political power. Choral numbers – most notably the chorus "Va, pensiero" – are interpreted as media of cultural memory that convey the experience of exile in a symbolic and universalized form. The study further considers the nineteenth-century reception of Nabucco, highlighting the opera's capacity to acquire new meanings across different historical and cultural contexts. In this sense, Nabucco is understood as an open model of cultural memory that transcends its biblical framework and participates in broader discourses on collective memory, identity, and music as a medium of historical experience.*

Key words: *Giuseppe Verdi, Nabucco, Jewish exile, musical Identity, opera, Collective memory, Opera studies.*

Opera Giuseppe Verdiho *Nabucco*, uvedená v premiére roku 1842 v milánskom Teatro alla Scala, predstavuje jedno z kľúčových diel raného obdobia

talianskej romantickej opery. Jej význam však nespočíva iba v hudobno-dramatických inováciách, ale aj v schopnosti opery artikulovať kolektívne historické skúsenosti prostredníctvom symbolického hudobného jazyka. Dielo vzniklo v období intenzívneho spoločenského a politického formovania talianskej identity, čo sa odrazilo aj v jeho mimoriadne silnej recepcii.

Libreto Temistocla Soleru, inšpirované starozákonným príbehom babylonského zajatia Židov, slúži v opere *Nabucco* ako univerzálny rámec pre reflexiu exilu, straty politickej suverenity a ohrozenia kolektívnej identity. Židovský národ je tu koncipovaný ako kolektívny subjekt, ktorého existencia je definovaná nie politickou mocou, ale pamäťou, vierou a duchovnou kontinuitou.

Cieľom tejto práce je analyzovať operu *Nabucco* so zameraním na zobrazenie židovského národa, jeho kolektívnej identity a duchovného rozmeru prostredníctvom detailného rozboru jednotlivých dejstiev. Pozornosť bude venovaná najmä spôsobu, akým Verdi hudobne a dramaticky formuje obraz Židov ako národa v exile, ako pracuje s motívmi viery, pamäti a utrpenia a aký význam má slávny zbor „Va, pensiero“ v kontexte kultúrnej a náboženskej identity.

Život Giuseppe Verdiho ako skladateľa

Giuseppe Verdi (1813 – 1901) patrí k najvýznamnejším osobnostiam talianskej hudby 19. storočia a jeho tvorba predstavuje jeden z kľúčových pilierov formovania romantickej opery. Verdiho umelecký vývin prebiehal v období zásadných politických a spoločenských premien, ktoré súhrnne označujeme ako *Risorgimento*, teda proces zjednocovania Talianska. V tomto kontexte nadobudla opera osobitný význam ako médium schopné sprostredkovať kolektívne emócie, historické skúsenosti a národné ambície, pričom Verdiho diela sa stali integrálnou

súčasťou tohto kultúrneho diskurzu¹. Jeho opery boli vnímané nielen ako umelecké artefakty, ale aj ako symbolické výpovede o identite, útlaku a túžbe po slobode. Verdiho osobná životná skúsenosť, poznačená skromným pôvodom, obmedzeným formálnym hudobným vzdelaním a opakovanými osobnými tragédiami, významne ovplyvnila jeho umelecké myslenie. Napriek absencii systematickej akademickej kompozičnej prípravy si dokázal osvojiť tradície talianskej opery a pretvoriť ich do osobitého dramatického jazyka, v ktorom hudba slúži predovšetkým expresii dramatického obsahu a psychologickej pravdivosti². Postupne sa tak vzdŕaloval od belcantovej estetiky zameranej na vokálnu virtuozitu a ornamentálnosť a smeroval k modelu opery, v ktorej má hudba predovšetkým dramatickú a významotvornú funkciu³. Jedným z charakteristických znakov Verdiho opernej estetiky je dôraz na konflikt medzi jednotlivcom a kolektívom. Individuálne dramatické postavy sú v jeho dielach často postavené do opozície voči širším spoločenským, politickým alebo náboženským silám, ktoré sú reprezentované zborom. Zbor vo Verdiho operách neplní len dekoratívnu alebo ilustračnú funkciu, ale vystupuje ako aktívny dramatický činiteľ a nositeľ kolektívneho hlasu⁴. Prostredníctvom zborových scén Verdi artikuluje skúsenosti spoločenstva ako celku a vytvára priestor pre reflexiu kolektívnej identity, pamäti a historickej skúsenosti⁵. Táto kolektívna dimenzia nadobúda osobitný význam v opere *Nabucco* (1842), ktorá predstavuje zásadný zlom v skladateľovej tvorbe. Úspech diela znamenal nielen začiatok Verdiho medzinárodnej kariéry, ale aj definitívne formovanie jeho operného štýlu. *Nabucco* demonštruje Verdiho schopnosť spojiť dramaticky účinný hudobný jazyk so symbolickým obsahom, ktorý presahuje konkrétny dejový rámec a umožňuje širšiu kultúrnu a ideovú interpretáciu⁶. Zbor „Va, pensiero“ sa stal emblémom tohto prístupu: vystupuje ako hlas kolektívu definovaného skúsenosťou vyhnan-

stva, straty politickej suverenity a ohrozenia identity, pričom jeho existencia je založená na pamäti, viere a duchovnej kontinuite, nie na politickej moci⁷.

Z hľadiska hudobno-historického vývoja predstavuje Verdi prechodovú postavu medzi belcantovou tradíciou prvej polovice 19. storočia a neskoršími realistickými tendenciami v opere. Jeho diela významne ovplyvnili ďalší vývoj talianskej opery a vytvorili model hudobno-dramatickej výstavby, ktorý zdôrazňuje jednotu hudby a drámy⁸. Zároveň však Verdiho tvorbu nemožno chápať izolovane od jej spoločenského a kultúrneho kontextu. Jeho opery fungujú ako pamäťové médiá, prostredníctvom ktorých sa artikulujú kolektívne skúsenosti, historické traumy a formy spoločenského sebauvedomenia⁹. Práve v tejto schopnosti, prepájať hudobnú štruktúru s otázkami identity, pamäti a historickej skúsenosti, spočíva trvalý význam Giuseppe Verdiho v dejinách opery¹⁰.

Opera Nabucco

Opera *Nabucco* (skrátene z *Nabucodonosor*) je talianska opera v štyroch dejstvách, ktorú Giuseppe Verdi skomponoval v roku 1841 na libreto *Temistocla Soleru*. Libreto vychádza zo starozákonného príbehu babylonského zajatia Židov, vyhnaných zo svojej vlasti kráľom Nabuchodonozorom, pričom biblický materiál slúži ako symbolický rámec pre romantickú dramatickú zápletku a politické sprisahanie, typické pre opernú estetiku 19. storočia¹¹. Už v tejto rovine dielo presahuje rámec biblickej ilustrácie a vytvára priestor pre ideovú reflexiu vzťahu medzi vierou, mocou a kolektívnou identitou¹².

Najznámejším číslom opery je zbor „Va, pensiero, sull'ali dorate“ („Let', myšlienka, na zlatých krídlach“) z 3. dejstva, známy ako Zbor hebrejských otrokov. Jeho výnimočné postavenie v recepcii diela dokladá aj historický fakt, že sa stal kolektívnym symbolom Verdiho tvorby: pri skladateľovom pohrebe ho dav spontánne začal spievať ako prejav kultúrnej

¹ BUDDEN, J.: *The Operas of Verdi*. Volume I. Oxford : Clarendon Press, 1973.

² PARKER, R.: *Leonora's Last Act: Essays in Verdian Discourse*. Princeton : Princeton University Press, 1997.

³ DAHLHAUS, C.: *Foundations of Music History*. Cambridge : Cambridge University Press, 1983.

⁴ SMART, M. A.: *Mimomania: Music and Gesture in Nineteenth-Century Opera*. Berkeley : University of California Press, 2004.

⁵ KRAMER, L.: *Music as Cultural Practice, 1800–1900*. Berkeley : University of California Press, 1990.

⁶ BUDDEN, J.: *The Operas of Verdi*. Volume I. Oxford : Clarendon Press, 1973.

⁷ PARKER, R.: *Leonora's Last Act: Essays in Verdian Discourse*. Princeton : Princeton University Press, 1997.

⁸ DAHLHAUS, C.: *Nineteenth-Century Music*. Berkeley : University of California Press, 1989.

⁹ BOHLMAN, P. V.: *Music, Nationalism, and the Making of the New Europe*. New York : Routledge, 2004.

¹⁰ ASSMANN, J.: *Das kulturelle Gedächtnis*. München : C. H. Beck, 1992.

¹¹ BUDDEN, J.: *The Operas of Verdi*. Volume I. Oxford : Clarendon Press, 1973.

¹² PARKER, R.: *Leonora's Last Act: Essays in Verdian Discourse*. Princeton : Princeton University Press, 1997.

a emocionálnej identifikácie¹³. Opera bola prvýkrát uvedená pod pôvodným názvom *Nabucodonosor* 9. marca 1842 v milánskom Teatro alla Scala. Sopranistka Giuseppina Strepponi, ktorá na premiére stvárnila postavu Abigaille, sa neskôr stala Verdiho manželkou¹⁴. *Nabucco* vzniklo v období skladateľovej osobnej i profesionálnej krízy po dvoch predchádzajúcich neúspešných operách. Verdi sám neskôr označil toto dielo za skutočný začiatok svojej umeleckej kariéry, pričom zdôrazňoval, že napriek ťažkostiam pri komponovaní sa opera „narodila pod šťastnou hviezdou“¹⁵. Osobitnú kapitolu v dejinách recepcie opery predstavuje mimoriadne náročná sopranová úloha Abigaille, ktorej vysoká tessitura a dramatická intenzita sa často spájali s hlasovým poškodením interpretiek. Prípady Eleny Souliotsovej či Anity Cerquetti poukazujú na rizikovosť tejto roly, zatiaľ čo Maria Callasová ju interpretovala iba výnimočne a viaceré významné sopranistky, ako Leontyne Price či Joan Sutherlandová, ju úplne odmietli¹⁶. Súčasnú životaschopnosť diela potvrdzujú aj moderné inscenácie, napríklad londýnske uvedenie v Royal Opera House z roku 2013 s Plácidom Domingom, prenášané do kín po celom svete¹⁷. Z hudobno-ideového hľadiska sa *Nabucco* stáva viac než biblickou freskou. Verdi, vychádzajúc z belcantovej tradície, vnáša do opery nové romantické hodnoty – dramatickú intenzitu, emocionálnu polaritu a výraznú „hudobnú dialektiku“ medzi jednotlivcom a kolektívom¹⁸. Zbor v tomto kontexte nadobúda výnimočné postavenie: nestáva sa iba komentátorom deja, ale aktívnym dramatickým subjektom, ktorý artikuluje morálny, etický a duchovný rozmer kolektívnej existencie¹⁹.

Zbor Židov, najmä v časti „Va, pensiero“, funguje ako hudobný symbol utrpenia, kolektívnej pamäti a túžby po slobode. Jeho hymnická, lyricky jednoduchá melódia nadobúda charakter kolektívnej modlitby, ktorá vyjadruje nielen skúsenosť exilu, ale aj nádej na

duchovné vyslobodenie. V kontexte talianskeho *Risorgimento* bola táto hudobná reč vnímaná aj ako alegória národno-emanipačných túžob, analogických k hebrejskej snahe o návrat do vlasti²⁰.

Aj v slovenskom opernom prostredí si *Nabucco* vybudovalo stabilné miesto. Prvé uvedenie sa uskutočnilo v roku 1964 v Košiciach a o dva roky neskôr nasledovala premiéra v Slovenskom národnom divadle v Bratislave. Dlhodobé zotrvanie inscenácie v repertoári svedčí o trvalej aktuálnosti a sile ideového posolstva diela pre stredoeurópske publikum²¹.

Z uvedeného kontextu vyplýva, že *Nabucco* nemožno chápať iba ako biblické dramatické dielo, ale ako komplexnú hudobno-ideovú konštrukciu, v ktorej Verdi syntetizuje náboženské, politické a estetické impulzy do jednotného dramatického celku. Opera reflektuje univerzálne otázky kolektívnej pamäti, legitímnej moci a duchovnej slobody spôsobom, ktorý si zachováva relevanciu v rôznych historických a kultúrnych prostrediach.

Dejstvá Opery

I. dejstvo – Jeruzalem: Chrám ako centrum židovskej identity

Prvé dejstvo opery *Nabucco* plní funkciu komplexnej dramaturgickej expozície, v ktorej sa paralelne rozvíja politický, náboženský aj osobný konflikt. Dej je situovaný do priestoru jeruzalemského chrámu, ktorý nepredstavuje iba konkrétne miesto dramatického diania, ale predovšetkým symbol duchovnej a národnej jednoty židovského národa. Chrám ako priestor Božej prítomnosti, modlitby a historickej pamäti Izraela nadobúda zásadný význam pre ideovú výstavbu opery; jeho ohrozenie babilonským vojskom je prezentované ako existenčná kríza presahujúca rámec vojenského konfliktu.

Dramatický rámec prvého dejstva je založený na ostrom protiklade medzi monoteistickou vierou Hebrejov a polyteisticko-despotickým systémom Babylonu, ktorý Verdi využíva ako metaforu útlaku. Židia sú od začiatku vykreslení ako kolektív v stave ohrozenia, avšak nie ako pasívne obeť historických okolností. Ich reakcia na blížiacu sa katastrofu je zakotvená vo viere a modlitbe, čím sa ich kolektívna

¹³ ROSSELLI, J.: *The Life of Verdi*. Cambridge : Cambridge University Press, 2000.

¹⁴ BUDDEN, J.: *The Operas of Verdi*. Volume I. Oxford : Clarendon Press, 1973.

¹⁵ VERDI, G.: *Letters of Giuseppe Verdi*. Edited by Hans Busch. New York : Knopf, 1948.

¹⁶ STANLEY, J.: *The Verdi Soprano*. London : Faber & Faber, 1994.

¹⁷ ROYAL OPERA HOUSE. *Nabucco* (Live Cinema Broadcast). London, 2013.

¹⁸ DAHLHAUS, C.: *Nineteenth-Century Music*. Berkeley : University of California Press, 1989.

¹⁹ SMART, M. A.: *Mimomania: Music and Gesture in Nineteenth-Century Opera*. Berkeley: University of California Press, 2004.

²⁰ BOHLMAN, P. V.: *Music, Nationalism, and the Making of the New Europe*. New York : Routledge, 2004.

²¹ OPERA SLOVAKIA. *Nabucco na slovenských operných javiskách*. Bratislava.

identita explicitne odvodzuje od transcendentného poriadku, nie od politickej či vojenskej moci. Ústrednou postavou duchovného rozmeru deja je veľkňaz Zaccaria, ktorý je už v expozícii koncipovaný ako nositeľ transcendentnej autority. Jeho hudobný materiál – charakterizovaný hlbokou hlasovou polohou, slávnostným rytmom a chorálnou faktúrou – vytvára dojem stability, pevnosti a nemennosti, čím ostro kontrastuje s emocionálne vypätým a dramaticky fragmentovaným hudobným prejavom babylonských postáv. Zaccariova viera nie je pasívnym postojom, ale aktívnou silou, ktorá sa stáva nástrojom duchovného odporu voči útlaku a zároveň zdrojom nádeje pre celý národ.

V protiklade k tomuto kolektívnemu a transcendentne ukotvenému postoju stojí Izmaelovo morálne zlyhanie, ktoré má v opere paradigmatický význam. Jeho osobná voľba uprednostniť individuálny cit pred kolektívnou zodpovednosťou narúša ideu národnej súdržnosti a odhaľuje vnútorné napätie medzi individuálnou emóciou a politickou či náboženskou povinnosťou. Tento konflikt sa v priebehu opery opakovane vracia a predstavuje jeden z kľúčových dramatických motívov.

Výrazným dramatickým katalyzátorom deja je postava Abigaille, ktorej hudobný jazyk je už v prvom dejstve charakterizovaný fragmentovanosťou, prudkými dynamickými a výrazovými kontrastmi a extrémnymi polohami hlasu. Tieto hudobné znaky anticipujú jej vnútornú rozpoltenosť, ambíciu a budúcu tragédiu a zároveň ju stavajú do opozície voči stabilnému duchovnému svetu, ktorý reprezentuje Zaccaria. Osobitný symbolický význam má v rámci expozície zajatie Fenény. Tento moment má dvojakú dramaturgickú funkciu: na jednej strane slúži ako strategický nástroj babylonskej moci, na druhej strane však predstavuje nádej, že aj v čase najväčšieho ohrozenia môže dôjsť k Božiemu zásahu. Fenéna sa tak stáva symbolom možnosti záchranu a potvrdením viery v transcendentnú spravodlivosť.

Prvé dejstvo vrcholí vojenským víťazstvom Babylonu, ktoré však dramaturgicky nepredstavuje skutočný triumf. Naopak, víťazstvo despotickej moci je naznačené ako začiatok jej morálneho úpadku. Verdi tým už v expozícii naznačuje základnú ideovú líniu opery: politická a vojenská sila, zbavená duchovného ukotvenia, je v konečnom dôsledku nestabilná, zatiaľ čo identita založená na viere, pamäti a duchovnej kontinuite pretrváva aj v podmienkach exilu a útlaku.

II. dejstvo – *L'empio*: Moc, bezbožnosť a popretie vyvolenstva

Druhé dejstvo opery *Nabucco* predstavuje zásadné prehĺbenie konfliktu medzi židovským monoteizmom a babylonskou polyteistickou mocou, pričom dramatický dôraz sa presúva od vonkajšieho politického napätia k vnútorným psychologickým a ideologickým konfliktom. Postava Abigaille tu vystupuje ako ústredný dramatický motor deja a zosobňuje násilnú uzurpáciu moci spojenú s odmietnutím akéhokoľvek vyššieho morálneho či transcendentného princípu. Jej rozhodnutie vyhladiť Židov predstavuje extrémnu formu popretia ich práva na existenciu i biblického konceptu vyvolenosti, čím sa konflikt medzi Babylonom a Hebrejmi dostáva do roviny absolútneho ohrozenia.

Židovský národ sa v tomto dejstve ocitá v stave úplnej bezmocnosti, zbavený akejkolvek politickej či vojenskej ochrany. Ich jedinou možnou obranou zostáva modlitba a bezvýhradná dôvera v Boží zásah. Modlitba veľkňaza Zaccaria nadobúda charakter prorockého vyhlásenia, v ktorom sa náboženská viera mení na aktívnu formu odporu voči tyranii. Hudobná štylizácia týchto scén sa vyznačuje pokojom, stabilitou a vnútornou koncentráciou, čím Verdi vytvára výrazný kontrast k agresívnemu a fragmentovanému hudobnému jazyku babylonských postáv. Práve prostredníctvom tohto kontrastu sú Židia situovaní do morálne nadradenej pozície voči svojim utláčateľom.

Druhé dejstvo zároveň tvorí centrum psychologickú a ideologickú výstavbu celej opery. Kľúčovým momentom je odhalenie Abigailleinho pôvodu, ktoré zásadne relativizuje jej nárok na moc. Legitimizácia vlády sa tu ukazuje ako otázka pôvodu, nie osobných schopností či ambícií, čo Abigaille vníma ako hlbokú nespravodlivosť. Jej túžba po moci je tak prezentovaná nielen ako prejav osobnej ctižiadosti, ale ako existenciálna reakcia na spoločenské vylúčenie a popretie identity. Tento moment výrazne prehĺbuje tragický rozmer jej postavy a zároveň odhaľuje mechanizmy moci založené na vylučovaní a násilí.

Postava Nabucca nadobúda v druhom dejstve rozmer tragického panovníka. Jeho vyhlásenie sa za boha predstavuje archetypálny motív *hybris*, známy z antickej tragédie, v ktorom sa prekročenie hraníc ľudskej moci nevyhnutne spája s pádom. Verdi tento moment hudobne podčiarkuje dramatickou akumuláciou napätia, po ktorej nasleduje prudký zlom

– Nabuccovo šialenstvo. Toto šialenstvo možno interpretovať nielen ako formu božieho trestu, ale aj ako symbolický rozklad identity moci zbavenej transcendentného ukotvenia.

Abigailleino prevzatie vlády nevedie k stabilizácii politického systému, ale k jeho ďalšej deformácii. Jej vláda je založená na terore, represii a popretí základných morálnych princípov, čím Verdi demonštruje, že moc zbavená etického a duchovného základu je inherentne deštruktívna. Druhé dejstvo tak vytvára ideový kontrapunkt k duchovnej stabilite židovského kolektívu a pripravuje pôdu pre záverečné rozuzlenie opery, v ktorom sa konflikt medzi vierou a despoticou mocou vyhrotí do definitívneho záveru.

III. dejstvo – *La profezia*: Exil, pamäť a kolektívny hlas

Tretie dejstvo opery *Nabucco* predstavuje emocionálny a ideový vrchol celého diela, v ktorom sa dramatické napätie presúva z roviny vonkajšieho konfliktu do roviny kolektívnej reflexie a pamäti. Ústredným bodom dejstva je zbor „Va, pensiero“, ktorý je výnimočný tým, že v ňom úplne absentuje individuálna dramatická akcia. Židia tu nevystupujú ako súbor jednotlivých postáv zapojených do deja, ale ako jednotný kolektívny hlas pamäti, obracajúci sa k minulosti a k stratenej vlasti.

Text zboru je založený na motívoch spomienky na krajinu predkov, rieky Jordán a Sion ako duchovné centrum národa. Práve prostredníctvom týchto obrazov dochádza k redefinovaniu židovskej identity v podmienkach exilu: identita už nie je viazaná na politickú suverenitu či územnú moc, ale na pamäť, jazyk a vieru. Hudobná jednoduchosť, diatonickosť a lyrický charakter zboru túto ideu výrazne podporujú a dodávajú výpovedi univerzálnu zrozumiteľnosť. Verdi tu vedome rezignuje na dramatickú exaltovanosť v prospech pokojnej, kontemplatívnej výpovede, ktorá má charakter kolektívneho rozjímania.

V tomto momente opera jednoznačne presahuje rámec biblického príbehu a nadobúda podobu univerzálnej reflexie osudu národov v exile. Židia sa stávajú symbolom kolektívneho utrpenia, ale zároveň aj duchovnej vytrvalosti a schopnosti zachovať si identitu prostredníctvom pamäti. Zbor „Va, pensiero“ tak funguje viac než len ako lyrické intermezzo: predstavuje kolektívny monológ národa, v ktorom sa

minulosť stáva zdrojom duchovnej rezistencie voči prítomnému útlaku.

Z hudobno-dramatického hľadiska je zbor charakteristický formálnou jednoduchosťou, symetriou a stabilitou, ktoré ostro kontrastujú s dramatickou fragmentovanosťou a emocionálnou vypätosťou predchádzajúcich scén. Tento kontrast má jasný ideový význam: Verdi ním zdôrazňuje, že skutočná sila nespočíva v násilí, moci ani politickej dominancii, ale v jednote, duchovnej súdržnosti a zdieľanej pamäti spoločenstva. Významným ideovým prvkom tretieho dejstva je aj Zaccariovo proroctvo, ktoré funguje ako teologická interpretácia historického utrpenia. Utrpenie Hebrejov tu nie je prezentované ako náhodné alebo nezmyselné, ale ako súčasť širšieho eschatologického poriadku. Postava Zaccaria v tomto momente presahuje rámec opernej drámy a nadobúda charakter biblického archetypu proroka, ktorý sprostredkúva transcendentný zmysel dejín a upevňuje kolektívnu nádej.

Naopak, Abigaille v treťom dejstve postupne stráca svoju dramatickú dominanciu, čo symbolizuje vnútornú nestabilitu jej vlády. Jej moc sa ukazuje ako čisto vonkajšia, založená na násilí a represii, zatiaľ čo skutočná autorita sa koncentruje v duchovnej rovine – v zbere a v postave Zaccaria. Tretie dejstvo tak jasne vytyčuje ideový obrat opery: centrum moci sa presúva od politickej dominancie k duchovnej autorite, čím sa pripravuje pôda pre záverečné rozuzlenie diela.

IV. dejstvo – *L'idolo infranto*: Obnova viery a národa

Záverečné dejstvo opery *Nabucco* prináša rozuzlenie základného ideového a dramatického konfliktu prostredníctvom Božieho zásahu, ktorý má zásadný význam nielen pre individuálne osudy postáv, ale aj pre celkové ideové vyznenie diela. Nabuccova konverzia je koncipovaná ako viacrozmerný akt: nejde iba o osobný duchovný obrat, ale o symbolické uznanie Boha Izraela ako jediného pravého Boha. Tento moment zároveň predstavuje odmietnutie dovtedajšieho polyteistického a despotickeho systému moci, ktorý bol založený na násilí a sebaoslavnej autorite panovníka.

Nabuccova modlitba má charakter hlbokej introspekcie, v ktorej si panovník uvedomuje vlastnú konečnosť a obmedzenosť ľudskej moci. Konverzia tak nadobúda nielen náboženský, ale aj politický roz-

mer: znamená zrieknutie sa absolutistických nárokov a podriadenie svetskej moci vyššiemu morálnemu a transcendentnému zákonu. Verdi tým naznačuje, že legitimita vlády nevyplýva zo sily ani z násilia, ale z uznania spravodlivého poriadku presahujúceho ľudské ambície. Zničenie modly Baala má v tomto kontexte silný symbolický význam. Predstavuje deštrukciu falošných autorít, ktoré tvorili ideologický základ predchádzajúceho útlaku, a zároveň potvrdenie víťazstva viery nad politickou mocou. Oslobodenie Hebrejov a obnova chrámu symbolizujú návrat k poriadku legitimizovanému spravodlivosťou a duchovnou kontinuitou, nie vojenskou prevahou. Židovský národ je v závere opery rehabilitovaný ako legitímny nositeľ historickej a náboženskej identity, založenej na pamäti, viere

a kontinuite duchovných hodnôt.

Významnú úlohu v tomto procese zohráva postava Zaccaria, ktorý v závere vystupuje ako prorok potvrdzujúci zmysel utrpenia v rámci Božieho plánu. Jeho prítomnosť a autorita legitimizujú výsledné rozuzlenie nielen ako politickú zmenu, ale predovšetkým ako naplnenie transcendentného poriadku dejín. Utrpenie Hebrejov tak nadobúda eschatologický význam a je interpretované ako skúška viery vedúca k duchovnej obnove. Tragickým, no významovo dôležitým prvkom záverečného dejstva je Abigailina smrť. Jej koniec nepredstavuje triumf ani jednoduché morálne odsúdenie, ale funguje ako memento: dôkaz, že ambícia oddelená od etického a duchovného základu vedie k sebazničeniu. Verdi sa vyhýba jednoznačnému moralizovaniu a ponecháva Abigail v stave tragickej ambivalencie, čím posilňuje komplexnosť ideového posolstva opery.

Záverečné dejstvo tak uzatvára operu ako rituál premeny, v ktorom sa pôvodný konflikt medzi vierou a despotickou mocou rieši nie prostredníctvom ďalšieho násilia, ale skrze pokánie, konverziu a obnovenie spravodlivého poriadku. *Nabucco* sa tým stáva nielen dramatickým príbehom o páde a obnove panovníka, ale aj hudobno-dramatickou alegóriou o vzťahu moci, viery a historickej pamäti.²²

Muzikologická analýza židovského zboru *Va, pensiero, sull'ali dorate*

Zbor „*Va, pensiero, sull'ali dorate*“ z opery *Giuseppe Verdiho Nabucco* predstavuje výnimočný prí-

klad hudobnej štylizácie kolektívnej pamäti a exilovej identity prostredníctvom zborovej faktúry. Z hľadiska formy, melodiky, harmónie i textúry ide o číslo, ktoré sa zámerne vyhýba dramatickej exaltovanosti a namiesto nej vytvára kontemplatívny, pamäťovo orientovaný hudobný priestor.

Zbor je vystavaný v prehľadnej trojdielnej forme **A – B – A'**, ktorá podporuje cyklický charakter hudobného času.

Úvodná časť A

(**t. 1 – 16**) predstavuje hlavnú tematickú myšlienku v pokojnom, stabilnom hudobnom toku. Melodická línia sa rozvíja postupne, bez výrazných kontrastov, čím vytvára dojem statickej meditácie.

Stredná časť B

(**t. 17 – 32**) prináša mierne harmonické a dynamické zhustenie, ktoré korešponduje s emocionálnym prehĺbením textu. Napriek tomu nedochádza k dramatickému zlomu; napätie je kontrolované a zostáva v rámci lyrickej expresivity.

Návrat časti A'

(**t. 33 – 48**) nepôsobí ako mechanická repríza, ale ako pamäťovo prehĺbené zopakovanie pôvodnej myšlienky, čím sa význam hlavnej témy aktualizuje v novom emocionálnom kontexte.

Hudobný čas je charakterizovaný pomalým tempom „Largo“ a pravidelným metrickým pulzom. Absencia výrazných rytmických kontrastov (t. 1 – 48) vytvára dojem pozastavenia času, typický pre hudbu spomínania, nie dramatického konania. Melodika zboru sa vyznačuje kantabilitou, diatonickosťou a postupným pohybom v relatívne úzkom ambitu, najmä v úvodnej časti (t. 1 – 16). Verdi sa vyhýba veľkým intervalovým skokom a virtuóznym gestám, čím dosahuje spevnosť a zrozumiteľnosť hudobného výrazu. Hymnický charakter melódie sa prejavuje najmä v pravidelnom frázovaní a symetrickej stavbe melodických viet. Zborové hlasy sa pohybujú prevažne v stredných polohách (t. 1 – 48), pričom žiadny hlas nie je zvýraznený ako sólový nositeľ významu. Melodická línia je zdieľaná kolektívne, čím sa hudobne artikuluje ideový princíp kolektívnej identity a rovnosti hlasov. Faktúra zboru je prevažne *homofónna*, čo je zreteľné už od úvodných taktov (t. 1 – 8). Všetky hlasy postupujú rytmicky súbežne, čím sa potláča individualizácia a zvýrazňuje zbor ako jednotný subjekt.

²² Giuseppe Verdi, libretto Temistocle Solera: *Nabucco*, opera o štyroch dejstvách, Praha, Národné divadlo, 2024, 101 s.

Tento kompozičný postup zároveň zabezpečuje maximálnu zrozumiteľnosť textu, ktorý má v tomto čísle zásadný význam.

Homofónna textúra pretrváva počas celého zboru (takt: 1 – 48) a len výnimočne je obohatená o jemné vnútorné hlasové pohyby, ktoré však nikdy nenarúšajú celkový dojem jednoty. Zbor tak funguje ako kolektívny hlas pamäti, nie ako dramatický akťér v tradičnom opernom zmysle. Harmonický jazyk zboru je založený na funkčnej tonalite so stabilnými kadenciami, najmä v záveroch fráz (takt: 7 – 8, 15 – 16, 31 – 32, 47 – 48). Harmónia sa pohybuje v rámci jedného tonálneho centra, pričom modulácie sú minimálne a nenápadné. Mierne napätie vzniká v strednej časti (takt: 17 – 32) prostredníctvom sekundárnych dominánt a jemných chromatických náznakov, nikdy však nevedie k dramatickému zlomu. Táto harmonická stabilita kontrastuje s tematizovaným stavom exilu a vyhnanstva a umožňuje interpretovať harmóniu ako idealizovaný obraz stratenej vlasti, existujúci v pamäti kolektívu. Orchestrácia je úsporná a podriadená vokálnej zložke. Orchester vytvára mäkký harmonický podklad, ktorý podporuje spevnosť zboru a nepreberá tematickú iniciatívu (takt: 1 – 48). Dynamika sa pohybuje prevažne v rozmedzí *piano* až *mezzopiano*, s jemnými dynamickými vlnami, ktoré sledujú prirodzený tok textu, najmä v strednej časti (takt: 17 – 32). Táto dynamická zdržanlivosť zabraňuje patetickému vyzneniu a podporuje charakter kolektívnej meditácie. Vzťah hudby a textu je založený na princípe významovej kongruencie. Hudobná štruktúra podporuje obsah textu, ktorý sa obracia k pamäti, minulosti a stratenej vlasti. V úvodných taktach (takt. 1 – 8) hudba sprevádza text ako pokojné vyzývanie pamäti, zatiaľ čo v strednej časti (takt. 17 – 32) dochádza k emocionálnemu prehĺbeniu spomienky. Záverečné takty (takt. 33 – 48) predstavujú návrat k pôvodnej myšlienke, teraz však s vedomím utrpenia a túžby po duchovnom návrate.

Opera *Nabucco* predstavuje jedinečné hudobno-dramatické dielo, v ktorom Giuseppe Verdi vytvára komplexný obraz židovského národa ako kolektívneho subjektu dejín. Židia nie sú v opere len pasívnymi obeťami historických udalostí, ale aktívnymi nositeľmi viery, pamäti a duchovnej identity. Ich utrpenie v exile je prezentované ako skúška, ktorá nevedie k zániku, ale k prehĺbeniu kolektívneho vedomia. Zvlášť významná je skutočnosť, že Verdi kla-

die dôraz na kolektívny rozmer židovskej identity prostredníctvom zboru, čím narúša tradičné operné zameranie na individuálne postavy. Zbor Židov sa stáva hlasom národa, ktorý si aj v podmienkach vyhnanstva zachováva vnútornú slobodu. Tento aspekt robí z *Nabucca* dielo s nadčasovým poslanstvom. Zobrazenie židovského národa v opere *Nabucco* má zásadný význam aj pre širší kontext skúmania kultúrnej a náboženskej identity. Opera ukazuje, že identita národa nie je podmienená politickou mocou, ale kontinuitou pamäti, viery a kultúrnej tradície. Práve v tomto zmysle možno *Nabucco* chápať ako umeleckú reflexiu univerzálnej skúsenosti exilu, ktorá presahuje historické i geografické hranice.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

- ASSMANN, J.: *Das kulturelle Gedächtnis*. München : C. H. Beck, 1992.
- BUDDEN, J.: *The Operas of Verdi. Volume I*. Oxford : Clarendon Press, 1973.
- BOHLMAN, P. V.: *Music, Nationalism, and the Making of the New Europe*. New York : Routledge, 2004.
- DAHLHAUS, C.: *Nineteenth-Century Music*. Berkeley : University of California Press, 1989.
- DAHLHAUS, C.: *Foundations of Music History*. Cambridge : Cambridge University Press, 1983.
- KRAMER, L.: *Music as Cultural Practice, 1800–1900*. Berkeley : University of California Press, 1990.
- OPERA SLOVAKIA. *Nabucco na slovenských operných javiskách*. Bratislava.
- PARKER, R.: *Leonora's Last Act: Essays in Verdian Discourse*. Princeton : Princeton University Press, 1997.
- ROSSELLI, J.: *The Life of Verdi*. Cambridge : Cambridge University Press, 2000.
- ROYAL OPERA HOUSE. *Nabucco (Live Cinema Broadcast)*. London, 2013.
- SMART, M. A.: *Mimomania: Music and Gesture in Nineteenth-Century Opera*. Berkeley : University of California Press, 2004.
- STANLEY, J.: *The Verdi Soprano*. London : Faber & Faber, 1994.
- VERDI, G.: *Letters of Giuseppe Verdi*. Edited by Hans Busch. New York : Knopf, 1948.
- Giuseppe Verdi, libretto Temistocle Solera: *Nabucco*, opera o štyroch dejstvách, Praha, Národné divadlo, 2024, ISBN 978-8072588428

SADEK, V.; PAVLÁT, L.; ŠEDINOVÁ, J.; KÁRNÝ, M.; FRANKOVÁ, A.; PUTÍK, A.; FIEDLER, J. (eds.): *Židé: dějiny a kultura*. 2. vyd. Praha : Židovské muzeum v Praze, 2001. 143 s. ISBN 80-85608-43-X.

ADRESÁR AUTOROV / ADDRESSES OF AUTHORS

VLADYSLAVA BERDAL

Prešovská univerzita,
Gréckokatolícka teologická fakulta,
Ulica biskupa Gojdiča 2,
080 01 Prešov
vladyslava.berdal@smail.unipo.sk

JANA FERENCOVÁ

Prešovská univerzita,
Gréckokatolícka teologická fakulta,
Ulica biskupa Gojdiča 2,
080 01 Prešov
jana.ferencova@smail.unipo.sk

OLEG GRICYK

Univerzita Karlova,
Katolícka teologická fakulta,
Katedra biblických vied,
Thákurova 3,
160 00 Praha 6, Česká republika
oleggricyk@gmail.com

MIROSLAV HOSTŮVECKÝ

Univerzita Komenského v Bratislave,
Rímskokatolícka cyrilometodská
bohoslovecká fakulta,
Kapitulská 26,
814 58 Bratislava
hostovecky3@uniba.sk

ĽUBOSLAV ŠMAJDA

Prešovská univerzita v Prešove,
Gréckokatolícka teologická fakulta,
Ulica biskupa Gojdiča 2,
080 01 Prešov
luboslav.smajda@smail.unipo.sk

GABRIELA ŠMAJDOVÁ FOŤKOVÁ

Prešovská univerzita v Prešove,
Gréckokatolícka teologická fakulta,
Ulica biskupa Gojdiča 2,
080 01 Prešov
gabriela.smajdovafotkova@smail.unipo.sk

POKYNY PRE AUTOROV / INSTRUCTIONS FOR CONTRIBUTORS

POKYNY PRE AUTOROV

Acta theologica et religionistica (EV 170/23/EPP) je internetový vedecký recenzovaný akademický časopis doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov Gréckokatolíckej teologickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Časopis uverejňuje výlučne vedecké štúdie, odborné články, recenzie a anotácie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov zo spoločensko-vedných a humanitných odborov. Sústreďuje sa najmä na publikovanie a prezentovanie najnovších výsledkov vedeckého výskumu doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov z domácich i zahraničných univerzít, vysokých škôl, vedeckých a vedecko-výskumných pracovísk a inštitútov.

Acta theologica et religionistica vychádza dvakrát ročne v elektronickej podobe. Príspevky v časopise sa uverejňujú v slovenskom, českom, anglickom, talianskom, poľskom a ukrajinskom jazyku. Zahraničné príspevky sa redakčne neupravujú.

Vedecké práce v rubrike **Štúdie** sú recenzované, pre knižnice na Slovensku uvádzané v kategórii V2.

V prípade záujmu publikovať v časopise Acta theologica et religionistica posielajte svoje príspevky v elektronickej podobe vo formáte MS WORD na emailovú adresu redakcie: ater@gmail.com najneskôr do 31. marca, resp. 30. septembra príslušného kalendárneho roka.

Prípadné prílohy (fotografie, ilustrácie, mapy, materiály a pod.) zasielajte preskenované (formát jpg; min. 300 dpi).

Formálna úprava príspevkov

- normostrana: cca 30 riadkov, cca 60 úderov, resp. cca 1800 znakov, riadkovanie 1,15
- veľkosť písma v celom príspevku (aj všetky nadpisy) „12“ (poznámky pod čiarou „10“)
- typ písma v celom príspevku Times New Roman
- veľkosť stránky A4 (210 x 297 mm), horný a dolný okraj 2,5 cm, pravý a ľavý okraj 2,5 cm, záhlavie a päta 1,25 cm
- okraje zarovnané v celom príspevku do bloku
- nedeliť slová
- citácie a bibliografické odkazy: používajte spôsob citovania poznámkami pod čiarou na príslušnej strane, nie vysvetlivkami, alebo iným spôsobom (musia byť v súlade s normou STN ISO 690, STN ISO 690-2 a medzinárodnými štandardmi, inak nebudú príspevky pre formálnu stránku zaradené do recenzentského konania). Pri písaní poznámok pod čiarou (nie na konci príspevku) používajte príkaz Vložiť – (Odkaz) – Poznámka pod čiarou.

• rozsah: **minimálne 10 normostrán**, t. j. 18 000 znakov s medzerami – **maximálne 20 normostrán**, t. j. 36 000 znakov vrátane medzier (recenzie, anotácie, glosy, správy – maximálne 5 normostrán, t. j. 9 000 znakov vrátane medzier).

- štruktúra príspevku:

Nadpis príspevku: zarovnaný na stred, veľkosť písma „12“, tučné (bold), v slovenskom a anglickom jazyku.

Autor(i): Meno, priezvisko bez titulov, zarovnané na stred, v ďalšom riadku názov univerzity, fakulty (pracoviska), adresa pracoviska a e-mailová adresa.

Resumé (Abstrakt): v rozsahu 10 – 15 riadkov v anglickom a slovenskom jazyku

- vystihuje odbornú stránku príspevku (metódy, prostriedky výsledky), písať bez odstavcov.

Kľúčové slová: Jedno a viacslovné výrazy (maximálny počet 10) v anglickom a slovenskom jazyku – vyjadrujú hlavné témy príspevku. Označenie „Kľúčové slová (Key words)“: začať písať od ľavého okraja, oddeľovať bodkou a medze-

rou, slová nedelit'. Text: „prvý riadok“ odseku odsadiť o 0,7 cm, medzi odstavcami nenechávať 1 voľný riadok, nad nadpisom nechať 1 riadok voľný, nadpisy zarovnané napravo, hrubým písmom (bold).

Zoznam použitej literatúry: zoradiť v abecednom poradí prvého autora, odsadené „opakovanou zarážkou“ 0,7 cm, pri každom prameni uviesť základné bibliografické údaje (autor, názov, miesto vydania, vydavateľ, rok vydania, počet strán publikácie, a pod. podľa STN ISO 690).

- vydavateľ umožňuje autorovi publikovať jeho dielo v internetovom časopise *Acta theologica et religionistica* a na základe toho sa autor v súlade so zákonom č. 618/2003 Z. z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) zaväzuje, že sa vzdáva nároku na odmenu, t. j. príspevky nie sú honorované,

- redakcia si **nevyhradzuje** právo na jazykovú úpravu, t. j. za odbornú a jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori,

- zaslaním príspevku do redakcie nevzniká autorovi právny nárok na jeho uverejnenie,

- nevyžiadané príspevky vydavateľ nevracia,

- **doktorand posieľa svoju štúdiu spolu so súhlasným stanoviskom svojho školiteľa (prostredníctvom formuláru Recenzentský posudok).**

Príklady popisu dokumentov citácií podľa ISO 690 a ISO 690-2

1. Knihy / Monografie

Prvky popisu:

Autor(i): *Názov* : *podnázov (nepovinný)*. Poradie vydania. Miesto vydania :Vydavateľ, rok vydania. Rozsah strán. ISBN. Ak sú traja autori oddeľujú sa pomlčkou, ak je viac autorov ako traja, uvedie sa prvý autor a skratka a kol. alebo et al. ak je to zahraničné dielo.

V poznámke pod čiarou sa uvádza rozsah strán (s. 15 – 19) a v zozname bibliografických odkazov sa uvádza celkový počet strán publikácie (175 s.).

ISBN sa uvádza iba v zozname bibliografických odkazov (v poznámkach pod čiarou ho nie je potrebné udávať).

Príklady:

OBERT, V.: *Návraty a odkazy*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2006. s. 122 – 125. ISBN 80-8094-046-0.

TIMKO, J. – SIEKEL, P. – TURŇA, J.: *Geneticky modifikované organizmy*. Bratislava : Veda, 2004. s. 96. ISBN 80-224-0834-4.

HORVÁT, J. a kol.: *Anatómia a biológia človeka*. Bratislava : Obzor, 1999. s. 321. ISBN 80-07-00031-5.

2. Článok v časopise

Prvky popisu:

Autor(i): *Názov*. In: *Názov zdrojového dokumentu (noviny, časopisy)*. Miesto vydania :Vydavateľ, rok, ročník, číslo zväzku, rozsah strán (strana od – do). ISSN XXXX-XXXX.

ISSN sa uvádza iba v zozname bibliografických odkazov (v poznámkach pod čiarou ho nie je potrebné udávať).

Príklady:

STEINEROVÁ, J.: Princípy formovania vzdelania v informačnej vede. In: *Pedagogická revue*. Bratislava : PF UK, 2000, roč. 2, č. 3, s. 8 – 16. ISSN 1335-1982.

BEŇAČKA, J. et al.: A better cosine approximate solution to pendulum equation. In: *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*. 2009, vol. 40, no. 2, p. 206 – 215. ISSN 0020-739X.

3. Článok zo zborníka a monografie

Prvky popisu:

Autor(i): *Názov článku*. In: *Názov zborníka*. Miesto vydania :Vydavateľ, rok vydania. Rozsah strán (strana od – do). ISBN.

ISBN sa uvádza iba v zozname bibliografických odkazov (v poznámkach pod čiarou ho nie je potrebné udávať).

Príklady:

ZEMÁNEK, P.: The machines for "green works" in vineyards and their economical evaluation. In: *9th International Conference : proceedings. Vol. 2. Fruit Growing and viticulture*. Lednice : Mendel University of Agriculture and Forestry, 2001, p. 262 – 268. ISBN 80-7157-524-0.

BOĐOVÁ, M. et al.: An introduction to algorithmic and cognitive approaches for information retrieval. In: *18. Informatické dni : sborník referátů z mezinárodní vědecké konference o současných poznatcích informačních a komunikačních technologiích a jejich využití*. Praha : Univerzita Karlova, 1990, s. 17 – 28. ISBN 80-01-02079-7.

4. Elektronické zdroje z internetu**Prvky popisu:**

Autor(i): Názov. Úplná adresa zdroja. (Dátum stiahnutia zdroja z internetu).

Príklad:

SPEIGHT, J. G.: *Lange's Handbook of Chemistry*. http://www.knovel.com/web/portal/basic_search/display?_EXT_KNOVEL_DISPLAY_bookid=1347&_EXT_KNOVEL_DISPLAY_fromSearch=true&_EXT_KNOVEL_DISPLAY_searchType=basic. (15.10.2021).

5. Elektronické dokumenty - monografie**Prvky popisu:**

Autor(i): Názov [Druh nosiča]. Vydanie. Miesto vydania : Vydavateľ, dátum vydania. Dátum aktualizácie. [Dátum citovania]. Dostupnosť a prístup. ISBN.

ISBN sa uvádza iba v zozname bibliografických odkazov (v poznámkach pod čiarou ho nie je potrebné udávať).

Príklad:

SPEIGHT, J. G.: *Lange's Handbook of Chemistry* [online]. London : McGraw-Hill, 2005. 1572 p. [cit. 06. 10. 2023]. Dostupné na internete: <http://www.knovel.com/web/portal/basic_search/display?_EXT_KNOVEL_DISPLAY_bookid=1347&_EXT_KNOVEL_DISPLAY_fromSearch=true&_EXT_KNOVEL_DISPLAY_searchType=basic>. ISBN 978-1-60119-261-5.

6. Články v elektronických časopisoch a iné príspevky**Prvky popisu:**

Autor(i): Názov. In: Názov časopisu. [Druh nosiča]. rok vydania, ročník, číslo [dátum citovania]. Dostupnosť a prístup. ISSN.

Príklad:

HOGGAN, D.: Challenges, Strategies, and Tools for Research Scientists. In: *Electronic Journal of Academic and Special Librarianship* [online]. 2002, vol. 3, no. 3 [cit. 01. 10. 2023]. Dostupné na internete: <http://southernlibrarianship.icaap.org/content/v03n03/Hoggan_d01.htm>. ISSN 1525-321X.

7. Príspevok v zborníku na CD-ROM (DVD-ROM)**Prvky popisu:**

Autor(i): Názov. In: Názov zborníka [Druh nosiča]. Miesto vydania : Vydavateľ, rok vydania, Rozsah strán (strana od – do). ISBN.

Príklad:

ZEMÁNEK, P.: The machines for "green works" in vineyards and their economical evaluation. In: *9th International Conference : proceedings. Vol. 2. Fruit Growing and viticulture* [CD-ROM]. Lednice : Mendel University of Agriculture and Forestry, 2001, p. 262-268. ISBN 80-7157-524-0.

8. Vedecko-kvalifikačné práce**Prvky popisu:**

Autor: Názov práce. Označenie druhu práce. (dizertačná, rigorózna práca). Miesto vydania : Názov vysokej školy, rok vydania. Rozsah strán.

Príklad:

MIKULÁŠIKOVÁ, M.: *Didaktické pomôcka pre praktickú výučbu na hodinách výtvarnej výchovy pre 2. stupeň základných škôl*. Diplomová práca. Prešov : GTF PU, 1999. 62 s.

9. Výskumné správy

Prvky popisu:

Autor(i): *Názov práce* : druh správy (VEGA, priebežná správa). Miesto vydania : *Názov inštitúcie*, rok vydania. Rozsah strán.

Príklad:

BAUMGARTNER, J. a kol.: *Ochrana a udržiavanie genofondu zvierat, šľachtenie zvierat : výskumná správa*. Nitra : VÚŽV, 1998. 78 s.

10. Normy

Popis prvku:

Označenie a číslo normy : rok vydania (nie rok schválenia, alebo účinnosti) : *Názov normy*.

Príklad:

STN ISO 690:1998 : Dokumentácia – Bibliografické odkazy – Obsah, forma a štruktúra.

11. Odkaz na archívny dokument

Popis prvku:

Archív (1x celý názov archívu, následne už iba zaužívaná skratka), názov fondu, rok, signatúra (prípadne inventárne číslo, škatuľa, číslo mikrofilmu, a pod.). Možné je uviesť aj špecifikáciu dokumentu.

V zozname bibliografických odkazov sa uvádza iba archív a názov fondu.

Príklad:

Štátny archív Košice (ŠA Košice), fond Abovsko-Turnianskej župy III. obdobie 1882 – 1922, Od. Sborové orgány župy, A. Župný municipiálny výbor, inv. č. 266, sign. 255.

ŠA Košice, Fond: Hlavný župan, Odd. I. Prezidiálne a dôverné písomnosti, inv. č. 8, sign. 18.

Štátny archív Prešov (ŠA Prešov), fond Cirkevné matriky, č. mikrofilmu 282. *Matrika zomrelých evanjelickej a. v. farnosti Hanušovce nad Topľou z rokov 1824 – 1842*.

Archív Ústavu pamäti národa v Bratislave (AÚPN Bratislava), fond KS ZNB S ŠtB Košice, inv. č. 235, sign. V-235. *Protokol o výpovedi. Košice 26. 07. 1954*.

Archív gréckokatolíckeho arcibiskupstva v Prešove (AGAP), fond Bežná agenda, inv. č. 247, sign. 1057. *Intimát obsahujúci domáce lieky proti cholere*.

Podmienky uverejňovania príspevkov

Internetový časopis *Acta theologica et religionistica* je vedeckým akademickým recenzovaným periodikom, a preto publikované príspevky musia spĺňať odborné i formálne kritériá.

Redakcia pokladá recenzentské konanie za kľúčový predpoklad pre uverejnenie vedeckej štúdie a odborného článku v časopise. Z týchto hodnotení nezávislých odborníkov vychádza redakčná rada, ktorá na svojich zasadnutiach posudzuje vhodnosť uverejnenia vedeckých štúdií a odborných článkov v časopise. Konečné rozhodnutie o publikovaní vedeckých štúdií a odborných článkov je v kompetencii šéfredaktora a redakčnej rady časopisu. O zaradení ostatných príspevkov (recenzie, anotácie) do jednotlivých čísel časopisu rozhoduje redakčná rada.

Za obsah vedeckých štúdií a odborných článkov zodpovedajú ich autori. *Acta theologica et religionistica* uverejňuje aj také vedecké štúdie, odborné články a názory, ktoré nemusia byť v súlade s mienkou všetkých členov redakčnej rady. Nevyžiadané príspevky sa nevracajú.

Adresa redakcie:

Acta theologica et religionistica

Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta ,

Ulica biskupa Gajdiča 2

080 01 Prešov, SLOVAKIA

Tel.: +421910625043

Fax: +421517732567

E-mail: redakcia.ater@gmail.com

Web: <http://www.unipo.sk/greckokatolicka-teologicka-fakulta/hlavne-sekcie/acta-theol-relig>

ISSN 1338-7251